

ОКТЯБРЬ-ДЕКАБРЬ № 10-12 (150-152) 2011 г.

Հայի համբերության թասը

Քչերը գիտեն, թե ինչ է նշանակում վեր խոյացած Քուռկիկ Ջալալիի սմբակների տակ դրված մետաղյա թասը, որից թափվող ջուրն էլ լցնում է ավազանը:

Դա հայի համբերության թասն է. հայը դիմում է հարձակման միայն այն դեպքում, երբ համբերության թասը լցված է և արդեն թափվում է:

ՆԱՀԱՊԵՏ – ԹԱԳԱՎՈՐՆԵՐԸ

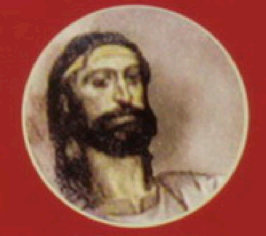
ՀԱՅԿԻՑ ՍԵՐՎԱԾ ՑԵՂԵՐԻ ԵՎ ԶԱՎԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ, ԵՎ ԹԵ ՆՐԱՆՑԻՑ ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐՆ ԻՆՉ ԳՈՐԾԵՑ

Այս է Հայկը, որ հայ ազգի նախնին, որ Թորգոմի որդին էր, սա՝ Թիրասի, սա՝ Գամերի, սա՝ Հաբեթի, եւ այս են նրա ցեղերն ու սերունդները եւ նրանց բնակության աշխարհը: Այնուհետեւ, ասում է (Մար Աբասը), նրանք սկսեցին բազմանալ եւ երկիրը լցնել:

ՀԱՅԿ

Բելին հաղթելուց հետո Հայկը դառնում է իր բնակության տեղը, իր Կադմոս թոռին շատ բան է պարգևում պատերազմի ավարից և անվանի մարդիկ՝ իր ընդոծիններից: Նրան հրամայում է իր առաջին տանը բնակություն հաստատել, իսկ ինքը գնում դադարում է Հարք կոչված դաշտում:

Հայկը տարիներ ապրելով՝ Արամանյակին ծնավ Բաբելոնում, դրանից հետո դարձյալ ոչ քիչ տարիներ ապրելով՝ մեռնում է, ամբողջ ազգը հանձնելով իր Արամանյակ որդուն...
Արամանյակը բոլոր բազմությունն առնելով չվում է դեպի հյուսիսային արևելք և գնում իջնում է մի խոր դաշտավայր, բարձրագագաթ լեռներով շրջապատված... Արեգակնաձեմ լեռը, սպիտակափառ գագաթով, ուղիղ բուսել էր երկրից: Իսկապես մի ծերունի լեռ՝ երիտասարդացած լեռների մեջ: Արամանյակն այս խոր դաշտում բնակելով՝ շենացնում էր մի մասը դաշտի հյուսիսային կողմում և լեռան ստորոտը, նույն կողմում, լեռն իր անվան հարմարեցնելով կոչում է Արագած, իսկ կալվածը՝ ոտն Արագածո (Արագածի ստորոտ):

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Արամանյակը տարիներ ապրելուց հետո ծնավ Արամայիսին... Նրա որդին՝ Արամայիսը, իր բնակության համար տուն է շինում գետի ափին մի բլուրի վրա և իր անունով կոչում է Արմավիր, իսկ գետը կոչում է Երասխ՝ իր թոռան Երաստի անունով: Իսկ իր որդուն, բազմազավակ և շատակեր Շարային ամբողջ աղխով ուղարկում է մի մերձակա արգավանդ ու բերրի դաշտ, հյուսիսային լեռան՝ Արագածի թիկունքում, որտեղ շատ ջրեր են հոսում. Նրա անունով, ասում են, գավառը կոչվեց Շիրակ:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ

Այս Արամայիսը տարիներ ապրելով՝ ծնավ Ամասիային... Ամասիան Արմավիրում բնակվելով տարիներ անցնելուց հետո ծնում է Գեղամին և Գեղամից հետո արի Փառոխին և Ցոլակին: Սրանց ծնելուց հետո գետն անցնում է, մոտենում է հարավային լեռան: Այստեղ, լեռան ստորոտում, խորշերում, խոշոր ծախսերով շինում է երկու տուն, մեկը դեպի արևելք, լեռան ստորոտից բխող աղբյուրների ակունքների մոտ, իսկ մյուսը՝ այդ տնից դեպի արևմուտք, նրանից հեռու՝ հետևակ մարդու կես օրվա ճանապարհով երկար օրում: Այս տները նա տվեց ժառանգություն իր երկու որդիներին՝ արի Փառոխին և կայտառ Ցոլակին, որոնք այնտեղ բնակվելով՝ իրենց անունով կոչեցին այդ տեղերը, Փառոխից՝ Փառախոտ և Ցոլակից՝ Ցոլակերտ: Իսկ լեռը Ամասիան իր անունով կոչեց Մասիս և հետո նորից Արմավիր դառնալով՝ կարճ տարիներ ապրեց և մեռավ:

ԱՄԱՍԻԱ

Իսկ Գեղամը տարիներ անցնելուց հետո Արմավիրում ծնավ Հարմային. նա Հարմային թողեց Արմավիրում բնակվելու իր որդիների հետ, իսկ ինքը գնաց արևելյան հյուսիսում եղած մյուս լեռան հետևի կողմը, մի ծովակի ափ: Նա շենացնում է ծովակի ափը, թողնում է այնտեղ բնակիչներ և իր անունով լեռը կոչում է Գեղ, իսկ շեները՝ Գեղարքունիքի, ինչպես կոչվում է նաև ծովը: Իսկ ինքը Գեղամը նորից դառնում է հիշյալ դաշտը և նույն լեռան ստորոտում, մի ամուր ձորակում շինում է մի դաստակերտ և անունը դնում է Գեղամի, որ հետո նրա թոռան Գառնիկի անունով կոչվեց Գառնի:

441-2012

ԳԵՂԱՄ

Այստեղ նա ծնավ իր Սիսակ որդուն, որ մի սեգ ու թիկնավետ, վայելչակազմ, կորովախոս գեղեցիկ աղեղնավոր էր: Նրան է տալիս իր ստացվածքի մեծ մասը և բազմաթիվ մարդիկ իբրև ծառա և նրա ժառանգության սահման է կտրում ծովից դեպի արևելք մինչև մի դաշտ, որտեղ Երասխը, սեպացած լեռները ճեղքելով, երկար ու նեղ ձորերով անցնելով, ահագին շառաչյունով թափվում է դաշտը: Սիսակն այստեղ բնակվելով իր բնակության սահմանները լցնում է շինություններով և աշխարհը իր անունով կոչում է Սյունիք, բայց պարսիկներն ավելի ճիշտ կոչում են Սիսական:

ՍԻՍԱԿ

Այս Գեղամը, ինչպես ասացինք, տարիներ ապրելով ծնավ Հարմային, որից հետո էլի ապրելով մեռավ և իր որդուն՝ Հարմային հրամայեց Արմավիրում բնակվել: Հարման տարիներ ապրելով ծնավ Արամին:
Արամի մասին պատմում են, թե շատ քաջ գործեր է կատարել հաղթական պատերազմներում և ընդարձակել է Հայաստանի սահմանները բոլոր կողմերից, որի անունով էլ բոլոր ազգերը կոչում են մեր աշխարհը, ինչպես հույները՝ Արմեն, իսկ պարսիկներն ու ասորիները՝ Արմենիկ:

ԱՐԱՄ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԷՋԵՐ. ՐԱՖՖԻ

Ի՞ՆՉ Է ԽԱՉԱԳՈՂԸ

Թողնել ընտանիքը անտեր, երկար ու ձիգ տարիներ թափառել աշխարհի մի ծայրից դեպի մյուսը, արծաթ որսալու համար չխնայել ամեն տեսակ անազնիվ միջոցներ, - այդ խաչագողի գործն է:

Խաչագողն ունի յուր արհեստին վերաբերյալ բոլոր հմտությունները: Այլ և այլ երկըրներում թափառելու համար նա գիտե զանազան ազգերի լեզուներ, ծանոթ է նրանց սովորություններին, և ինչ ազգի մեջ որ մըտնում է, խոսում է այնքան վարժ, որ դժվար է որոշել, թե նա այն ազգին չի պատկանում: Նա յուր ընկերների հետ խոսում է մի առանձին լեզվով, որը ոչ ոք հասկանալ կարող չէ, եթե խաչագողների հասարակությանը չէ պատկանում: Դա մի խորհրդավոր, պայմանական լեզու է. դա ավազակների արգոն է:

Շատ անգամ խաչագողը չէ խոսում, բայց միտք է հայտնում: Նրա աչքերի, հոնքերի, շրթունքի, երեսի, ձեռքերի, մի խոսքով, մարմնի զանազան մասերի այս և այն ձևով շարժմունքը հայտնում են ամբողջ նախադասություններ, որոնց նշանակությունը հասկանում է միայն խաչագողը: Միմիկան նրանց դեմքի վրա սաստիկ զարգացած է: Կապկի նման կարողանում են նրանք շարժեցնել երեսի այն մասերը, որոնք ուրիշների մոտ անշարժ են: Ես տեսա մի խաչագող, որ ավանակի նման շարժեցնում էր իր ականջները: Մի այլը յուր քիթը զարմանալի կերպով ծռմռում էր այս և այն կողմ: Խաչագողը խաչագողի ձեռքը բռնելով, առանց մի բառ արտասանելու, հայտնում է յուր միտքը:

Հարկը պահանջած ժամանակ խաչագողը միայն անորոշ ձայներ է արձակում, կամ թռչունների ու գազանների բարբառով ազդարարություններ է կարդում: Այդ նրանց գիշերային լեզուն է, մանավանդ այն ժամանակ, երբ մինը մյուսից հեռու է գտնվում: Նրանք բոլոր նշանախոսությունները այն աստիճան ճշտությամբ պայմանավորված են իրանց մեջ, որ երբեք չեն վրիպում նպատակից:

Կերպարանափոխության մեջ խաչագողը սատանայական հնագիտություն ունի: Ծրպտիլ, այլակերպվիլ այնպես, որ բոլորովին ուրիշ մարդ երևալ, դրանք նրա համար այնպիսի խաղեր են, որոնց մեջ ոչ ոք կարող է նրա հետ մրցություն անել: Խաչագողին չէ կարելի տեսնել յուր բուն պատկերի մեջ. այլ և այլ երկրներում, գործի և հանգամանքների համեմատ, նա միշտ նոր ձև և նոր կերպարանք է ընդունում:

Խաչագողը բովանդակում է յուր մեջ մարդկային ամբողջ հասարակության բնավորությունները: Նա ընկերային կյանքի ամեն ելևէջների վրա զարմանալի ճարպկությամբ բարձրանում և իջնում է: Նա հասարակության բոլոր ծալքերի մեջ մտնում և դուրս է գալիս: Հարմարվելու անհամեմատ ընդունակություն ունի: Ժողովրդի բարձր դասի հետ նա մի հպարտ, փառասեր, թեթևամիտ, պերճախոս ազնվական է, ազնվականի բոլոր փայլով: Ժողովրդի ստոր դասի հետ, նա մի բարի, միամիտ և անկիրթ ռամիկ է, բոլոր ռամկական պարզություններով: Գիտնականի հետ նա մի գեղախոս հռետորի նման վիճում է, ամեն առարկայի վրա դատում է և հանրամարդկային բարձր ու վսեմ գաղափարներ է հայտնում:

Մոլլաների հետ նա խավարամիտ է, որպես գիշեր և մոլեռանդ, որպես հնդկական ֆագիր: Խաչագողը մի օր լույս է, մյուս օր խավար: Մի օր բարի է, մի օր չար:

Խաչագողը մի գարշելի տիպ է: Նա ավերված, փչացած, անբարոյականացված հասարակության հրեշավոր ծնունդն է: Նա նեխած ջրի մրուրն է:

Երբեմն նա փողոցային սրիկա է. գիշերի մթության մեջ հանդիպող մենավոր անցորդը հազիվ կարող է ազատվել նրա ճանկերից: Ցերեկով նա բարեպաշտ, երկյուղած քրիստոնյա է և պատահած աղքատին ողորմության ձեռք է մեկնում: Մի տեղ, ամենակեղտոտ գինետան ստորերկրյա նկուղների մեջ, կառապանների հետ նըստած, հարբեցողությամբ է անցկացնում: Այդ ժամանակ նա մոլի ստահակ է: Մի այլ տեղ, ամենափառավոր հյուրանոցում նա խիստ նուրբ ճաշակ ունի կերակուրների և ըմպելիքների ընտրության մեջ: Այդ ժամանակ նա բարեկյաց քաղաքացի է:

Խաչագողը չափազանց առաձգական է և դյուրաթեք: Նա դեպի ամեն կողմ ծռվում է: Նա ամեն կաղապարի մեջ մտնում է և ամեն տեսակ ձևեր ընդունում է, բայց երբեք մի հատկանիշ ձև չէ պահպանում: Նա կատարյալ քամելեոն է: Նա այն առասպելական էակներից է, որ ամեն մի անգամին մի այլ տեսակ են երևում:

Խաչագողը գիտե կեղծել, գիտե խաբել, գիտե ձեռքից սպրդիլ և աներևույթ լինել: Ոստիկանի ամենատես աչքերը չեն կարող նորա հետքերը հետազոտել: Նա անհայտանում է որպես դև, և հայտնվում է որպես հրեշտակ: Բայց երբ որ բախտը դավաճանում է նրան, - բանտը յուր պապենական օթևանն է: Շղթաներից երկյուղ չէ կրում նա, իսկ դահիճի առջև արհամարհանքով է խոնարհեցնում յուր պարանոցը:

Խաչագողը նայում է տիեզերքի վրա, որպես յուր հունձքի արտի վրա: Նա գիտե կորզել մարդկային ընդհանուր աշխատանքից ինչ որ իրան պետք է: Նա չէ ցանում, բայց հնձում է: Նա չէ արդյունաբերում, բայց սպառում է: Նա ապրում է ուրիշի վաստակով: Իսկ այդ նպատակին հասնելու համար, գործ է դնում յուր հնարագիտության ամենակարող հմտությունները: Ուր չէ հաջողվում նրան խաբուսիկ միջոցներով որսալ, այսպիսի դեպքերում պատրաստ է նրա արյունահեղ ձեռքը...:

Խաչագողը ամեն բան ունի, բայց ոչինչ չունի: Նա նմանում է այն գիշակեր մեծ գազանին, որ խորտակում է մի ամբողջ ցուլի մեջքը, լերդը ուտում է, արյունը խմում է, իսկ մնացածը թողնում և հեռանում է: Այնուհետև օրերով մնում է սոված, երբ ուրիշ որս գտնել չի կարողանում: Խաչագողը մի օր կուշտ է, մյուս օր քաղցած: Մի օր հարուստ է, մի օր աղքատ:

Ես նկատեցի խաչագողի մի քանի ընդհանուր գծերը միայն, իսկ մանրամասնությունները ընթերցողը կտեսնե նույն իսկ «Խաչագողի Հիշատակարանի» մեջ:

P.S. - Մեր օրերում ևս քիչ չեն նման մարդիկ:

ԱՆՏԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՏ

Տարօրինակ ցեղ ենք մենք, շատ տարօրինակ, աշխարհից վիրավորված՝ մեր ունեցածը կորցրել ենք ու վիրավորվել: Ումից եւ ինչու ենք վիրավորվել, չգիտեմ: Երբեւիցե մենք մեզ հարցրե՞լ ենք, թե ինչո՞ւ ենք կորցրել: Երբ որ այսօր եւ հազար տարի առաջ երազում ենք, փնտրում, պայքարում, որ վերադարձնենք մեր կորուստները: Եվ երբ գտնում ենք մեր երազանքն ու մեր կորցրածը՝ մեզ քիչ է թվում: Ողորմի հոգուդ, Պոլսում ապրող եւ ծորակներ ծախող բանաստեղծ Զահրատ, հազար ողորմի քեզ, երբ ասում էիր՝ կյանքը կիատնի, փնտրտուքը՝ ոչ, մարդը չգտնող կենդանի մըն է: Վստահ եմ, որ Զահրատը մարդ ասելով՝ առաջին հերթին հային նկատի ուներ:

Այո, զարմանալիորեն անհայտ աշխարհներ եղան աշխարհին հասկանալի, ուր ցեղովի ընդամենը յոթ գրաճանաչ ունեին, բայց մենք մնացինք չհասկացված: Եվ ինձ թվում է՝ մեղքը աշխարհինը չէ, մեղքը մերն է, մեղքը մեր ներսում է:

Զվարթնոց տաճարն ուներ երեսունվեց սյուն եւ կայուն էր երկրի վրա ու երկնքի դեմ, ինչպես մեր երկիրը հնում՝ Արտաշես արքայի ժամանակ, որ գլխին պահում էր սեփական պետության գմբեթը: Բայց ինչ եղավ հետո. տաճարի ինքնասիրահարված սյուներից մեկը, որին թվում էր, թե ինքը միակ ընտրյալն է, մտածեց՝ մյուսները թող պահեն իրենց գմբեթը, ես կարող եմ դուրս գալ ու իմ գմբեթը ստեղծել: Այդպես մտածեցին թերեւս էլի սյուներ, եւ Զվարթնոց հրաշալի տաճարը փլվեց: Սուտ է, որ երկրաշարժից է փլվել Զվարթնոցը: Մեր ցեղը բազում երկրաշարժեր է տեսել, բայց երբեք չի խոնարհվել, քանզի մեր տաճարները դրսից չէ՝ քանդվել են ներսից:

Եվ այսօր առաջնորդի զուգս հագածները չեն էլ մտածում, որ սարդոստայնի ընդամենը մի թելն են իրենք, իսկ սարդը նենգորեն լուռ է: Անշուշտ, երիցս ճիշտ է, որ ոչ մի կռունկ առանձին կամ երեքով հյուսիսային լճերի տեղը չգիտի, ինչպես նաեւ չգիտի Աֆրիկայի տեղը: Կռունկների կյանքի ճանապարհը միայն երամը գիտի:

Իսկ երամն ասում է. Դուք ձեր ավերակ տաճարներն ավելի եք սիրում, քան ձեր կանգուն տաճարները: Դուք ձեր կորցրածն ավելի եք սիրում, քան ձեր ունեցածը: Չէ՞ որ դուք կռունկ սիրող ժողովուրդ եք: Շարունակեք քանդել ձեր տաճարները ներսից եւ, կորցնելով ձեր հայրենիքը, հարցրեք մեզ՝ չվող թռչուններիս.

– Կռունկ, ո՞ւստի կուգաս, կռունկ, մեր աշխարհեն խաբրիկ մը չունի՞ս: Այնինչ…

Այնինչ տեր եղեք, որ անտեր չմնաք, տեր եղեք, որ միշտ տեր ունենաք եւ ձեր իսկ տիրոջով տեր դառնաք ձեզ եւ ձեր երկրին ու հազարամյակների միջով անցած կորուստներին ու ունեցածին:

Եվ այլեւս մեզ մի դիմեք, մենք ընդամենը չվող թռչուններ ենք:

Մերուժան ՏԵՐ-ԳՈՒԼԱՆՅԱՆ

Հովհաննես ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԴԵՄՔՈՎ ԴԵՊԻ ՀՈԳԵՎՈՐԸ

Արժեքները փոխվել են:

Այս միտքը հաճախ կարելի է լսել մասնավոր զրույցներում, ընկերական հավաքներում, պաշտոնական հանդիպումներում, մամուլում, հեռուստաեթերից, ռադիոյից... Ցավոք, այդպես է: Բայց արժեքներն ամենևին իրենք իրենց չեն փոխվում: Արժեքները մենք ենք փոխում բոլորով, երբ հոգու տարածքները նեղանում-փոքրանում են... կանաչ հրեշի` դոլարի, եվրոյի, խեղճ ու կրակ մեր դրամի առջև: Այդպես մեր մասնավոր զրույցները, ընկերական հավաքները, մամուլը, հեռուստաեթերը, ռադիոն լցվեցին... «աստղերով»` ստվերելով իսկական աստղերին:

Իսկական աստղերին մենք չէինք նկատում ու գուցեև դա իր արդարացումն ուներ: Քանի որ տարիներ առաջ իմ զրուցակցի` Հովհ. Աբելյանի անվան պետական դրամատիկ թատրոնի մեծանուն դերասան Ալեքսանդր Շագաֆյանի խոսքերով` ժամանակն է բերում ամեն ինչ և ժամանակն էլ տանում է...

Տարիների ծանրության տակ ասես փոքրացած`

Ալեքսանդր Շագաֆյան

քայլում էր Վանաձորի փողոցներում մենակ, անընկեր: Իսկ թափառիկ մտքերը երևի Յագոյի հետ էին ու ծանրութեթև էին անում կյանքի չարն ու բարին:

Ալեքսանդր Շագաֆյանն ապրել էր որբանոցային մանկության դառնությունը, անազատ կյանքի դժվարությունները և նրա համար անցած դարեվերջին հայրենիքի նվաճած անկախությունն ուրիշ իմաստ ուներ: Քսան տարի առաջ անկախության արշալույսին Ալեքսանդր Շագաֆյանի արտահայտած միտքը անկախության, հոգու, մարդկային բերկրանքի, հույսի ու հավատի, ինչպես նաև թատրոնի ու մարդու, չարի ու բարու մասին ավելի քան արդիական է, որի համար էլ 1991 թ. քաղաքային «Վերածնունդ» թերթում իմ հարցազրույցը Ալեքսանդր Շագաֆյանի հետ այսօր հրապարակված տեսնելու ցանկությունը կարծում եմ պետք է հասկանալի լինի ընթերցողին:

Իսկ թե ինչո՞ւ է ընտրված ներածականի վերոնշյալ սկիզբը, պարզից էլ պարզ է` հոգևորն իր իսկական գնահատանքին պիտի արժանանա:

«ՓԱՌՔ ԵՐԿՆԱՎՈՐԻՆ, ՏԵՍԱ ԵՎ... ԳՆՈՒՄ ԵՄ»

Թատրոնը և մարդը. այս զուգորդումն ակամա ծնվում է իմ հոգում ամեն անգամ, երբ հանդիպում եմ նրան փողոցում` մտքով ծանրաբեռ քայլելիս:

Թատրոնը` Հովհ. Աբելյանի անվան, և մարդը` Ալեքսանդր Շագաֆյանը. ասես անկեղծ մտերիմ ընկերներ են եղել, որոնք չեն ցուցադրել և ցուցադրում, թե ինչն է իրենց միացրել, բայց իրար համար արել են այն, ինչ կարողացել են: Այդպես 60 տարի:

Պատկառելի ժամանակամիջոց բազում հիշողություններով, որոնց շուրջն էլ զրուցելու ակնկալությամբ հանդիպեցի նրան:

- Սիրելի՛ վարպետ, կա սրտի օրենք, որը բնության, իրականության օրենքից երբեմն վեր է և թույլ է տալիս հուսալ, որ թատրոնը երևի թախծում է առանց Շագաֆյանի: Իսկ Շագաֆյա՞նը...

- Ժամանակն է բերում ամեն ինչ և ժամանակն էլ տանում է: Արվեստը եղել է իմ իդեալը, որին նվիրաբերվեցի երկյուղածորեն: Այն ինձ տվեց կյանքը ճանաչելու բանալին:

Կոլխոզնիկ Մուկուչից սկսած, որը կերպավորել եմ 1928-ին լենինականյան բեմում, մինչև վերջին դերը` պարուսույցը Աղասի Այվազյանի «Դիպլիպիտոյում», ինձ սովորեցրին ճանաչել աշխարհի չարն ու բարին: Այդ ճանաչողության շնորհիվ էլ հասունացա, ստացածս վերադարձրի, վայելեցի մեր քաղաքի բնակչության հարգանքն ու պատիվը: Սա իմ ամենամեծ պարգևն է, գնահատականը: Դե, ամեն մի շահ իր հերթին ենթադրում է նաև կորուստ: Կորցրի տարիներս, բայց կորցրի առանց սրտի ցավի: Որովհետև, կրկնեմ, ամեն անգամ վարագույրն իջնելուց առաջ և հետո ինձ ուղեկցեց հանդիսատեսի ծափահարությունը: Արվեստում ոչինչ չեմ կորցրել: Կյանքիս իններորդ տասնամյակն է կիսվում, ուրեմն բնական է հեռանալս բեմից, թեև կորստի ցավը շատ հեշտ չէ խեղդել: Եվ հետո, շնորհակալ եմ, մեկ-մեկ հիշում են ինձ ու հրավիրում են «Դիպիլիպիտոյում» խաղալու: Կարոտս առնելու մի այլ հնարավորություն ևս օգտագործեցի. թատերական կյանքիս հիշողությունները թղթին հանձնեցի «Թատրոնի պատմություն» գրքում, որտեղ իմ հանդիսատեսն ու ընթերցողը ինձնից բացի կհանդիպի Հովհաննես Աբելյանին, Գեղամ Նալբանդյանին, Աղավնի Հովհաննիսյանին, Ադրիկ Սարգսյանին, Արուս Խուդանյանին, մեր բեմի մյուս երախտավորներին, որոնց հետ խաղալու բախտն ունեցա:

- Վարպետ, ասում են, թե անցած տասնամյակներում խաղացել եք 250 դեր. Յագո` «Օթելլոյում», Ֆրանց` «Ավազակներում», Դարչո` «Պեպոյում», Բալաբեկ` «Փորձադաշտում»... Հնարավոր չէ բոլորը թվել: Ձեր կերպարները հանդիսատեսի հետ շփվել են ոչ թե բարի խոսքով ու ծիծաղով, այլ կեղծիքով, երեսպաշտությամբ, տառապանք պատճառելով: Նրանք եղել են արգահատելի և միշտ դեմքով շրջվել են բարուց: Դրանք չարի կրողներն են եղել: 60 տարի, ահա, չարի շապիկի մեջ, և, այնուամենայնիվ, դրանից դուք ոչ թե մելամաղձոտ, այլ երևի թե ավելի բարի եք դարձել...

- Բացասական դերը օգնում է թափանցելու մարդկային հոգու գաղտնարանները և դերասանի վարպետության բարձրացման լավագույն դպրոցն է: Միաժամանակ պայմաններ է ստեղծում, որ դրական հերոսը առավել լիարժեք դրսևորվի: Այդպիսին է Յագոն, առանց որի Օթելլոն Օթելլո չէր դառնա: Թող անհամեստ չհնչի, բայց գուցեև դրա համար Փափազյանը բարձր գնահատեց իմ Յագոյին, երբ ասաց, որ Շագաֆյանի Յագոն մեկն է իր 85 Յագոներից, որը շատ ճկուն, շատ հաջողակ և լավագույն Յագոներից է... Ամեն անգամ փորձել եմ նորովի, ավելի խոր մեկնաբանել Յագոյին, սակայն ամեն անգամ էլ ընդգծելով հիմնականը` Յագոն բնությունից վատատես է, նրա մեջ նստած է չարության սաղմը: Այդպիսին է նա` այդ հրեշավոր սրիկան: Պատահական չէ, որ երբ նրանից ջանում են իմանալ կատարած եղեռնագործության պատճառը, Յագոն պատասխանում է. «Ոչինչ մի՛ հարցնեք, ինչ գիտեք, գիտեք...»:

Չարությունը Յագոյի (նույնը նաև մյուս բացասական կերպարների) համար բնական վիճակ է: Նա հավատացած է իր իրավացիության մեջ և սա է ողջ դժբախտությունը:

- Այնուամենայնիվ հնարավոր չէ, որ բոլոր դերերը հավասարապես ուժեղ խաղայիք:

- Անշուշտ: «Ռուսական հարց» պիես կար` ծամծմված թեմայով: Մի կողմում կոմունիստներն էին, մյուս կողմում` ֆաշիստները: Ինձ հանձնարարված էր կոմունիստ քաղղեկի դերը, որն այդպես էլ չկարողացա խաղալ: Կոմունիստի դերը անգամ բեմում պարզապես չնստեց հոգուս մեջ, որի համար այսօր ուրախ եմ:

Քանի որ առիթը եկել է` ասեմ. ազատ, ինքնիշխան ապրեցի և ոչ մի կուսակցության մեջ չմտա: Կյանքից լավատեղյակ մեկը կհիշեցնի, թե որբանոցում սկաուտ եմ եղել: Չեմ թաքցնի. դա իմ հպարտությունն է եղել: Այն օգնեց, որ հայրենասիրությունը խոր արմատներ ձգի որբերիս հոգում: Ճակատագրի հեգնանքով կորցրել էինք մեր հայրենիքը: Հիմա, փառք երկնավորին, Հայաստանն անկախ է: Սա գալիք սերունդի համար բերկրանքի, հույսի ու հավատի, ազատ ու երջանիկ ապրելու իրավունք ու երաշխիք է: Ես երկար ապրել ու երջանիկ եմ, որ հայրենիքս վերջապես անկախ տեսա... ու խաղաղ հոգով գնում եմ...

- Չարժե շտապել, վարպետ, քանզի մարդու կյանքը տնօրինում են ոչ միայն ժամանակը, այլև ճակատագիրը: Այսօր, ուզենք թե չուզենք, կան երիտասարդներ, որոնք ինքնասիրահարված լինելու պատճառով կաթվածահար ծերունիներ են հիշեցնում:

Փառք տանք Աստծուն, որ կան Ձեր նման մարդիկ, որոնք ծանրաբեռ, հուշիկ, հանդարտ քայլվածքով, երբեմն էլ մի բաժակ սուրճի առջև խորիմաստ` երկրպագուներով շրջապատված, զարդարում են մեր քաղաքը: Դուք դեռ պետք ու հարկավոր եք մեր քաղաքին:

Ուրեմն` բարին ընդ Ձեզ:

Հովհ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

*«**ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ**», 1991թ., սեպտեմբերի 20*

Սիրո ուժը Հայաստանից

Դիանա Քալաշովան հիացրեց չեխ եւ սլովակ հեռուստադիտողներին

Չեխիայում և Սլովակիայում անցկացվող «Չեխիան և Սլովակիան ունի տաղանդ 2» հեռուստաշոուի առաջին փուլում, երբ անցկացվում էր մասնակիցների ընտրությունը, փայլուն հանդես եկավ իննամյա Դիանա Քալաշովան, ով ոչ միայն անցավ հաջորդ փուլ, այլև ժյուրիի նախագահ, հայտնի չեխ երգչուհի Լուցիե Բիլայից ստացավ հիացական գնահատականներ: Փոքրիկ Դիանան, ով իր ելույթի ավարտին բեմ հրավիրեց նաև ծնողներին, իր ձայնով զարմացրեց ու գերեց բոլորին: Ժյուրիի անդամները և ողջ դահլիճը հոտնկայս ծափահարում էին հայազգի փոքրիկ երգչուհուն: Նա անգլերենով կատարեց Ջենիֆեր Ռաշի «Սիրո ուժը» երգը: Դիանան չեխերենով պատասխանելով ժյուրիի անդամների հարցերին, նշեց, որ ինքը ծագումով Հայաստանից է և դպրոցում սովորում է միայն ամենաբարձր գնահատականներով: Լուցիե Բիլան բարձրացավ բեմ, կանգնեց երգչուհու կողքին և համբուրելով նրան ասաց, որ թե նախկինում, թե հիմա և թե ապագայում

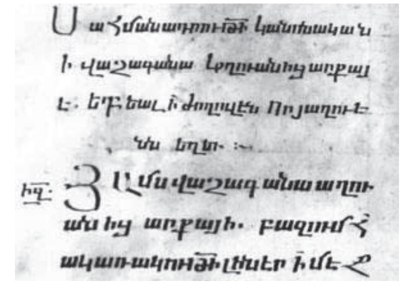

դժվար թե իրենց շոուն նման տաղանդ տեսնի և ինքը երջանիկ է, որ նրա առաջին ելույթին ներկա է: Երգչուհին նաև առաջարկեց Դիանային ապագայում իր հետ երգել և նրանից ստացավ դրական պատասխան: Բիլան նաև նշեց, որ իսկական երգչի համար Դիանան ամեն ինչ ունի՝ գեղեցկություն, համեստություն, ձայն և իհարկե, հիանալի ծնողներ: Ժյուրիի սլովակ անդամ Յարոսլավ Սլավիկը Դիանային համարելով նոր աստղ և տաղանդ, հիշեց հայկական արմատներ ունեցող ամերիկահայ երգչուհի Շերին, ընդգծեց նրանց գենետիկ կապը, և հաստատեց, որ Դիանան էլ Ջենիֆերի նման փայլուն կատարեց այդ երգը:

Առջևում դեռ մրցույթի հաջորդ փուլերն են, իսկ վերջում նաև կլինի հեռուստադիտողների քվեարկություն, իսկ չեխական թերթերն արդեն գրել են, որ Բռնո քաղաքում տեղի ունեցած մրցույթի առաջին փուլում Բիլան արդեն ընտրել է իր ֆավորիտին: Դիանան ծնվել է 2002-ին ռուսական Նովոկուզնեցկ քաղաքում, իսկ 2003 թվականից ապրում են Պրահայում: Մասնակցել է բազմաթիվ մրցույթների, իսկ այս տարի նաև Ղրիմում անցկացված «Նոր ալիք» երգի փառատոնին, ուր հասել է մինչև եզրափակիչ:

«ՕՐԵՐ» եվրոպական ամսագիր, Պրահա

ՀԱՅԵՐԸ ՄՈՌԱՑԵԼ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԱՆՑՅԱԼԸ. ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐՆ ԱՐՑԱԽՈՒՄ ԳՈՐԾՈՒՄ ԷԻՆ ԴԵՌ 1500 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Վերջին տարիներին մոդայիկ է դարձել Հայաստանում եվրոպական արժեքներ քարոզելը: Մինչդեռ, փորձը ցույց է տալիս, որ դրանց քարոզիչները պարզապես տեղյակ չեն սեփական ժողովրդի քաղաքական և իրավական ժառանգությանը: Նախապես ասենք, որ «եվրոպական քաղաքակրթական համակարգ» կոչվածի հիմքում ընկած են մի քանի սկզբունքներ՝ ինդիվիդուալիզմը, մարդու իրավունքների գերակայությունը, իշխանությունների տարանջատումը, քաղաքացիական հասարակության առկայությունը և այլն:

Հայացք նետենք մեր ժողովրդի պետության և իրավունքի պատմությանը:

Դեռևս 1500 տարի առաջ՝ 500-ականների սկզբին, Արցախի և Ուտիքի թագավոր Վաչագան Բարեպաշտի նախաձեռնությամբ ընդունվում է Սահմանադրություն, որի՝ 1288 թվականին արտագրված տարբերակը մինչ այժմ պահվում է Մատենադարանում (տե՛ս լուսանկարը): Սկզբնական շրջանում Սահմանադրության նախագիծն ուղարկվում է տարբեր բնակավայրեր, որտեղ հավաքներ և քննարկումներ են անցկացվում, բնակչությունն իր համաձայնությունն է տալիս, որից հետո թագավորը գումարում է համապետական մեծ համագումար և նոր միայն հանրաքվեով ընդունում Սահմանադրությունը: Ընդ որում, համագումարը վարում էր մի շարքային զինվոր: Այս մոտեցումները 800-1000 տարի անց միայն երևան եկան Եվրոպայում:

Հայկական առաջին Սահմանադրության առկայությունը և կարևորությունը, ցավոք սրտի, դեռևս համարժեքորեն չի ընկալվում մեր հասարակության կողմից: Այդ բացը լրացնելու նպատակով անցյալ տարի հրատարակվեց «1500-ամյա իրավակարգի ակունքներն Արցախում» գիրքը՝ երեք լեզուներով:

Այժմ գործարարներ Արմեն Դավթյանի և Մովսես Զավարյանի նախաձեռնությամբ Ստեփանակերտում կանգնեցվելու է Վաչագան Բարեպաշտի արձանը: Արձանի էսկիզային տարբերակն արդեն պատրաստ է, իսկ բացումը նախատեսվում է հաջորդ տարի:

Հայկական առաջին Սահմանադրությունն ամենավառ վկայությունն է այն բանի, որ եթե մեր պետականության բնականոն զարգացումը 600-700 տարով չընդհատվեր, գուցե ինքներս լինեինք լոկոմոտիվն այն արժեքների, որոնք այսօր ընկած են արևմտյան ժողովրդավարության հիմքում...

ԳԱՂԹԵԼԻՍ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄՈՒՄ ՑՈՐԵՆ ԵՆ ՑԱՆՈՒՄ

Հայ ազգի անվանադիր Հայկի հայր Թորգոմը մի կռվի ժամանակ պարտվում է: Թշնամին գերում է Թորգոմին ու նրա տոհմը և քշում, հեռացնում բնօրրանից: Հայրենի եզերքներից հեռանալիս Թորգոմը ճանապարհի աջ ու ձախ կողմերում տեղ-տեղ ցորեն է շաղ տալիս:

Մի քանի ամիս անց թշնամին արձակում է Թորգոմին ու նրա մարդկանց՝ համոզված լինելով, որ նրանք կմոլորվեն ճանապարհին և չեն կարող վերադառնալ տուն: Բայց հենց այդ ժամանակ աճել ու հասկակալել էին Թորգոմի շաղ տված սերմերը: Եվ թորգոմազուններն այդ ուղեցույց հասկերով վերադառնում են տուն:

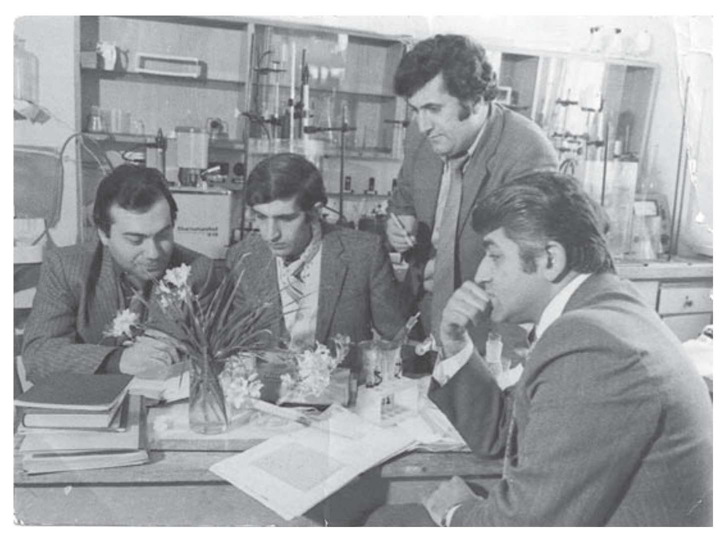
Այդ ժամանակվանից հայերը իրենց գաղթի ճամփաների աջ ու ձախ կողմերում ցորեն են շաղ տվել՝ հուսալով, թե մի օր տուն պիտի վերադառնան: Շատ ամառներ ու աշուններ են անցել, տուն կանչող ճամփաների հասկերը կծղել են, թափվել գետնին, վայրենացել: Հիմա էլ հայկական վայրի հասկերը կանչում են իրենց տերերին:

Հայկ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՄԵԾ, ԲԱՅՑ ԵՎ ԱՆՀԱՅՏ ԱՆՈՒՆ

Պայքար ոչ պատերազմի դաշտում

Երբ Ղարաբաղյան պատերազմը սկսվեց, և մարտի դաշտ գնալու հարցը բարձրացավ, համալսարանի մի խումբ դասախոսներ, որոնց շարքում էր քիմիկոս Հելբիկ Հակոբյանը, դիմումներ գրեցին պատերազմ գնալու համար: Սակայն նրանց մերժեցին. դեռ ժամանակը չէր:

Ձախից երկրորդը Հելբիկ Հակոբյանն է

Հայաստանում առաջին անգամ սինթեզվեց իրթիռային վառելանյութ

Եվ սկսվեց մեկ այլ պատերազմ, բայց ոչ մարտի դաշտում: Արցախյան պատերազմի սկզբում հայ զինվորները չունեին հաղթանակի ամենակարևոր բաղադրիչներից մեկը՝ զենքը: Զինամթերքի ներկրում հնարավոր չէր իրականացնել, և սկսվեց զինամթերքի տեղական արտադրություն:

Պատերազմի տարիներին Մոսկվայում այրման պրոցեսների հետազոտման լաբորատորիայի ղեկավար Հովհաննես Դավթյանի աջակցությամբ պետական համալսարանի քիմիական ֆակուլտետում ստեղծվեց լաբորատորիա, որի ղեկավարն էր քիմիայի ամբիոնի դասախոս, գիտաշխատող Հելբիկ Հակոբյանը:

Այդ քիմիական լաբորատորիայում Հայաստանում առաջին անգամ սինթեզվեց հրթիռային վառելանյութ, որը կառավարվող հրթիռի ստեղծման նախապայմանն է: Հելբիկ Հակոբյանի ղեկավարած լաբորատորիայում զինամթերքի տարբեր տեսակներ էին պատրաստվում: Ստեղծվեց անծուխ այրում ապահովող նյութ, որը տեղադրվում էր ծխախոտի տուփի չափ արկղիկի մեջ: Այրվելով ամբողջ գիշեր՝ արկղիկը չէր թողնում զինվորներին մրսել:

Պետական ազգային անվտանգությունը (ՊԱԿ) ամեն կերպ խանգարում էր, և այդ ամենը կատարվում էր հնարավորինս գաղտնի:

Լաբորատորիայում երկար ժամանակ չարչարվեցին, որպեսզի ստեղծեն գերհզոր ռումբ, սակայն դրա համար պետք էր մաքուր բենզին: Ճակատագրի քմահաճույք. նման բենզին կարելի էր ճարել միայն Ադրբեջանից, այդ իսկ պատճառով հնարավոր չեղավ ստեղծել այդ ռումբը:

«Այդ ժամանակ չի եղել մի դեպք, երբ որևէ գործարանի դիմենք ինչ-որ հարցով և մերժում ստանանք: Զինամթերքի տարբեր մասեր տարբեր գործարաններում էին արտադրվում: Հրթիռների կորպուսներ, պայթուցիկներ ենք պատվիրել, պատրաստել են առանց որևէ գումարի», - հիշում է ԵՊՀ հանրահաշվի և երկրաչափության ամբիոնի պրոֆեսոր Նորիկ Գալստյանը:

Նրա սիրտը հայրենասերի սիրտ էր

Արցախյան շարժումը, ամենօրյա միտինգները, Ղարաբաղյան պատերազմը... Հելբիկ Հակոբյանը խորապես ապրում էր այդ ամենը: Այդ ամենն էլ պատճառ դարձավ նրան, որ 1990 թ. նա սրտամկանային կաթված ստանա (ինֆարկտ), անգամ կլինիկական մահ տարավ:

«Մեր հանդիպումների ժամանակ մենք ավելի շատ քննարկում էինք երկրի քաղաքական իրավիճակը, ինչին կբերի այս շարժումը: Այն ժամանակ բոլորս ավելի լավ էինք պատկերացրել, քան հիմա ունենք: Միգուցե այն ժամանակ ավելի հեշտ է թվացել երկիր ստեղծելը... իրականում դա շատ բարդ է...», - հիշում է Հելբիկ Հակոբյանի ամենամոտ ընկերը, համակուրսեցի Սուրեն Խառատյանը:

«Բուռն մարդ էր, չէր վախենում իր մտքերը արտահայտել, համարձակ էր, ակտիվ էր, սրտամոտ էր, և ամեն ինչ շատ ապրումներ էր ունենում խորը, մանավանդ եթե հարցը վերաբերում էր հայրենիքին: Նրա սիրտը հայրենասերի սիրտ էր», - ասում է Ռոմիկ Հարությունյանը:

«Գոհարիկն իմ դեղն է»

Ընտանիքով

«Հելբիկը գաղտնապահ էր իր աշխատանքում: Ավելի շատ իր մահից հետո իմացանք, որ իր զենքն այդքան օգտակար է եղել պատերազմի՝ ժամանակ: Բայց իր ընտանիքին ինչ տվեց, ինքը գնաց, կորավ՝ մեզ միայնակ թողնելով: Ծանր տարիներն էին, երեք երեխաներին միայնակ մեծացրել եմ», - հիշում է այդ օրերը կինը՝ 59-ամյա Անահիտ Սահակյանը: Նա դիմել է տարբեր կառույցների, սակայն օգնեց միայն Եգիպտոսի հայ համայնքը, քանի որ մայրը եգիպտահայ է. Հայաստանը չօգնեց, Եգիպտոսն օգնության հասավ:

«Ես հորս մասին ավելի շատ իմացել եմ համալսարանում աշխատող դասախոսներից, իր՝ ընկերներից, քան մեր տնից», - ասում է Հելբիկ Հակոբյանի որդին՝ Արամը, որը հավաստում է. ԵՊՀ քիմիական ֆակուլտետի նկուղներում մինչև այժմ էլ հետքերը մնում են, որ պատերազմի տարիներին այդտեղ գաղտնի լաբորատորիա է եղել:

Նրա երեք երեխաներից երկուսն ընտրել են հոր ուղին՝ քիմիկներ են: «Շատ հոգատար հայր էր. թեև դպրոցը մոտիկ էր, բայց միշտ մեքենայով գալիս էր դիմավորելու: Երաժշտական դպրոց էր տանում ժամերով սպասում, թե երբ կգամ, դասեր էր օգնում», - պատմում է մեծ դուստրը՝ Արմինեն:

1992 թ. արյան քաղցկեղից մահացավ 43-ամյա Հելբիկ Հակոբյանը: Քիմիկ ընկերները համոզված են. Հելբիկ Հակոբյանի հիվանդությունը կախված չէր այդ զինամթերքի արտադրության հետ: 10 ամիս պառկած էր հիվանդ, 3-ամյա դուստրը՝ Գոհարիկն էր նրան զբաղեցնում. միշտ ասում էր. «Գոհարիկն իմ դեղն է»:

Յուրաքանչյուրը պետք է լինի այնտեղ, որտեղ ինքն ավելի օգտակար է

«Դժվար է ասել, թե որտեղ էր ավելի անհրաժեշտ. սա էլ էր պետք, այն, ինչ արել էր Հելբիկը, մենք: Շատ դեպքեր են եղել, երբ մարդիկ այստեղ փորձարկումների ժամանակ ոչ միայն վիրավորվել են,

6Ջ

այլ նաև կյանք են կորցրել: Յուրաքանչյուրը պետք է լինի այնտեղ, որտեղ ինքն ավելի օգտակար է», - համոզված է ԵՊՀ Անօրգանական քիմիայի ամբիոնի վարիչ Ռոմիկ Հարությունյանը:

«Մարտի դաշտ մտնողի մի օրն ավելի արժեքավոր է, քան տարիների մեր չարչարանքը: Երբ մարտիկը զոհասեղանին իր կյանքն է դնում: Մենք այստեղ ենք չարչարվել, բայց դա այդ նույն արժեքը չունի: Մեր ազգի սերուցքը մահացավ կռվի դաշտում, - ցավով ասում է Նորիկ Գալստյանը: Լեոնիդ Ազգալդյանը, Վլադիմիր Բալայանը, Շահենը... Ամեն մեկը մի լեգենդ էր, և այժմ նրանցից ոչ ոք չունի հերոսի կոչում: Կոմանդոսը հերոսի կոչում չունի... Եթե նրանք չեն գնահատվում, էլ ուր մնաց մեզ հիշեն»:

Մի քանի տարի հետո, երբ հնարավոր եղավ արդեն ներկրել զինամթերքը, ամբողջությամբ դադարեցվեց զինամթերքի տեղական արտադրությունը: «Ինքնաշեն ավտոմատները կարող էին կրակել միայն 1500 հատ, որից հետո վտանգավոր էին դառնում», - ասում է Նորիկ Գալստյանը:

«Սիրողական մակարդակով զենք արտադրելը ճիշտ չէ, - ասում է Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի լաբորատորիայի դեկավար, պրոֆոսոր Սուրեն Խառատյանը: - Այժմ՝ այսքան տարի-ներ հետո, թվում է՝ մանկական խաղ, բայց մարդիկ զբաղվում էին, ստեղծում էին, որովհետև այդ պահին անհրաժեշտ էր»:

Մանե ՊԱՊՅԱՆ

Հովհաննես ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԵՎ ԵՂԱՎ... ԼՈՒՅՍ

Քանի դեռ չգիտես, թե որտեղ ու երբ է քեզ մահ սպասում, դու նրան ամեն ժամ սպասիր, որպեսզի անպատրաստ չլինես նրա գալստյան ժամանակ...

ԻՄԱՍՏԱՍԵՐ

Անձրևը երկար տեղալուց հետո վերջապես հոգնել-քարակել էր:

- Քայլե՞նք,- կոճակը սեղմեց ու բացված անձրևանոցը վեր պարզելով Կարոն դիմեց ելքի մոտ անձրևի դադարին սպասող աղջկան:

- Քայլենք, - ակամա համաձայնեց աղջիկը...

Քայլեցին...

Մարաթոնյան քայլք էր դա՝ հետագայում ինքն իրեն կշտամբում էր Կարոն...

Քայլեցին շուրջ քսան տարի... Տարբերության սահմանները սկզբում փոքր, անցնող օրերի հետ մեծացան, ընդգծվեցին: Դրանք ավելի շատ բաժանում, հեռացնում էին, քան կամրջում, միացնում:

- Ոտքս կոտրեր, չքայլեի, - նեղսրտած պահերին Կարոն Պարոնյանի տխուր հերոսին էր հիշում:

Բայց ժամանակի սլաքը ետ տանելու փորձը խաբկանք է, անհեթեթություն: Եվ, հետո, նախախնամությունից ո՞վ է խուսափել: Մնում էր հարմարվել... հանուն երեխաների: Միայն թե հարմարվելն էլ անընդդրկելիին տիրելու պես մի բան էր:

- Գլխիս մաթեմատիկոս ես դարձել, - կինը «մաթեմատիկոսն» ամեն անգամ արտասանում էր ընդգծված արհամարհանքով: - Ուրիշներն առավոտից իրիկուն փող են հաշվում, իսկ դո՞ւ... չոր ու ցամաք թվեր: Բանաձևերի լուծման արդյունքում էլ վերջում ի՞նչ ես ստանում՝ իքս կամ իգրեկ, որոնք, պարզվում է՝ հավասար են զրոյի:

Ողջամտությունը լռելն էր, երբեմն՝ սուսուփուս տնից դուրս գալը:

Հազվադեպ փորձում էր բարոյախոսել. «Կարևորը նյութը չէ, այլ հոգևորը: Այս աշխարհում ամեն մեկն իր բաժին ճանապարհն է անցնում: Հետո էլ՝ երկիր է, պետություն: Օրենքներ կան ու... ժամանակի հետ ամեն ինչ լավ կլինի...»

Բայց դե՝ բարոյախոսելը երբեք էլ հաճելի զբաղմունք չէ, և ստացվում էր հակառակը:

- Բրեժնևի ժամանակ հեշտ չէր, - բորբոքվում էր կինը, - պերեստրոյկայի ժամանակ զգուշանալ էր պետք, անկախացումից հետո շարժ չկա: Ինչ-որ մի բան քեզ միշտ խանգարում է: Բա դու հեչ վերև չե՞ս նայում՝

մատնացույց էր անում չորրորդ հարկը: Ա՛յ տղամարդը. բարձրացի՛ր, նրա նորոգած բնակարանը համեմատիր քոնի հետ, գնա Վանաձոր թաղամասում նոր կառուցած առանձնատո՛ւնը տես: Պա-լա՜տ...

Իսկ վերևում խնջույք էր. պարում էին՝ ոտքերի համաչափ թփթփոց էր ու իբրև թե երգչի կլկլոցը.

Վույ ամա՜ն նազա՜նս,
Յոթ կրակա՜նս,
Կյանքիս պահապանը՜,
Թանկագին նազա՜նս...

Անհեթեթ բառերի շարան, որից, սակայն, պարի ռիթմը չէր խախտվում...

Կարոն զարմանում էր, որ քամահրանքի փոխարեն կնոջ հոգում չարությունն ու նախանձն են շարժվում: Հետո զարմանքը վերածվում էր տագնապի՝ սորուն ավազների վրա կառուցած տունը անզոր է այլևս պահպանել: Դիմակայելու միակ միջոցը միայնության մղձավանջից փախչելն էր, կյանքը անանձնական ուրախություններով կարծելը:

Կյանքն էլ, սակայն, Կարոյի համոզմամբ, կարճ չէր լինելու: Դեռ ուսանողական տարիներին հոգում նախազգացում ծնվեց՝ եթե մինչև 33 տարեկան իրեն ոչինչ չպատահի, երկար կապրի: Ինչի՞ց ծնվեց նախազգացումը, ինչո՞ւ հենց 33. Քրիստոսի տարի՞քն էր թելադրողը, թե՞ Բալզակի «Շագրենի կաշին», որը, սակայն, մի քանի տարի առաջ էր ընթերցել: Անիմանալի էր ներշնչման խորհուրդը: Բայց այն կար...

•••

Ամռան շոգն էր պատճառը, երևի, հետն էլ ընկճված տրամադրությունը մի փոքր ցրելու ցանկությունը, ու Կարոն նախաձեռնեց երկօրյա հանգիստ՝ Սևանա լճի ափին:

Նախատեսված ժամին բոլորը հավաքվեցին ուռենու տակ՝ պատրաստ ճանապարհվելու: Չկար միայն կազմակերպիչը՝ Կարոն:

- Հանդիպման տեղը հաստատ շփոթել է, - կես-լուրջ, կես-կատակ հեգնեց Գարիկը: -Ախր էնքան է սիրում ուրիշներին հանգամանորեն բացատրել: Երկու օր առաջ անծանոթ մեկին մեկ ժամ նկարագրեց՝ ինչպես գտնել Անշարժ գույքի վաճառքի նորաստեղծ գործակալությունը. այս փողոցով կիջնեք մինչև առաջին չէ, երկրորդ նրբանցք, խաչմերուկի հարևանությամբ առաջինը չէ, երկրորդը չէ, երրորդ շենքի մոտով աջ չեք թեքվի, կգնաք ձախ, բարձրահարկի նախասրահում երկրորդը չէ, երրորդ դուռը ընդունարանն է...

Երեկ էլ հավաքվելու ժամն էր մանրամասնում՝ առավոտյան ժամը 7-ին չէ, 6-ին կհանդիպենք հրապարակի ուռենու տակ...

Ժամը 6-ին, ի՞նչ կարիք կար այդքան շուտ...

- 6-ը շու՞տ է, - եռանդով կլոր փորը քորեց Մինասը: - Ամեն օր ժամը 4-ից ոտքի վրա եմ: Պառկում եմ քնելու, իսկ քունս չի տանում: Ականջս մի տեսակ ձենի է...

- Որ ի՞նչ...

- Ինքս էլ չգիտեմ: Ու թե հանկարծ քունը հաղթում ու ուշ եմ արթնանում, սարսափում

Ջ8

եմ. թվում է՝ բոլորն աշխարհը տարան-պրծան, ինձ բան չմնաց... խառը ժամանակներ են:

- Բան չմնա՞ց, - չոր կտրեց Վահեն: - Մարդու մերօրյա տեսակ է: Լույս աշխարհ գալու առաջին օրից ամեն մեկը մտածում է տանելու մասին: Միայն տանելու: Ոչ ոք չի ասում՝ աշխարհ գալուց ինձ հետ ի՞նչ բերի: Տկլոր գալիս ենք, հետո սրտնեղում, թե՝ դատարկ ենք գնում...

Մի ուրիշ անգամ Մինասը կառարկեր, կվիճեր, բայց, իր համար էլ անհասկանալի, որոշեց լռել...

•••

Մշուշը, որ սահել, իջել-հասել էր անտառափեշեր, նոսրանալով, անշշուկ քաշվում-բարձրանում ու հալվում էր, ասես խուսափելով արևի հետ հանդիպումից:

Ժամանակն անցնում էր, իսկ Կարոն, որ ճշտապահության պահապանն էր, չկար: Պիտի լիներ, բայց չկար: Ու, րոպեներ անց, արևով բացվող օրը, որ ընկերներին Սևան պիտի տաներ, ուղեկցեց... հիվանդանոց...

Դարանակալ ճակատագիրն ամեն քայլափոխի հետևում է մարդուն: Լուսաբացի մոտ Կարոն զգաց, որ սիրտը չի ուզում ենթարկվել: Հետո եկավ ծանր ընդարմացումը...

Ուշքի եկավ հիվանդանոցում: Հիվանդասենյակում բացի իրենից, ևս երկու հիվանդ կար: Պատի տակ մահճակալին պառկածը ծանր տնքում, մեկ-մեկ մռնչում էր: Հետո Կարոն իմացավ՝ մեծ կարողություններ ուներ ու երևի ցավ էր թողնել-հեռանալը: Մյուսն ապրել էր համեստ վաստակով. Հիմա անշարժ պառկել, աչքերը հառել առաստաղին, լուռ սպասում էր. ոչ տնքոց, ոչ հառաչ:

Մահվան երևույթը նույնն էր: Տարբեր էին նրա ընկալումները...

- Մարդն իսկապես դերասան է, - մտածեց Կարոն, - և իրենով է պայմանավորված՝ կյանքը կլինի դրամա՞, կատակերգությո՞ւն, թե՞ ողբերգութ-յուն: Համենայնդեպս ընտրության հնարավորությունը բացառված չէ:

Ներարկումից հետո կրծքի ցավերը փոքրինչ մեղմացել էին: Ուղղակի ահավոր թուլություն էր զգում: Փորձեց փակել աչքերն ու մտքերը միանգամից սրվեցին:

- Ինչի՞ եմ անընդհատ մահվան մասին խորհում, - մտքում նեղացավ իր վրա: - Առանց մեր օգնության էլ հնարավոր չէ, որ նա մեզ մոռանա: Ծննդի առաջին իսկ վայրկյաններից ժամանակը գործում է իր օգտին: Դա բնական է ու բանական... Վիրավորականն ու տհաճը մահվանն ուղեկցող արարողություններն են՝ դագաղ, լաց ու կոծ, սև ժապավեններ...

Կրծքի ցավը շարունակում էր թուլանալ: Շուրջբոլորը լույսը ծավալվում էր, և մութը հալվում էր նրա մեջ:

- Մարդ թիթեռ դառնար՝ թռչեր-հեռանար, ծաղիկ դառնար՝ չորանար. այս խոսքերը ինչ-որ մեկի կողմից հեղինակվե՞լ էին, թե՞ նոր ծնվեցին, Կարոյի միտքն անհույս դեգերում էր:

Նա զգաց, որ հոգնած է, անչափ հոգնած: Կոպերը ծանրացել, իրենք իրենց փակվում էին: Ցավերն այլևս նահանջել էին, իսկ լույսը թունելի միջով տանում էր անծանոթ հեռուն...

Եվ եղավ... լույս...

Ճակատագիր

Ինչպես վախճանվեց Չարենցը

Ինչպե՞ս է մահացել Չարենցը: Այս մասին շատ է խոսվել, իսկ թե ի՞նչ է զգացել նա, թե ի՞նչ է կատարվել իրականում, դժվար է ասել:

Փորձագետներից շատերը համոզված են, որ Չարենցի դեմ ծավալված պայքարի գլխավոր դերակատարը բանաստեղծ Գևորգ Աբովն է եղել: Նա Չարենցի մասին ասում էր. «Ընկերներ, մեզ բոլորիս համար պարզ է, որ Չարենցն ունեցել է նացիոնալիստական ռեակցիոն տրամադրություն, դա դաշնակցական կոնցեպցիա է»:

Մնացածը հստակ է: Եղիշե Չարենցը պիտի դատապարտվեր կալանքի և մահվան: Այս ծանր ժամանակաշրջանում Ավետիք Իսահակյանն այցելում է Չարենցին և նրա տանն ականատես լինում շատ տխուր մի տեսարանի: Նրա ընտանիքի անդամները ծանր վիճակում էին, Չարենցը կտրված էր նյութական հատկացումներից, ինչի հետևանքով նրա կինն ու երեխաները կարիքի մեջ էին: Նման պայմաններում Չարենցը ստիպված էր վաճառել իր գրասեղանը, գրքերը և մի շարք իրեր: Չարենցն արտասավում էր...

Անտանելի ցավերի պատճառով նա ստիպված էր ամեն օր դեղեր ընդունել: Նրա դեղերը վերջացել էին, ցավերից գալարվում էր: Կինը Իզաբելլան, խնդրում է Իսահակյանին, որ այդ դեղերից հայթայթի: Իսահակյանը խոսք է տալիս և կատարում է իր խոստումը: Որքան էլ շատերին զարմանալի թվա, ըստ որոշ վկայությունների, այդ դեղ կոչվածը մորֆի էր:

Ամենամեծ ցավը հենց այդ գրասեղանի վաճառքն էր, որի վրա ամեն օր Չարենցը գրում էր այն գործերը, որոնք պիտի դառնային հայ գրականության նշանավոր էջերը: Իր գործերի մեջ նա իր հոգին էր դրել, դրա համար էլ լաց եղավ, երբ ստիպված եղավ վաճառել այդ հասարակ, բայց և այնքան թանկ ու հարազատ իրը:

1937 թ.-ի հուլիսի 26-ին Չարենցին հանում են տնային կալանքից ու տանում բանտ: Նա մեղադրվում էր խորհրդային իշխանության դեմ պայքար մղելու համար:

Բանտում էլ շարունակում էր ստեղծագործել: Իսկ նույն թվականի հոկտեմբերի 6-ին կնոջը գրում է. «Ամուր եղիր, հարազատս, եթե նույնիսկ փողոց գցեն: Չէ՞ որ միայն մենք չենք տառապում, այլ շատ շատերը»:

Իզաբելլան ԽՍՀՄ ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ Ա. Միկոյանին նամակ է գրում և խնդրում ազատել Չարենցին՝ հաշվի առնելով նրա անմեղությունն ու առողջական վիճակը: Ըստ որոշ տվյալների Բերիայի վարձկան լրտեսների «թեթև ձեռքով» այդ նամակն անգամ հասցետիրոջը չի հասել: Չարենցի օգտին գրված բոլոր նամակները հետագայում գտնում են Բերիայի գրասեղանի գզրոցում:

Նույն թվականի նոյեմբերի 27-ին հաղորդվում է, որ Չարենցը մահացել է բանտում, որտեղ էլ դիահերձվել է: Սակայն դրանից մեկ ամիս առաջ նա Իսահակյանին գրում էր, որ հոգով պայծառ է ու առույգ: Եթե նա մահացել է նման հանգամանքներում, ապա ինչո՞ւ նրա մարմինն օրինավոր չհուղարկավորվեց, որևէ կոնկրետ տեղում չհանձնվեց հողին: Սա շատերին հիմք է տալիս կարծելու, որ նա նման հանգամանքներում չի մահացել:

Չարենցի ծննդյան հարյուրամյակի առիթով «Մոլորակ» հանդեսում լույս է տեսնում մի հոդված «Ո՞վ սպանեց Եղիշե Չարենցին» խորագրով: Հոդվածում նկարագրվում է, որ Սամսոն Ստեփանյան անունով մի մարդ, ով գնդապետ էր և արժանացել էր Լենինի շքանշանի, եղել է Չարենցի դահիճներից մեկը: 1937 թ.-ի նոյեմբերի 27-ի վաղ առավոտյան կոմիսար Մուղդուսի գլխավորությամբ, ով նաև կազմակերպել էր Վահան Թոթովենցի սպանությունը, Չարենցը հանվում է Երևանի իր բանտախցից և տեղավորվում մեքենայի մեջ: Մահմեդ անունով վարորդը վարում է մեքենան, որի մեջ էին Մուղդուսին, Չարենցը, Սամսոն Ստեփանյանը և մի բժիշկ:

Գնում են դեպի Ֆանտան գյուղը: Ցուրտ էր, Չարենցը մրսում էր: Զգում էր, որ տանում են սպանելու: Մերժում է առաջարկված վերարկուն: Ֆանտանի կամրջի մոտ կանգնում են, իսկ ձորաբերանի մոտ գյուղացիներն արդեն փոս էին փորել, իբրև սյուն տեղադրելու նպատակով: Փոսի մոտ Մուղդուսին արձակում է հրամանը. «Սամսոն, վերջացրո՛ւ սրան»:

Կրակում են Չարենցի ծոծրակին և գցում փոսի մեջ: Բժիշկը վկայում է, որ թեև մարմինը դեռ տաք է, բայց նա դադարել է շնչել: Հողով ծածկում են փոսը, հարթեցնում տեղը:

Այս պատմությունը հետագայում՝ 1970 թ.-ի սեպտեմբերի 3-ին, Սամսոն Ստեփանյանը պատմել է իր եղբոր դստերը և նրա ամուսնուն՝ Մայիս Հայրապետյանին: Վերջինս էլ այս վկայությունը հրատարակել է «Մոլորակ» հանդեսի 1997 թ.-ի մարտի 18-ի համարում:

Թամարա ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Զանազան-զարմանազան

ՎԱՐՈՒՆԳ ՏՈՒՆԸ
(30 St Mary Axe)

Լոնդոնում վեր բարձրացող այս շենքը Swiss RE ընկերության գրասենյակն է: Ճարտարապետը Նորման Ֆոսթերն է: Կառուցվել է 2004 թ.: Այս նախագիծը ջարդեց կարծրատիպային այն պատկերացումը, թե ինչպիսին կարող է լինել գրասենյակի շենքը: Ժողովուրդն անվանում է էրոտիկ վարունգ: Շենքի բարձրությունը 180 մետր է: Լոնդոնում բարձրությամբ երկրորդ շենքն է:

ՓԻՂ ՏՈՒՆԸ
(Elephant Tower)

Ճարտարապետության տեսանկյունից Բանգկոկի (Թաիլանդ) առավել բացառիկ շենքերից մեկն է: Նախագծել է Arun Chaiseri Consulting Engineers Company-ն 1997թ.: 102-մետրանոց երեք աշտարակներում բնակելի թաղամասեր են, գրասենյակներ, խանութներ, գործում է օտար լեզուների դպրոցը: Գաղափարի հեղինակը թաիլանդցի ճարտարապետ է, որն, ասում են, հատուկ քնքշանք է տածում Թաիլանդի ազգային խորհրդանիշի հանդեպ: Իր սեփական տունն էլ ճարտարապետը զարդարել է փղերի տարբեր արձանիկներով:

ԱՌԱԳԱՍՏ ՏՈՒՆԸ
(The IAC BUILDING)

Գտնվում է Նյու Յորքում, IAC մեդիաընկերության շտաբ բնակարանն է: Ճարտարապետը Ֆրենք Գերին է: Շենքը կառուցվել է 2007 թ.: Քսան տարի շարունակ Նյու Յորքը հոռետեսորեն էր վերաբերվում հանրահայտ ճարտարապետի նախագծերին: Եվ ահա վերջապես հանձնվեց: Առագաստ շենքը բարձրանում է Մանհեթենում՝ Հուձոնի ափին, և բազմազանություն է մտցնում Չելսի շրջանի տաղտկալի բնապատկերի մեջ:

ՁՈՒ ՏՈՒՆԸ

Մոսկվայի կենտրոնում՝ Մաշկովի փողոցում մի քանի տարի առաջ հայտնված այս տարօրինակ շենքը, որ հիշեցնում է Ֆաբերժեի ձուն, բնակելի տուն է, բնակարաններն էլ, բնականաբար, էժան չեն: Կառուցվել է 2002 թ., նախագծի հեղինակը Սերգեյ Տկաչենկոն է:

ԿՈՄՈԴ ՏՈՒՆԸ

Ճիշտ ու ճիշտ բնակարանի կահույք նմանակող այս շենքը վեր է բարձրանում ԱՄՆ-ի Հյուսիսային Կարոլինայի նահանգի Հայ Փոյնթ քաղաքում: Կառուցվել է 1920 թ., ճարտարապետը Սիդ Լենգերն է: Հայ Փոյնթում այս շենքի հայտնվելը պատահական չէ: Այստեղ է գտնվում փայտամշակման ամենախոշոր արտադրություններից մեկը՝ High Point Tool Inc գործարանի շտաբ բնակարանը: 100 տարուց ավելի է, ինչ քաղաքում ամեն տարի անց է կացվում կահույքի ցուցահանդես: Շենքը կառուցվել է Հայ Փոյնթի առևտրային պալատի պատվերով և ծառայում է որպես զբոսաշրջիկների համար տեղեկատվության կենտրոն:

ՇՈՒՌ ՏՎԱԾ ՏՈՒՆԸ

Լեհաստանի Շիմբարկ բնակավայրում գտնվող այս տունը «լույս աշխարհ է եկել» 2007 թ., ճարտարապետը Դանիել Չապևսկին է: Նախագծի հեղինակի խոսքով՝ այս տունը մարմնավորում է կոմունիստական դարաշրջանի ավարտն ու ժամանակակից լեհական հասարակության վիճակը: Այժմ շենքում գործում է բնագիտության թանգարանը: Այստեղ անց են կացվում տարբեր ցուցահանդեսներ:

ՄԿՆԻԿ ՏՈՒՆԸ

Մեր լավագույն ընկերը՝ համակարգչային մկնիկն, այսօր իր համար նոր դերով է հանդես գալիս: Architecture and Vision միջազգային դիզայներական խումբը համակարգչային մկնիկի տեսքով ոչ մեծ բնակելի շարժական տան նախատիպ է ստեղծել: Իհարկե, սա լիարժեք բնակելի տուն չէ: Չափերով այն, ավելի շուտ, ամառանոցի է նման: Ապահովված է ապրելու համար անհրաժեշտ ամեն ինչով. ունի ոչ մեծ խոհանոց, զուգարան, ցնցուղ, մահճակալ: Հավաք է և կշռում է ընդամենը մի քանի տոննա, ինչը թույլ է տալիս կցուկով հեշտությամբ տեղափոխել տեղից տեղ՝ կախված ցանկությունից ու հնարավորությունից: Շարժական ամառանոցը սովորական ամառանոցից, բնականաբար, ավելի լավ է. կարող եք մնալ ձեր ուզած վայրում: Ձանձրալի հարևանների ու վատ եղանակի դեպքում ցանկացած պահին կարող եք տունը կցել մեքենային ու տեղափոխվել: Դեռևս այսպիսի մեկ մկնիկ տուն է ստեղծվել, ցուցադրված է այն Վենետիկի հրապարակներից մեկում: Architecture and Vision ընկերությունը հույս ունի, որ մոտ ապագայում քիչ թե շատ ապահովված ընտանիքները այսպիսի շարժական ամառանոցի պատվերներ կտան:

ԲՈՑ ՏՈՒՆԸ

Գտնվում է Տոկիոյում: Կառուցվել է 1990 թ. Asahi գարեջրի գործարանների պատվերով: Ճարտարապետը Ֆիլիպ Սթարքն է: «Asahi գարեջրի գործարանները միշտ հետաքրքրվել են նորի հետազոտությամբ, և ինձ փրկում է այն, որ ես միանգամայն խորհրդանշական շենք եմ կառուցել: Այն կանգնած է լյումինեսցենային ապակյա հենահարթակի վրա, ինչը խորհրդանշում է էներգիան, որն էլ, իր հերթին, խորհրդանշում է գաղտնիքը: Բազալտե սև պատն ու բոցը խորհրդանշական ձևով պատկերել են կիրքը», - իր գաղափարը բացատրում է Սթարքը:

ԵՐԿՆԱՔԵՐ ՊԻԿՍԵԼՆԵՐԻՑ

Հարավարևելյան Ասիայում հերթական

երկնաքերը կառուցելու մասին լուրն առանձնահատուկ զգացումներ չի առաջացնում: Սովոր ենք, չափից շատ երկնաքերներ են այս տարածաշրջանում կառուցում: Բայց եթե նկատի առնենք, որ այս երկնաքերն ասես պիկսելներից լինի, ապա միանգամից հետաքրքիր կդառնա. տեսնես էդ ի՞նչ նոր բան են հորինել այս ասիացիք:

Իսրայելական OMA ճարտարապետական ընկերությունը նախագծել է 310-մետրանոց 77-հարկանի երկնաքեր, որը, չնայած ճգնաժամին, Թաիլանդի մայրաքաղաք Բանգկոկի կենտրոնում վեր կբարձրանա արդեն 2012 թ.: Ներկայում Թաիլանդի ամենաբարձր շենքը Baiyoke Tower II-ը (304 մ): Սակայն Mahanakhon (թաիլանդերենից թարգմանած՝ «մեգապոլիս») աշտարակի՝ երկրի համար ռեկորդային բարձրությունը չէ, որ համարվում է ճարտարապետական գլխավոր «հաղթաթուղթը»: Հաղթաթուղթն այն է, որ մոդեռնիստական այս շենքն իր ողջ բարձրությամբ մեկ ասես փաթաթված է լինելու պիկսելներից ժապավեններով, ինչը երկնաքերին համակարգչային տեսք է հաղորդելու:

Բանգկոկում, ինչպես հայտնի է, բնահողը չափից դուրս ջրառատ է, և շատ դժվար է ստորգետնյա ավտոկայանատեղի կառուցելը: Արդյունքում ավտոկայանատեղիները բարձրահարկերի առաջին հարկերում են

➲10

⊃9

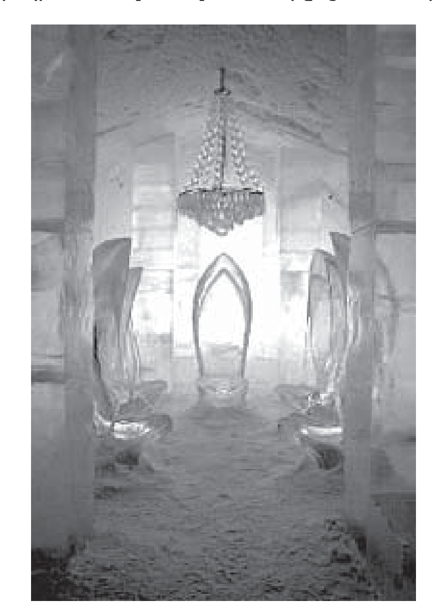
տեղակայված, ինչի հետևանքով քաղաքի գործարար մասում փողոցներն անկյանք ու անհրապույր տեսք ունեն: Mahanakhon աշտարակում, սակայն, նախագծի գլխավոր ճարտարապետ Օլե Շերենի մտահղացմամբ, քաղաքի փողոցները «ներքաշվելու են» շենքի մեջ: Ավտոկայանատեղին տեղակայվելու է շենքի հետևում, իսկ դեպի փողոց դուրս է գալու սրճարան-ռեստորաններով ու խանութներով «պիկսելային» տեռասը, որը երկնաքերը միացնելու է մետրոյի մոտակա կայարանին: Երկնաքերի վերին հարկերում «պիկսել»-բլոկներից «ժապավենները» օգտագործվելու են որպես պատշգամբներ և տեռասներ գրասենյակների ու բնակարանների համար: Շենքը բաժանված է լինելու առևտրային, ժամանցային, գրասենյակային ու բնակելի գոտիների:

ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ ՆՈՐ ՕՌԼԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ջազի մայրաքաղաք Նոր Օռլեանը (ԱՄՆ) դեռևս ամբողջովին «մեջքը չի շտկել» 2005 թ. պատուհասած աղետից հետո. «Կատրինա» փոթորիկը հիմնովին ավերեց քաղաքը: Քաղաքի բնակչությունը, 2005 թ. համեմատ, կիսով չափ նվազել է: Սակայն քաղաքը թափով վերականգնվում է: Նորանոր նախագծեր են մշակվում, որոնց մեծ մասն անմիջապես կյանքի է կոչվում: Այդպիսի նախագծերից մեկն էլ «Նոյ» կոչվող բուրգաձև կամարավոր համալիրն է: Այս վիթխարի շենքի անվանումն արդեն խոսում է այն մասին, որ դրան չի կարող սպառնալ ոչինչ՝ ոչ մի փոթորիկ ու ջրհեղեղ: Բուրգի ձևը նույնպես դրա մասին է վկայում: Չէ՞ որ, ինչպես ցույց է տալիս ճարտարապետության պատմությունը, բուրգից ավելի հուսալի ու հարատև կառույց չկա: Եվ այն պիտի վերականգնված Նոր Օռլեանի 100 հազար բնակչության համար որպես տուն ծառայի: Սա արդեն սովորական պատկերացմամբ տուն չէ, սա մի ամբողջ թաղամաս է: Ավելին՝ քաղաք է քաղաքի մեջ, որի համար սարսափելի չէ ոչ մի արտաքին գործոն: Եվ եթե նույնիսկ Նոր Օռլեանին նոր աղետ սպառնա, «Նոյի» բնակիչները դժվար թե նկատեն դա: Կառույցի ներքին տարածքում լինելու է լիարժեք կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ամեն ինչ՝ հարկաբաժիններ, դպրոց, մանկապարտեզ, գրասենյակներ, հյուրանոց, խանութներ, ռեստորաններ, խաղատուն, ավտոկայանատեղի և անգամ զբոսայգիներ: Ընդմին՝ կանաչ գոտիներին զգալի տարածք է հատկացվելու՝ 30-ական հարկ յուրաքանչյուր 3 70-հարկանի աշտարակում: Բայց այս շենքում ամենահետաքրքիրն այն է, որ սա ոչ միայն վիթխարի բնակելի համալիր է, այլև լողացող տախտակամած. այն կանգնած է լինելու հսկայական օդաջրային բարձի վրա, ինչն էլ պիտի որ պաշտպանի «Նոյ» համալիրը ջրհեղեղներից ու փոթորիկներից:

ԱՐՎԵՍՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ QUEENS-ՈՒՄ

Pratt ինստիտուտի ուսանող էլիոթ Ռւայթը մշակել է Քվինսում (Նյու Յորք) արվեստների թանգարանի վերակառուցման նախագիծը: Նախագիծը բարձրացված հիմք ունի, ինչը թանգարանի փակ լինելու դեպքում զանազան միջոցառումների

համար տարածություն է ապահովում: Օգտագործվելու են բետոնով ծածկված ցանկապատերը: Շինարարության ժամանակ ներսում մեծ ռետինե գունդ է փչվելու, որը պիտի բետոնը պահի մինչև դրա պնդանալը:

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՊԱՐՈՒՅՐ
(ԴԱՐՄՇՏԱԴՏ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ)

Այս U-աձև 12-հարկանի բնակելի համալիրը նախագծել է ճարտարապետ և նկարիչ Ֆրիդենսրայխ Հունդերտվասերը Վիեննայից: 10 տարի առաջ կառուցված այս շենքում 105 բնակարան կա, տարբեր ձևերի 1000 պատուհան, սրճարան, բար, ներքին բակ՝ արհեստական լճով, իսկ անկյունաձև տանիքները ծածկված են բուսականությամբ՝ ծառ ու խոտով, թփերով և ծաղիկներով:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿԱԿՏՈՒՍ
(ՌՈՏԵՐԴԱՄ, ՆԻԴԵՌԼԱՆԴՆԵՐ)

Քաղաքային կակտուսը Ռոտերդամում երկինք է բարձրանում՝ ասես անապատից արշաված օտարերկրյա նվաճող: Այս 19-հարկանի շենքը քաղաքի բնակիչներին ապագայի կանաչապատ շենքերի հետ հաղորդակցվելու հնարավորություն է տալիս: Կառույցի մակարդակը թույլ է տալիս, որ բնական լույսը թափանցի բնակելի տարածքի միջով, և, միևնույն ժամանակ, բնակիչներին հնարավորություն է ընձեռում բաց հարթակներում, որոնցով առատ է շենքը, հիանալ դեպի քաղաքի նավահանգիստը բացվող սքանչելի տեսարանով:

ELIPHANTE
(ԿՈՐՆՎԻԼ, ԱՐԻԶՈՆԱ)

Այս անսովոր կացարանը՝ 3 հեկտար մակերեսով, օրգանական ճարտարապետության գեղարվեստական նմուշ է: Կառուցել են ամուսիններ Մայքլ Քանն ու Լեդա Լեւանտը: Շինությունը բաղկացած է ձեռքի աշխատանք 5 առանձին մասերից, որոնք կապված են իրար ընդհանուր ինքնատիպ թեմայով. հիմնական բնակարանները գտնվում են Eliphante-ում և միացված են մեդիտացիայի զոնային, պատկերասրահին, լոգարանին, քանդակների այգուն ու արհեստական լճերին: Ընդմին, կառույցի համար հումքը վերցվել է հենց տարածքից՝ քար, կոտրտված ապակի, փայտ, սալիկ, սվաղ:

ՖԵՐԴԻՆԱՆԴ ՇԵՎԱԼ ՊԱԼԱՏԸ
(HAUTERIVES, ՖՐԱՆՍԻԱ)

Գյուղական փոստատար Ֆերդինանդ Շևալը, որը ճարտարապետական կրթություն չուներ, տարիներ շարունակ քարեր էր հավաքում այն վայրում, որտեղ ապրում էր. վաղեմի ժամանակներում այստեղ ծովի հատակ էր եղել: Ճարտարապետական տարօրինակ ոճերով ու դրանց համակցություններով, հնդկական, ալժիրական, հյուսիսեվրոպական ու չինական ճարտարապետությամբ ու դիցաբանությամբ ոգեշնչված՝ նա սկսեց իր կյանքի գործը: Այլերով, կենդանիների քանդակներով հագեցած այս զարմանալի հուշարձանի կառուցումը 33 տարի տևեց: Շևալը այն ավարտեց 88 տարեկանում, մահից մեկ տարի առաջ՝ 1924 թ.: «Պարզունակ արվեստի» այս հուշարձանն այսօր Ֆրանսիայի ամենասիրված տեսարժան վայրերից մեկն է:

Գրասենյակների, առևտրի կենտրոնների ու երկնաքերների ժամանակակից աշխարհում, բարեբախտաբար, կան շենքեր ու կառույցներ, որոնք նախագծել են ճարտարապետական արվեստի իսկական վարպետները, ինչի շնորհիվ այդ շինությունները անկրկնելի, եզակի են դարձել: Դրանք զարդարում են մեր աշխարհը: Ներկայացնենք ընդամենը մի քանիսը՝ արվեստի իսկական գործերից մինչև զարմանահրաշ կառույցները:

Մինչև 1980-ականների վերջը Շվեդիայի Յուկկասյարվի բնակավայրը, որը Հյուսիսային բևեռից 200 կմ է հեռու, շվեդական սովորական գյուղակ էր, ոչնչով աչքի չէր ընկնում: Սակայն 1989-ին Յուկկասյարվի ժամանեցին սառույցից քանդակներ կերտող ճապոնացի վարպետները: Այս այցելությունը պսակվեց սառցե քանդակների հիանալի ցուցահանդեսով: Հաջորդ տարի սառցի մեծ բեկորից հյուղակ կառուցվեց, որում զետեղվեց սառցե արվեստի՝ Arcti-ի էքսպոզիցիան: Այսպես սկիզբ դրվեց Շվեդիայի ժամանակավոր գոհարի՝ սառցե հյուրանոցի կառուցման ավանդույթին: Հյուրանոցը գոյատևում է ընդամենը 5 ամիս՝ դեկտեմբերից մինչև ապրիլ, այնուհետև հալվում է: 40 քանդակագործներ և շինարարներ հյուրանոցի շինարարությունը սկսում են հոկտեմբերի վերջին: Մոտակա Տուրնե գետից սառույցի մեծ խորանարդիկներ են հատվում-հանվում, և մետաղյա շաբլոնների օգնությամբ ձյունապատ կամարներ են բարձրացվում: Սառցե հյուրանոցի վրա ընդհանուր առումով ծախսվում է 40 տոննա սառույց և 30 տոննա ձյուն: Ամեն տարի սառցե հյուրանոցը կառուցելու համար երկրի իշխանությունները հրավիրում են տարբեր ճարտարապետների, քանդակագործների և դիզայներների, և, բնականաբար, ժամանակավոր այս հյուրանոցները էականորեն տարբերվում են իրարից: Հյուրանոցն ամբողջովին կահավորված է, ողջ կահույքը նույնպես սառույ-

⊃13

Հայերենը, հայկականը, հայը

Հայկական ավանդացույցի էջերից

Հացյաց դրախտ

Տարոնում Արածանի գետի ձախ ափին հացենիների մի պուրակ կա, որ կոչվում է Հացյաց դրախտ: Գեղեցիկ ծառ է հայկական հացենին՝ ձիգ իրանով, մոխրագույն տերևներով: Նա այնպիսի պահվածք ունի, որ նմանվում է գոտին միշտ պնդեցրած զորականի: Երկու հազար տարի առաջ ոչ այս ծառն է հացենի կոչվել, ոչ էլ Տարոնի պուրակը Հացյաց դրախտ:

Հայոց աշխարհի թագուհի Էրատոն տարօրինակ պատժի է ենթարկում իր անհնազանդ զորականներից երկուսին: Նրա հրամանով այդ երկու զորականներին բերում և գցում են Տարոնի ծառերի պուրակը, որ սովամահ լինեն: Երկու ամիս հետո թագուհու զինվորները երբ մտան պուրակ, զարմացան նրանց ողջ տեսնելով:

Հետո մարդիկ իմացան, որ նրանք անտառում սոված չեն մնացել: Ձիգ ծառերի տերևներից շաքարալից հյութ է թափվում խոտերի վրա ու պնդանալով դառնում գազպեն /մանանա/:

- Մեր հացը եղել է այս մեղրահաց գազպենը, - ասացին զինվորականները, - սրանք սովորական ծառեր չեն, այլ հացենիներ, այս պուրակն էլ ոչ թե անտառ է, այլ Հացյաց դրախտ:

Այդ ժամանակվանից էլ գազպենատու ծառը կոչվեց հացենի, իսկ Տարոնի պուրակը՝ Հացյաց դրախտ:

Համախմբում խաշի սեղանի շուրջ

Այս կերակրատեսակի պատրաստման եղանակը և ուտելու ծիսակարգը չեն փոխվել դարեր շարունակ:

Օֆելյա Կամավոսյան

Հայկական խոհանոցն աշխարհում այսօր շատ ավելի բարձր դիրքում կլիներ, եթե ավանդական կերակրատեսակների գոնե կեսի պարագայում մատուցման արարողակարգը և եփման եղանակը պահպանված լինեին այնպիսի ճշգրտությամբ, ինչպիսին ավանդական հայկական խաշի դեպքում է: Այս կերակրատեսակի պատրաստման ձևը և ուտելու տարբերակը դարեր շարունակ գրեթե չեն փոխվել, այն այսօր էլ շարունակում է մնալ մարդկանց միավորելու, համախմբելու յուրօրինակ ձև: Այս կերակրատեսակը հատկապես պահանջված է ձմռանը, բայց խաշի մեծ սիրահարներն այն ճաշակում են նաև աշնան ու գարնան ամիսներին:

Խոհարար Սեդրակ Մամուլյանի խոսքերով, նախկինում խաշը մատուցվել է հատկապես հարսանիքներից հետո, այն հիմնականում դրել են տղամարդիկ, հատուկ լավ մասերը՝ պճեղները, բաժին են հանել սեղանապետին: Այս կերակրատեսակն ընդունված է եղել մեր երկրի բոլոր շրջաններում, հատկապես անասնապահությամբ զբաղվող հատվածներում: Արցախում խաշ են դրել նաև գառի ոտքերից:

Խաշի պատրաստման ընթացակարգն այնքան առանձնահատուկ է, որ ժողովուրդն անգամ երգեր է հյուսել խաշը մաքրելու և դնելու մասին: Խաշը ծախսած էներգիան վերականգնելու միջոց է, և իմաստուն ժողովուրդը դարեր ի վեր շատ հագեցած այս կերակուրը ճաշակել է հատկապես ձմռանը, երբ մարդու օրգանիզմին ավելի շատ էներգիա և ջերմություն է հարկավոր:

Խաշի նշանակությունը մեծ է գերդաստաններին իրար գլխի հավաքելու և միավորելու առումով, այն նաև յուրատեսակ ընտանեկան խորհուրդ է:

Ազգագրագետ Ռուզան Ծատուրյանի խոսքերով, ավանդական այս կերակուրը գալիս է շատ վաղուց, դրանում վառ արտահայտված են հայ մարդու ճաշակը, ազգային առանձնահատկությունները, վարքաբանությունը: Այս ուտեստի պարագայում դրսևորվում է կոլկտիվ ժողովուրդներին բնորոշ կոլեկտիվ հացկերույթը, միասնական ճաշակման արարողակարգը: Խաշի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ այս կերակուրը ճաշակում են գլխավորապես առավոտյան, մատաղի արարողության նման խաշին էլ բնորոշ է զուսպ սեղանը, այս դեպքում էլ ճոխ ուտեստներ ու խնջույք չկա:

Խաշի սեղանի շուրջ՝ միայն երեք կենաց

Խաշը հարիսայի ու սպասի հետ հայկական երեք կերակրատեսակներից մեկն է, որի ժամանակ աղ չի օգտագործվում: Այն պատրաստվում է տավարի տոտիկներից, ստամոքսից և ոտքի ոսկորներից՝ զինգից: Նախկինում օգտագործվել է նաև կենդանու գլուխը: Խաշ դնելն էլ, ուտելու պես, կոլեկտիվ և ժամանակ պահանջող գործողություն է. մեկը մաքրում է, մյուսը եփում ամբողջ գիշեր: Միգուցե սա, ինչպես նաև պատրաստման բարդ ընթացակարգն են պատճառը, որ երբեք չեն ասում, թե խաշ ենք եփում՝ խաշը դնում են:

Այս ուտեստի համար նախատեսված մասերը՝ տոտիկները, ստամոքսն ու ոսկորները մանրակրկիտ մաքրվելուց, կտրատվելուց, կճղակների մասն առանձնացնելուց հետո մոտ երկու օր պահվում են հոսող ջրի տակ այնպես, ու արյունը մաքրվի: Խաշը դրել են պղնձե կաթսայի մեջ, իսկ մեր ժամանակներում կարելի է պատրաստել նաև չժանգոտվող կաթսայում: Նախևառաջ, անհրաժեշտ է մեկ անգամ եռացնել ու թափել ջուրը, և կրկին լվանալ մասերը: Խաշն սկսում են եփել երեկոյան:

Խաշի մեջ օգտագործվում են տոտիկի միսը և ոսկորների արգանակը, դրա համար էլ այս երկու բաղադրիչները պետք է եփել առանձին՝ տոտիկներն արդեն եռացրած ջրով, որպեսզի մսի մկանային հյուսվածքները տաք ջրից փակվեն, սննդային արժեք ներկայացնող մսահյութը մնա ներսում, ու միսը համով լինի, իսկ փորոտիքն ու ոսկորները՝ սառը ջրով, որ համն անցնի արգանակին:

Տոտիկները մեկ անգամ եռալուց հետո պետք է եփել շատ թույլ կրակով, առանց կափարիչի, խոհարարական տերմինով ասած՝ դամել, իսկ ոսկորները ուժեղ կրակով՝ կաթսայի կափարիչը փակ: Ոսկորից արտազատվող նյութից ջուրը դառնում է մածուցիկ արգանակ: Դանդաղ եփվող տոտիկի պակասող ջուրը ժամանակ առ ժամանակ պետք է լցվի ոսկորների արգանակից: Ընթացքում կարելի է ոսկորների վրա եռացրած ջուր ավելացնել: Կարելի է նաև այն, որ առանձնացվի ոսկորները եփելու ժամանակ զատվող յուղային մասը, որպեսզի յուղը շատ չեռա և օճառատիպ նյութ չդառնա: Ստամոքսն էլ եփվում է առանձին ամանում, 3-4 անգամ հարկ է եռացնել ու փոխել ջուրը, որպեսզի չեզոքացվեն վատ համուհոտերը:

Ափսեում մատուցվում է փորոտիքը, տոտիկները և ոսկորներից անջատված յուղը: Սեղանին հաց է, աղ, սխտոր, կանաչի, սպիտակ բողկ, պարտադիր է նաև չոր լավաշը:

Ուշագրավ է նաև այն, որ խաշի սեղանի շուրջ խմում են երեք կենաց՝ «Բարով տեսանք», «Բարի խաշ լինի» և «Խաշը դնողների համար»:

Հետաքրքիր է իմանալ նաեւ, որ

20-րդ դարի կարևորագույն հայտնագործություններից համարվող բանկոմատի առաջին նմուշը ստեղծողը մեր ամերիկահայ հայրենակից Ջորջ Սիմջյանն է, որը ծնունդով Կիլիկիայի Այնթափ քաղաքից է, որ 1915-ի կոտորածներին կորցնում է ընտանիքը, Բեյրութ – Մարսել երթուղուց հետո ի վերջո իր բախտը գտնում ԱՄՆ-ում: Նա 1935 թվականին ստեղծում է կանխիկ գումար ստացող և տվող մի սարք, որը հետագայում հեղաշրջում կատարեց բանկային գործում:

Մեր փառահեղ հայերենը

/հատված Հայկ Խաչատրյանի «Բառը չզորացրվող զինվոր է» գրքից/

Արագ և շատ օտար լեզուների կարող է տիրապետել նա, ով հրաշալի գիտի մայրենին: Կիրթ մարդ կարելի է համարել առաջին հերթին նրան, ով լավ գիտի իր մայրենին: Շատ օտար լեզուներ իմանալը արժաքի անբավ հարստություն է, ոսկի է միայն մայրենին իմանալը:

Մի անգամ անվանի լեզվաբան, էստոնիայի ԳԱ ակադեմիկոս Պաուլ Արիստեին, որ գիտե շուրջ 40 լեզու, հարցրին.

- Ձեր կարծիքով ո՞ր լեզուն է ամենագեղեցիկը:

- Միշտ մայրենին, - պատասխանեց Արիստեն:

Պետք է սովորել հայերենը, որն աշխարհի հնագույն ու հարուստ լեզուներից է:

Դեռևս 5-րդ դարում պատմիչ Եղիշեն գրել է. «Հունարենը մեղմ է, հռոմեական լեզուն հզոր, հոներենը՝ ահաբեկող, ասորերենը՝ աղերսական, պարսկերենը՝ պերճ, ալաներենը՝ գեղեցկազարդ, գոթերենը՝ հեգնական, եգիպտերենը՝ տափակախոս ու խավարաձայն, հնդկերենը՝ ճռվողական, հայերենը՝ քաղցր, որը միաժամանակ կարող է մյուս բոլոր լեզուների հատկությունները ամփոփել իր մեջ»:

Եկենք պահենք, պահպանենք հազար փորձոկի մեջ թրծված մեր փառահեղ հայերենը:

Էջը կազմեց՝ Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

ԳՆԵԼ ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ

Աննախադեպ գիրք

Պատմվածքներ

Դժվար է հավատալ, թե մի հեղինակ ի վիճակի է այսքան տարողունակ գիրք գրել մեր պատերազմի մասին, մանավանդ, այսքան բազմաժանր, այսքան խորքային, այսքան իրազեկ:

Գնել Շահնազարյանին պետք են եղել գրողի եւ ժուռնալիստի ի՛ր զինանոցի բոլոր տեսակի ու տրամաչափի զենքերը, անչափ ծանր մի խնդիր հաղթահարելու համար: Իրոք, վիթխարի աշխատանք է կատարված՝ որքա՜ն ժամանակ է պետք եղել, ինչքա՜ն հանդիպումներ:

Արդյունքում ստեղծվել է եզակի, իր նմանակը չունեցող մի աշխատություն (այո՛, աշխատություն), որ իր տեսակի մեջ առաջինը լինելով, ներկայացնում է հերոսական պայքարի ոչ միայն համայնապատկերային դրվագներն ու կոմպոզիցիան, այլեւ համարյա բոլոր այն զգայական-զգացական, հոգեւոր, կամային, հուզական աննախադեպ շեշտերը, որոնք հատուկ են ժողովրդական պատերազմին: Հազարավոր մարդիկ այս գրքում կգտնեն իրենց սիրելիներին՝ զոհված եւ ապրող ազատամարտիկների: Կտեսնեն նաեւ նրանց փոխարինած նորաստեղծ բանակի զինվորին ու սպային:

Այս գիրքը մի գրողի գնահատականն է իր ժողովրդին, իր ցեղին, կնոջն ու տղամարդուն, մորը եւ զավակին՝ հայ մարդուն: Եվ այս ամենը արված է բազում հարցադրումների բացահայտման միջոցով:

Սա աննախադեպ գիրք է, դուք անպայման կհամոզվեք (որ երբեք չեմ կասկածում) կլանված ընթերցումից հետո:

Ռոմիկ ՍԱՐԴԱՐՅԱՆ

Գիրք սիրո եւ սրի

«Քաղցր մենախոսություն»

Էդիկ Բաբայանը եղբայրների՝ Գարեգինի և Հարությունի հետ անցել է պատերազմական ճանապարհներով:

– Անցել էինք թշնամու թիկունք: Առաջադրանքն արդեն կատարված էր: Պատրաստվում էինք վերադառնալ, երբ մի խենթություն մտավ մեջս, – վերհիշում է Էդիկ Բաբայանը: – Անցնում էինք փոստատան կողքով: Տղաներին հանձնարարեցի աննկատ մտնել բաց պատուհաններով, խարխլված նկուղը, իսկ ես մտա հեռագրատուն: Հեռախոսավարուհին զբաղված էր ձեռագործով: Նույն հագուստն է, նույն մազակալած դեմքերը, որոնց արդեն սովորել է ու կասկածի ոչ մի տեղիք չի տալիս: Հանդարտ մոտեցա աղջկան ու ավտոմատի փողով բոթեցի. «Միացրու Երևան»: Աղջիկը չարքահալածի պես ուզեց գոռալ, սակայն հետախույզի իմ բնազդով ավտոմատի փողն իջեցրի ու ժպտացի: Աղջիկը պապանձվեց քարացածի պես, սկսեց լսել իմ «քաղցր ու տենչալի» մենախոսությունը: Միայն դուրս գալուց նորից ցույց տվի ավտոմատի փողն ու նորից հիշեցրի, որ «լռությունը ոսկի է»: Օրն արդեն ուզում էր մթնել: Հանգիստ դուրս եկա ու պտտվելով շենքի մյուս կողմը՝ բաց պատուհանից ցատկեցի նկուղ: Որոշ ժամանակ անց իրարանցում, կրակոցներ: Զինված խմբեր էին մեկնում գյուղից դուրս, տարբեր ուղղություններով: Ստուգումներ էին կատարում տներում, սակայն ոչ մեկի մտքով չէր անցնում մտնել փոստատան նկուղ: Երբ մութը վրա հասավ ու ամեն ինչ խաղաղվեց, որոշեցինք մեկ անգամ էլ «չափել» ազերիների վախը: Ֆիզիկապես լավ պատրաստված մեր ընկերներից Գառնիկը պետք է հասներ գյուղի հակառակ ծայրը և կրակահերթ բաց թողներ գյուղի ուղղությամբ: Որոշ ժամանակ անց լսվեցին կրակոցներ, և ողջ գյուղը նորից իրար խառնվեց: Բոլոր կողմերից զինված ջոկատներ «սլացան» թեժ կռվի, կրակոցների ուղղությամբ: Ռազմաճակատային գիծը, կարելի է ասել, բաց էր: Մենք դուրս եկանք թաքստոցից ու շարժվեցինք սահմանային գիծ: Պայմանավորված տեղում սպասեցինք, և որոշ ժամանակ անց մեզ միացավ Գառնիկը: Գյուղից դեռ երկար լսվում էր աղմուկ–աղաղակ, կրակոցներ:

Մոլորված օտարականը

Դեմառղեմ հանդիպեցին անտառում: Արմենը, որին ջոկատի տղաները Ճուտո էին ասում, զգաց, որ հանդիպածը օտարական է՝ շիկահեր, խաժ աչքերով: Նա տղաներից լսել էր, որ վարձու օտարականներ են կռվում ազերիների կողմից: Օտարականը ռուսերենով դիմեց տղային. «Որտե՞ղ են ազերիները»: Ճուտոն ձեռքը մեկնե՛ց հակառակ ուղղությամբ: «Ինձ կուղեկցե՞ս նրանց մոտ, – ժպտալով հարցրեց օտարականը»: «Այո, – ասաց Արմենը, բայց ոտքս սաստիկ ցավում է»:

Երբ օտարականի թիկունքին բազմած Ճուտոն մոտեցավ յուրայիններին, սրանք զարմացած հարցրին: «Ճուտո, էս ո՞վ է»: Օտարականի թիկունքից ցատկելով Ճուտոն ծիծաղելով ասաց. «Օտարական էր, տղերք, տեղանքին անծանոթ, դե ես էլ ռուսերենին լավ չեմ տիրապետում, մի տեսեք, ի՞նչ է ուզում»:

Քարին Տակ գյուղի հրաշքը

«Անտրամաբանական հաղթանակները հրաշքով ենք տանում, որովհետեւ դրանք կապված են Աստծո երաշխիքի հետ»:
ՊԱՐԳԵՎ ՍՐԲԱԶԱՆ

1992 թ., հունվարի 26: Այդ օրը հայոց պատմության մեջ մնալու է որպես շրջադարձային Աստծո լուսավորած ճանապարհի մեծ Սկիզբ: Թերևս այդ օրն ազատագրվեցին Շուշին, Մարտակերտը, Լաչինը, դատարկվեցին Ֆիզուլին ու Աղդամը, որովհետև այդ օրը թշնամին զգաց, որ իր դեմ Աստծո բարեհաճությունը շահած թվով մի բուռ քաջարի զինվորների հոգում գերբնական ու առեղծվածային ուժ է գործում... Հունվարի 23-ի Բաքվի գաղտնի ժողովում որոշվում է, որ 26-ին պետք է հիմնատակ ավերվի Քարին Տակ գյուղը, որպեսզի կտրվի Ստեփանակերտը սնուցող միակ ուղին: Հունվարի 26-ի առավոտյան ժամը 6-ին սկսվում է անհավասար մարտը, որը բարձրախոսով Շուշիի բարձունքից ղեկավարել-ոգևորել է Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարը: Մարտը տևում է մինչև երեկոյան ժամը 6-ը: Հազարից ավելի ասկյարներ գրոհում են գյուղի վրա տարբեր կողմերից, իսկ Շուշիի բարձունքից, որտեղից գյուղը ոնց ափի մեջ, գործում էին նշանառուները: Գյուղն ունեցել է ընդամենը 41 ավտոմատավոր, որոնք բաժանվել են երեք խմբի՝ պաշտպանելու գյուղը:

... Մի պահ թվաց, թե ամեն ինչ վերջացավ, որովհետեւ ասկյարներն արևմտյան կողմից մտան գյուղի առաջին տունը, որն այրվում էր կրակների մեջ: Տանտերը՝ կնոջ ու երեխայի հետ, այրվող տան ներքնահարկում աղոթում էր Աստծուն և իր խնայած երկու գնդակները ցույց տալով՝ կնոջն ասում է. «Վերջին պահին երեխային կրծքիդ սեղմիր, որպեսզի... գնդակները բավարարեն»: Այդ պահին ներս է մտնում թուրք զինվորը իր վայրենի քրքիջով. «Գյավո՛ւր, դուրս արի, էլ փամփուշտ չունես»: Մի գնդակով գետնին տապալելով թուրքին, տանտերը վերցնում է նրա հարուստ ռազմավարը, և նորից շարունակում է մարտը:

Մինչ այդ գյուղից ոչ մի կին ու երեխա դուրս չէր եկել: Օրհասական այդ պահին որոշում են գյուղից դուրս բերել բոլորին: Ձյան հաստ շերտը ճեղքելով՝ բնակիչները բռնում են կյանքի ճանապարհը: Իսկ Շուշիի բարձունքից ոգևորված, աղմուկ-աղաղակով գործում են թուրք նշանառուները: Դիրքերում կռվող տղամարդիկ նայում են ձյան վրա շարժվող իրենց ընտանիքի անդամներին, որոնցից մի քանիսի արյունից արդեն կարմրին էր տալիս ձյունը: Դիմացը՝ մեծաքանակ թշնամի, ներքևում՝ ձյան վրա, շարժվող կին, երեխա, վերևից՝ գործող նշանառուներ: Ինչպե՞ս օգնել՝ դուրս գալով՝ նրանք էլ կդառնային թիրախ, չհաշված, որ թշնամին գյուղ կմտներ, և ամեն ինչ կվերջանար: Եվ նրանք կռվում էին, մեկ-մեկ հետ նայում, իսկ նրանց հայացքներն ասես աղոթք էին՝ ուղղված երկինք. «Ամենակարող Աստված, մի թե այս անգամ էլ...»: Եվ այդ պահին տեղի ունեցավ Հրաշքը: Պարզ ու անամպ երկնքից սպիտակ ամպի մի քուլա եկավ ու պատեց Շուշիի բարձունքը կուրացնելով թուրք նշանառուներին: Բարձունքում

Շ13

⊃12

միանգամից կտրվեցին ազերիների վայրի քրքիջն ու աղաղակը, ժողովուրդն արդեն աննկատելի էր: Կատարված հրաշքից համրացել-հուսալքվել էր թշնամին, իսկ հայ մարտիկներն ասես գերբնական ուժ ու ոգեկորություն էին ստացել: Ասում են՝ դա տեսնելով՝ նրանց պաշտպանության նախարարը տվել է նահանջի հրամանը: Թշնամին նահանջել է՝ տալով 200-ից ավելի զոհ: Եվ դա արդյոք նահանջ էր միայն Քարին Տակի՞ց:

Ընկան նանքաջարի հայորդիներ՝ Սզնեխից, Շոշից, Սղնախից, Ավետարանոցից, Քարին Տակից՝ Վաղարշակ Առուշանյան, Հենրիկ Ամիրջանյան, Ալբերտ Աբաղյան, Արշավիր Մարգարյան, Միշա Հովհաննիսյան, Ալյոշա Վարդանյան...

Ընկան նրանք՝ տեսնելով սակայն այն մեծ հրաշքը, որը տեղի ունեցավ Արցախ աշխարհի Քարին Տակ գյուղում, 1992 թ. հունվարի 26-ին: Եվ նրանք այն բացառիկ երջանիկ նահատակներից էին, որոնք, թերևս, հենց այդ օրը տեսան նաև Շուշին, Մարտակերտը, Լաչինը ազատագրված, տեսան Ֆիզուլիից, Աղդամից փախչող ասկյարներին: Եվ երանի նրանց աչքերին, որովհետև էլի հրաշքներ տեսան, որոնք Աստծո կամեցողությամբ տրվելու են հայոց բանակի արծիվներին:

Տիրոջ գերեզմանին

Սիրուշ տատի հիշատակին

Իջևանի Սարիգյուղում ապրող քրոջս որդին հսկա մի գամփռ ուներ: Տիրոջը տեսնելիս հնազանդ խոնարհվում ու սկսում էր ուրախ թռչկոտել: Կանգնում էր ետևի ոտքերին ու թաթերը դնում նրա ուսերին: Ու սկսվում էր նրանց զրույցը՝ տերն ինչ–որ հարցեր էր տալիս, որին ի պատասխան՝ շունն իր շնային լեզվով մռռում, գռմռում ու երախը լայն բացելով տարուբերում էր գլուխը: Տնեցիներից ոչ մեկը չէր համարձակվում ջուր ու լափ տալ շանը: Երբ տերն ինչ-որ գործով պետք է բացակայեր գյուղից, շանը գցում էր փոքրիկ շինության մեջ, որտեղ երդիկից էին իջեցնում կերը: Մարտերից մեկի ժամանակ, երբ քրոջս տղան զոհվեց, հուղարկավորությունից վերադարձող մարդիկ լսեցին շան թույլ ռռնոցը, որն ավելի շատ աղիողորմ լացի էր նմանվում: Մոտ մեկ շաբաթ երդիկից իջեցրած ջուրը, լափը մնում էին տեղում: Գամփռը հյուծվել էր, նիհարել ու քույրս որոշեց նրան բաց թողնել: Շունը դուրս եկավ ու երերալով քայլեց հանդ տանող ճանապարհով: Արդեն մութն ընկել էր: Շունը քայլում էր գերեզմանոցի ուղղությամբ: Հաջորդ օրը քրոջս որդու՝ ազատամարտիկ Գնել Եգանյանի գերեզմանին այցի գնացածներս տեսանք տիրոջ գերեզմանին անշնչացած գամփռին:

Այգու պահակը

Անսպասելի հարձակումից գյուղը մեկեն դատարկվեց: Խուճապահար փախչում էին մեծ ու փոքր: Թշնամին փորձեց դիմադրել, բայց զոհեր տալով, այնպիսի արագությամբ նահանջեց, որ երևի փախչող բնակչությանն էլ անցավ: Ջոկատի հրամանատարը հանգստի հրաման տվեց.

– Խաղաղ բնակչության հետ մենք կռիվ չունենք, թող նահանջեն:

Ձորն անցնելով, երբ նրանք ուզում էին մտնել բերքից ճղակոտոր խնձորի այգին, մեկ էլ որտեղից որտեղ հայտնվեց տարեց պահակն ու հրացանը առաջ մեկնած՝ ձայն տվեց.

– Այգի չմտնեք, հենց մտաք՝ կկրակեմ: Ես եմ այգու պահակը:

Ջոկատի տղաները ծիծաղից ուշաթափվել էին, իսկ հրամանատարը, որն ադրբեջաներեն գիտեր, թարգմանում էր Ահմադի ասածը. «Երկու օր առաջ հացը կապել, եկել է պահակ ընկերոջը փոխարինելու: Էլ ոչ մի լուր չունի գյուղից, տնից-տեղից»:

– Վա՜յ, Ահմադ, Ահմադ, – ծիծաղում էին տղաները, – աշխարհից «բեխաբար» Ահմադ:

Ազատ խոսք

– Շահումյանում գերեցինք մի թուրքի: Հսկայամարմին էր, իսկական աժդահա, բայց քաղցից էնպես էր խեղճացել, կուչ եկել, որ հացի նստելիս Աբոն որոշեց նրան էլ մասնակից դարձնել, – պատմում է Աշոտը: – Սեղանին օղի էլ կար, լցրինք նաև գերու բաժակը: Ասեմ, որ գերին մինչ այդ ապրել էր Մասիսի գյուղերից մեկում և ազատ խոսում էր հայերեն: Առաջին բաժակից հետո նա մի փոքր շտկվեց, ու աչքերում կենդանության նշաններ երևացին: Երկրորդ բաժակից հետո ախորժակն էլ բա՛ցվեց ու սկսեց ուտել: Ուտելն էն խոսքը չէ՝ սեղանը սկսեց մաքրազարդել: Մենք էլ էինք քաղցած, ու Աբոն մեղավոր ինձ էր նայում: Բայց այդ ամենը դեռ ոչինչ, համբերեցինք, բայց երբ 3-րդ բաժակից հետո գերին սկսեց խոսել, Աբոն, մի կերպ ծիծաղը պահելով, վեր կացավ սեղանից: Էդ անխիղճն էլ մեզ հերթ չէր տալիս, երբ մեկնումեկն ուզում էր խոսել, ընդհատում ու ինքն էր սկսում խոսել, խոսել:

– Աբո ջան, մեզ քո գերուց ազատի, անխիղճը հացներս կերավ, խմեց, հիմա էլ խոսքի իրավունքից է զրկել, – տղաների ծիծաղը խլացրել էր գերու ձայնը, որն ինչ-որ բան էր պատմում:

Ազատություն

Երբ հասան թշնամու դիրքերին, Գևորգը զգաց, որ փամփուշտները վերջացել են: Դեն նետեց ավտոմատն ու մտավ խրամատ: Առաջին պատահած ազերին նրա սարսափազդու տեսքից վախեցած շուռ եկավ ու փորձեց փախչել: Մի ցատկով հասավ թշնամուն, բռունցքի հարվածով գետնի՝ տապալեց ու վերցնելով ավտոմատը՝ շարունակեց մարտը:

Երբ մարտն ավարտվեց, գերիների մեջ տեսավ նրան, ումից խլել էր զենքը:

– Ինչո՞ւ չկրակեցիր, – հարցրեց, – չէ՞ որ ես անզեն էի:

Գերի ազերին գլուխը կախ լռել էր քարի պես: Գևորգը հրամանատարին պատմեց եղելությունը: Քիչ անց նրանք հացի կանչեցին գերուն: Ճաշելուց հետո հրամանատարն ասաց.

– Դու ազատ ես, կարող ես գնալ: Գևորգն իմ ամենաքաջ զինվորն է, դու նրա կյանքն ես խնայել, մենք էլ՝ քոնը:

⊃10

Ջանազան-զարմանազան

ցից է: Պատերը զարդարում են սառցե քանդակները, սառցե առաստաղներից կախված են իսկական բյուրեղապակյա ջահերից չտարբերվող սառցե ջահեր: Հյուրանոց այցելողներն ասես հայտնվում են Անդերսենի «Ձյունե թագավորությունում»: Բազմագույն մեղմ լուսավորությունը, որ ասես արտածվում է սենյակների պատերից, էլ ավելի ռոմանտիկություն է հաղորդում հյուրանոցին: Հյուրանոցը բաղկացած է 60 համարից, սաունայից, ռեստորանից, կինո-թատրոնից և ցուցահանդեսի սրահից, որտեղ կարելի է հիանալ սառույցից ստեղծված արվեստի գործերով: Համարների ներսում զուգարան և լոգարան չկա. դրանք գտնվում են կից շինությունում: Համարները չունեն նաև դռներ: Հյուրերի ուղեբեռի համար հատուկ պահասենյակ կա: Հյուրանոցի ամենանշանակալից վայրը, թերևս, բարն է: Սառցե բարձր վաճառասեղանի հետևում կանգնում է բարմենը՝ վարպետորեն հյութ լցնելով սառցե բաժակների մեջ: Վաճառասեղանի մոտ, ինչպես սովորական բարերում է, բարձր աթոռներ են շարված, դարձյալ սառույցից: Սպասքը՝ ափսե-բաժակ-գավաթ, ևս սառույցից է: Սենյակների կահավորանքը՝ աթոռները, բազմոցները, մահճակալները ծածկված են եղջերվի հաստ մորթիներով. սա արված է նրա համար, որ նստելն ու պառկելը հնարավոր լինի:

Հյուրանոցի ներսի սովորական ջերմաստիճանը 5 աստիճանից ցածր է: Բայց կարող է իջնել մինչև -8-ի, եթե դրսում -45 է, այդ պատճառով հյուրերին խորհուրդ է տրվում հյուրանոցում օթևանել ընդամենը 1 օր (հյուրերը քնում են տաք քնապարկերում, առավոտյան նրանց 1 բաժակ տաք հապալասի հյութ են մատուցում): Սակայն միայն օդի ցածր ջերմաստիճանով չի պայմանավորված հյուրերի 1-օրյա բնակությունը: Բանն այն է, որ սառցե հյուրանոցում գիշերելը շատ թանկ հաճույք է: Դրա հաշվին փոխհատուցվում է ոչ միայն հյուրանոցի շինարարության ծախսը, այլև կարգին եկամուտ է ապահովվում: Սառցե հյուրանոցը ողջ աշխարհից ժամանած զբոսաշրջիկների պակաս չի զգում: Շվեդիայի սառցե հյուրանոցների համաշխարհային փառքը հանգիստ չի տալիս շատ ու շատ երկրների, որոնք նույնպես սկսել են նման հյուրանոցներ կառուցել, ինչպես, օրինակ, Նորվեգիան, Կանադան և Ռումինիան, բայց դրանք դեռևս չեն կարողացել ստվերել Շվեդիայի սառցե հյուրանոցների փառքը:

ՀԱԲԻԹԱԹ-67
(ԿԱՆԱԴԱ)

1967 թ. Կանադայում տեղի ունեցավ այն ժամանակվա ամենախոշոր համաշխարհային ցուցահանդեսներից մեկը՝ էքսպո-67-ը: Ցուցահանդեսի գլխավոր թեման տների ու բնակելի շենքերի շինարարությունն էր: Հաբիթաթ-67 անվանված շինարարության հիմքը խորանարդն է: Նյութական իմաստով խորանարդը կայունության խորհրդանիշն

⊃15

2012 թ. ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից գրքի մայրաքաղաք է հռչակվել Երևանը

2012 թ. Երևանը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից հռչակվել է գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք: Տարբեր ժամանակներում գրքի մայրաքաղաքներ են հռչակվել Մադրիդը, Ալեքսանդրիան, Թուրինը, Ամստերդամը, Լյուբլյանան, Բուենոս Այրեսը:

Երևանը 2012 թ. կհռչակվի գրքի 12-րդ համաշխարհային մայրաքաղաք:

Ծրագրի մեկնարկը տրվելու է 2012 թ. ապրիլի 23-ին՝ Գրքի և հեղինակային իրավունքի միջազգային օրը: Այդ օրը տեղի կունենա տիտղոսի հանդիսավոր փոխանցումը Երևանին՝ գրքի համաշխարհային ներկայիս մայրաքաղաք Բուենոս Այրեսից: Երևանն էլ իր հերթին հաջորդ տարվա նույն օրը այն կփոխանցի Բանգկոկին:

ՀՀ մշակույթի նախարարության հասարակայնության հետ կապերի բաժնի տեղեկացմամբ՝ երևանյան ծրագրում ներգրավվելու են գրքի կայացման բարդ շղթայի բոլոր մասնակիցները՝ գրողն ու թարգմանիչը, հրատարակիչը և գրավաճառը, գնողը, ընթերցողը և պահպանողը: Միջոցառման շրջանակում կազմակերպվելու են կոնֆերանսներ, կլոր սեղաններ և սեմինարներ:

Հատկանշական է, որ Երևանը գրքի մայրաքաղաք է հռչակվելու այն դեպքում, երբ մայրաքաղաքում ձեռքի մատների վրա կարող ենք հաշվել բոլոր գրախանութները: Գրախանութների մի մասը փակվեց ու վերածվեց կոշիկի, հագուստի սրահների, իսկ գրքերի մյուս մասը հանգրվանեց մութ ու խավար անցումներում ու Վերնիսաժում:

Թե ինչպես են պատրաստվում դիմավորել վերոնշյալ մեծ իրադարձությունը, փորձեցի զրուցել հայաստանյան հրատարակիչներից մեկի՝ «Հայդիզայն» հրատարակչության երիտասարդ գործարար Դավիթ Դովլաթյանի հետ:

- Դավիթ, խոսենք Ձեր տպագրական համալիրի նախաձեռնությունների մասին:

- «Հայդիզայն»-ը հինադրվել է 1999 թվականին՝ որդեգրելով հայկական դիզայնի ոճը պահպանելու, արտերկրում և սփյուռքում տարածելու գործելակերպը: Հայեցի տպագրության համար տարբեր ցուցահանդես-մրցույթներում արժանացել ենք լավագույն մրցանակների: Իմ կարծիքով՝ մեր հանրապետությունն անպատրաստ է Գրքի մայրաքաղաք դառնալուն, քանի որ հսկա Երևանն ունի երկու-երեք գրախանութ: Ցավալի է այն փաստը, որ, ի տարբերություն եվրոպական երկրների՝ լինելով դարավոր տպագիր մշակույթի տեր ու ժառանգորդ, ժողովուրդը սկսել է քիչ կարդալ և առնչվել գրքի հետ: Երեք միլիոն բնակչության համար ամենաշատ վաճառվող գիրքը 500 տպաքանակն ունի: Դա պայմանավորված է հասարակության մտավորական խավին անմատչելի գրքերի բարձր արժեքով: Հրատարակչությունները տպագրում են, որպեսզի ապահովեն բարձր եկամուտ գրքից, մինչդեռ այսօր ցանկացած հրատարակչություն պետք է լուրջ քայլեր կատարի՝ վերանայելով իր գնային մոտեցումը:

Մենք մեր հերթին իրականացնելու ենք բավականին ծավալուն միջոցառումներ: Նախ՝ բոլոր հրատարակիչների ջանքերը միավորելով՝ քաղաքի բոլոր տպարաններում ստեղծվելու են գրախանութներ: Պլանավորում ենք բոլոր այն խանութներում, որտեղ կցանկանան գիրք վաճառել, անվճար տեղադրել գրա-ցուցադրակներ: Գրքերը կտրամադրվեն ինքնարժեքով՝ գնորդի հետաքրքրությունը գրքին վերադարձնելու նպատակով: Նաև մտադիր ենք սկսել հայ թարգմանիչներին ոգևորելու քայլեր, որպեսզի շատանան որակյալ թարգմանությունները, այլապես՝ խիստ նվազել է գիտահանրամատչելի, դետեկտիվ հայատառ գրականության վաճառքը:

- Դուք առաջինն եք, ով վերականգնեց մանկական գրականության ընթերցումների բարի ավանդույթը: Պատմեք այդ մասին:

- Այո, և դրա նպատակը հանրության մեջ վերստին գիրք կարդալու մշակույթի վերականգնումն է: Առաջին քայլը մեր կողմից արված է, ուրախ կլինենք՝ տեսնել այլ հետևորդների: «1Պրինտ» հրատարակչության հետ համատեղ ամեն երեկո ժ. 7-ին մեր աշխատակիցը փոքրիկ հյուրերի համար կարդում է մանկական գրքեր, որից հետո երեխաներին նվիրում ենք առաջին հեքիաթի գիրքը: Այդպիսով նրանց հրավիրում ենք գրքի և հեքիաթի աշխարհ: Բոլորս էլ տարիներ հետո լավ ենք մտապահում մեր կարդացած առաջին գրքերը: Թող այն վերածվի բարի ավանդույթի, ձևավորելով գիրք նվիրելու քաղաքակիրթ մշակույթ: Երիտասարդ սերնդին թվում է, թե ինտերնետը կարող է փոխարինել գրքին, մինչդեռ համացանցում մեկ կամ մի քանի նյութ կարդալով՝ մարդը բազմակողմանի զարգացածություն չի կարող ապահովել: Առանց գրքի անհնար է վերստին ծաղկող երկիր ունենալ: Ցավալի է, որ հայատառ բեսթսելլերների բացակայությունից սովետական երիտասարդության սերունդը շարունակում է կարդալ ռուսերեն՝ ակամայից ձևավորելով օտարաբառ խոսելու սովորույթ: Այս հարցի լուծումը ճիշտ թարգմանված երկլեզու գրականություն հրատարակելու մեջ է, ինչը հնարավորություն կտա հայերենի հետ համատեղ տպագրել բնագիրը: Ցավոք, մենք չունենք սեփական պատմության ժամանակակից նկարագրողները, և մեր ցանկացած պատմական դրվագի հարուստ կենսագրություն ապահովելու դեպքում՝ կունենայինք ամենահետաքրքիր դետեկտիվներից մեկը, որը երբևէ եղել է: Ուղղակի խնդիրն այն է, որ չգնահատելով մերը՝ վերցնում և կարդում ենք արտասահմանյանը: Հայերեն գիրքը պակաս ունի լուրջ քարոզչության և տարբեր լեզուներով թարգմանության: Այսօրվա գրականությունը պետք է հիմնվի հայի ոգու ամրության, ուժի, կամքի դրսևորման նկարագիր ապահովելու, այդ մասին գրքեր հրատարակելու գործընթացի վրա: Ինտերնետում աշխատում է հզոր հակահայկական մեքենա, ում մենք պարտավոր ենք ջախջախիչ հարված հասցնել՝ «հայի կերպար» ձևավորելու համար: Թեկուզ 10 տարի անց մենք ի՞նչ հերոսապատում պիտի ցուցադրենք սերունդներին և օտարին: Համացանցը լիքն է Խոջալուի և Սումգայիթի մասին կեղծ լուրերով և հայերի կողմից «ջարդեր» կազմակերպելու տեսանկարահանումներով: Որքան էլ անկախությունն իրողություն է, սակայն վավերագիր գրականությունն է այն մնայուն արժեքը, որը կոչված է կռվան դառնալու վաղվա օրվա համար: Մենք պետք է դա այսօր նախաձեռնենք՝ ճշմարտությունը սերունդներին փոխանցելու նպատակով, քանի որ մի երկիր, փաստերը խեղաթյուրելով՝ գիշեր-ցերեկ ստեղծում է իր «պատմությունը»: Արտասահմանում մեզ չեն ճանաչում, քանի որ հայ գրականությունը լուրջ խնդիր ունի տարբեր լեզուներով դրսում ներկայացվելու: Մենք հրավիրում ենք համագործակցության թարգմանիչների, ովքեր կարող են օտար լեզուներով թարգմանել մեր հերոսամարտերի մասին: Մենք արժանի ենք հաղթանակած և հպարտ հայի պատմություն ունենալու և երեխաների մեջ սերմանելու ճշմարիտ և ուժեղ հայի հոգեբանություն:

- Խոսենք Յունեսկո-ի 2012 թ.-ի ընձեռած հնարավորությունների և ձեր դիրքորոշման մասին:

- Ըստ իս՝ Յունեսկոն 2012-ին ՀՀ-ին տվել է այդ հնարավորությունը՝ արդեն իսկ ճանաչելով որպես մտավորական ազգ, և ոչ՝ գրախանութների հարուստ ցանցով երկիր: Եթե մենք կարողանանք երկրի ներսում մեր ներքին հարցերը լուծել՝ կարող ենք դուրս գալ միջազգային ասպարեզ և պարզել մեր դրոշը: Շնորհիվ Յունեսկո-ի՝ մենք հնարավորություն ունենք աշխարհին ներկայացնելու հայի և Հայաստանի մասին, սակայն անհրաժեշտ է կատարել հետևողական քայլեր, որպեսզի լիարժեք ներկայանանք աշխարհին: Մեկ կամ մի քանի հրատարակչություններին տրամադրված միջոցները բավարար չեն, որպեսզի ներկայացվի հայ մտավորականն իր ներաշխարհով: Դրա համար մենք ամենայն ինչ անում ենք, որպեսզի գլուխներս բարձր կանգնենք «գրքի մայրաքաղաք» կոչված Երևանի հրապարակում: Եվ որպեսզի բոլոր գրողները, մտավորականները, գիրք հրատարակել ցանկացողները կարողանան տպագրել իրենց գրքերը, մենք մեր վրա ենք

➲15

➲14

վերցնում սեփական միջոցներով նրանց գրքերի հրատարակումը: Մենք կկնքենք պայմանագրեր այն հեղինակների հետ, ովքեր կանցնեն մեր կողմից կազմված ժյուրիի ցենզուրայի միջով: Մենք ճիշտ չենք համարում այն երևույթը, որ անկախությունն իր հետ բերեց ամենայն ինչ տպագրելու թույլտվություն, որից տուժեց գրքի որակը: Մենք գտնում ենք, որ տպագրված նյութը պետք է ունենա ուսուցողական և գաղափարական արժեք: Սա նորամուծություն է Հայաստանում, թեպետ այն տարածված է բոլոր զարգացած երկրներում: Բուն հրատարակչական ինստիտուտը ՀՀ-ում չեմ համարում կայացած, քանի որ տպագրում են այն, ինչ ձեռնտու է իրենց: Հրատարակչությունը պետք է անջատ գործի տպագրատնից: Հրատարակչության եկամուտը պետք է գոյանա գրքեր վաճառելուց և ոչ թե՝ հեղինակից գումար վերցնելով և սեփական տպագրատանը վաճառելով՝ հարստանալուց: Այդ է պատճառը, որ մենք մեզ վրա ենք վերցնում գրքերի տպագրությունը՝ ՀՀ-ի բոլոր մարզերի բնակիչների համար: Գիրքը վաճառելու ենք ինքնարժեք-նյութածախսով, դրանով իսկ՝ ապահովելով կարդալու արվեստը՝ գրքի հասանելիությամբ և մատչելիությամբ:

- Ի՞նչ կասեիք սփյուռքահայ ընթերցողին:

- Հայաստանից դուրս գիրք հրատարակելն այսօր հերոսություն է: Մենք համագործակցում ենք այն հրատարակչությունների հետ, ովքեր հայրենիքն ըստ արժանվույն ներկայացնում են արտերկրում: Եվ հրավիրում ենք համագործակցության համահայկական հրատարակչություններին, ովքեր կիսում են մեր գործելաոճը: Հայ մտավորականության մեծամասնությունն արտագաղթեց ոչ այն պատճառով, որ հանապազոր հացի կարիք ուներ, այլ՝ սեփական երկրում չգնահատված լինելու իրողությունից: Հիշենք, որ հայը միակ ազգն էր, ով կոտորածի ճամփին Դեր Զորում Ավետարանն էր թաքցնում և փրկում յաթաղանից: Տարիներ հետո կգա մի սերունդ, ով չի տեսնի եղեռնի սերնդին: Այսօր է պետք գրառել և փրկել նրանց հուշերը՝ կործանումից: Ցանկացած սփյուռքահայ, ով պահպանում է հայոց լեզուն և գիրը՝ հերոս է, քանի որ մեր լեզուն մեռնում է օտարամուտ բառերի խառնաշփոթից: Մենք 2012-ին սկսելու ենք արևմտահայերեն-արևելահայերեն գրքերի հրատարակչություն: Հրավիրում ենք համագործակցության սփուռքի հայությանը, քանի որ կա մի ազգի պատմություն, որին դավաճանելու իրավունք չունենք: Ճշմարիտ, գրագետ և հայրենասեր գրականությամբ կապահովենք սփյուռքին:

Հուսով եմ, որ միասին կտոնենք «Գրքի մայրաքաղաք» Երևանի տոնը և միասին կտեսնենք հայոց գրքի և գրականության հաղթարշավը:

Նաիրա ԽԱՌԱՏՅԱՆ
Երևան-Կալուգա

➲13

է, միստիկ իմաստով՝ խորհրդանշում է իմաստնությունը, ճշմարտությունն ու բարոյական կատարելությունը: Էքսպո-67-ին ներկայացված Հաբիթաթ-67-ը իրենից ներկայացնում է 354 խորանարդից բաղկացած կառույց: 146 բնակարաններով իրար վրա դարսդարսված 354 խորանարդներն ասես ճախրում են երկնի և երկրի, քաղաքի ու գետերի, կանաչի ու լույսի միջև:

ՆԱՆՅԱՆԻ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

(ՍԻՆԳԱՊՈՒՐ)

Արվեստների, դիզայնի ու մեդիայի Նանյանի տեխնոլոգիական համալսարանն իր սահուն ձևերով, խոտածածկ տանիքով կանաչ շինարարության կարկառուն օրինակ է, ի դեմս որի ջնջվում է բնության և ճարտարապետության միջև առկա սահմանը: Այնպիսի տպավորություն է ստեղծվում, ասես ապակին, բետոնն ու մետաղական կառուցվածքը բնական լանդշաֆտի շարունակությունը լինեն:

Բարսելոնի զբոսայգում գտնվող Բանականության տունը աշխարհահռչակ ճարտարապետ Անտոնիո Գաուդիի ամենահանրահայտ աշխատանքն է: 1900թ. Յ. Գուելը Բարսելոնի արվարձանում բլուր գնեց այդտեղ անգլիական ոճի քաղաքային մասնավոր այգի ստեղծելու մտադրությամբ: Սկզբնապես զբոսայգին բաժանվել էր հողակտորների, որոնք վաճառքի պիտի դրվեին առանձնատներ ու ենթակառուցվածքների օբյեկտներ կառուցելու, ինչպես նաև հասարակական հանգստի վայրերի համար. այս վերջինով էլ պիտի զբաղվեր Գաուդին: Բայց նախագիծը ձախողվեց. այդտեղ առանձնատներ ձեռք բերելու կարողունակ բարսելոնցիները համարում էին, որ զբոսայգին շատ հեռու է քաղաքի կենտրոնից, իսկ նրանք, որոնք երազում էին քաղաքից դուրս ապրելու մասին, կարծում էին, որ տեղանքը շատ մոտ է քաղաքին: Ի վերջո Գուելի ժառանգները բլուրը վաճառեցին քաղաքային իշխանություններին, որոնք զբոսայգին հանրային հանգստավայր դարձրին: Զբոսայգու դարպասները երիզում են անուշահացե տնակները՝ սնկերով ու խաչաձև պատուհաններով: Դրանցից մեկը՝ Բանականության տունը, որ աշխարհի ամենազարմանահրաշ կառույցներից մեկն է համարվում, ասես կենդանություն առած հեքիաթ լինի: Տունը եռահարկ է, մոխրագույն ու սպիտակ գույներով և, չնայած իր չափազանց հետաքրքիր տեսքին, միջանցիկ սրահի դեր է կատարում: Տան հետևում շատրվաններով լայն սանդուղք է ձգվում՝ հասցնելով մինչև բլրի գագաթը, որտեղ մեծ սանդղավանդ է: Վերջին գործը, որ Գաուդին հասցրել է անել զբոսայգում, արահետների հանճարեղ համակարգի ստեղծումն էր. դրանք պիտի իրար կապեին ապագա կենվորների առանձնատները: Կառուցեց նաև արտասովոր, զարմանալի քարեղեն կամարներ, որոնց սյուները դեպի բլուրն են թեքվում ամենաանհնար անկյան տակ, բազմագույն խճանկարներով, մողեսաձև և օձաձև նստարաններ սարքեց:

Զբոսայգում նախագծված էր կառուցել շուրջ 70 տուն, սակայն արդյունքում կառուցվեց միայն 2-ը (այդ թվում և Բանականության տունը): Այդ տներից մեկում էլ շուրջ 20 տարի Գաուդին ապրում էր ընտանիքի հետ: Նրա մահից հետո Բանականության տունը վերածվեց հանճարեղ ճարտարապետի թանգարանի, դրանում ցուցադրվում են Գաուդիի իրերը, անավարտ նախագծերի էսքիզներ և այլն:

ԽՈՐԱՆԱՐԴԱՁԵՎ ՏՆԵՐ

(ՌՈՏԵՐԴԱՄ, ՆԻԴԵՌԼԱՆԴՆԵՐ)

Խորանարդաձև տներ կառուցելու ինքնատիպ գաղափար հղացվեց նաև 1970-ականներին: Ճարտարապետ Փիթ Բլոմի նախագծած խորանարդաձև տները կառուցվեցին նախ Հելմոնդում, այնուհետև նա առաջարկ ստացավ Ռոտերդամից: Յուրաքանչյուր տունն աբստրակտ ծառ է հիշեցնում, իսկ այդպիսի տներով թաղամասը «անտառի» է վերածվում:

ՍՈՒՆԿ ՏՈՒՆԸ

(ՑԻՆՑԻՆԱՏԻ, ՕՀԱՅՈ)

Ճարտարապետության պրոֆեսոր և ինտերյերի դիզայներ Թերի Բրաունն իր սաների հետ Ցինցինատիի զբոսայգում այս շինությունը կառուցել է 14 տարվա ընթացքում: 2006 թ. ավարտելով՝ այն վաճառքի դրվեց 525 հազար դոլարով: Որպես շինանյութ են ծառայել ապակին, կավը, ծառերը:

ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ավանդապատում - մշուշով պատված խորհրդային ավանդներ:

Հրապարակախոս - հրապարակում սուտ խոստումներ տվող պատգամավոր:

Բարեփոխման ծրագրեր - երկիրը քայքայման տանող և բարիքների ուղղությունները դեպի սեփական գրպանները փոխելու ծրագրեր:

Անջրպետ - առանց ջրբաժան հարահոս ջուր:

Ապակողմնորոշել - ապահովագրական գործում կողմնորոշումից շեղել:

Ջերմոց - իրեն ջերմացնողին խայթող օձ:

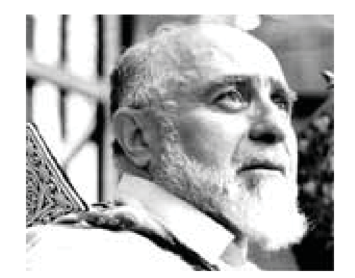
Շահագրգիռ - Շահ Աբասին գրգռող գաղթական, որն ստացավ իր պատիժը:

Գալարափող - չինովնիկների կողմից գիպնոսացված փող, որը գալարվելով մտնում է իրենց իսկ գրպանը:

Անկախ - անկանխատեսելի հանրապետություն:

Գենետիկ - պապերից ժառանգած գինու տիկ:

Բառերը նորովի ընթերցեց Սպարտակ ՄԱԹՈՍՅԱՆԸ

«Я как будто взвалил на свои плечи всю Армению»

В ноябре 1999 года скончался 131-й Католикос ГАРЕГИН I — харизматичный интеллектуал. В ближайшем будущем исполнится 80 лет со дня его рождения. Он был истинным духовным пастырем армян недолго — менее пяти лет, однако остался не только в истории, но и в благодарной народной памяти. (Не в последнюю очередь потому, что в «Бентли» он не разъезжал...). Гарегин I прошел славный иерархический путь.

В 1969 году рукоположен в сан епископа, был архиепископом ирано-индийской и североамериканской епархий, наконец, на протяжении двенадцати лет — Киликийским Католикосом. Он был хорошо известен как крупный деятель всемирного экуменического движения. С Гарегином I — умным и высокообразованным человеком — не раз подолгу беседовал итальянский историк, исследователь Восточного христианства и писатель Джованни ГУАЙТА, посвятивший Армении несколько замечательных книг. Беседы с Гарегином I легли в основу одной из них. «Жизнь человека: встреча неба и земли». Она вышла в последний год жизни Католикоса и недавно вновь переиздана. Предлагаем отрывки из их бесед — мудрость, которой полнится каждая строка, не устаревает и актуальна всегда. И особенно в наши дни.

— Какой грех, по-вашему, самый тяжелый? Раньше таковыми считались грехи, относящиеся к сфере чувственной, сексуальной жизни...

— Я смотрю на это иначе. Думаю, что наиболее тяжкий грех — это равнодушие, апатия, бесчувствие, потому что он является отрицанием самого человека.

В нашей Церкви в списке грехов перечисляются грехи смертные и простительные... Но в Евангелии сказано, что не прощается грех против Святого Духа. Это случается, когда из-за своей личной закрытости люди не принимают Святого Духа, не вслушиваются в Его повеления. Именно этот смысл я вкладываю в слово «равнодушие». В проповедях я часто повторяю: Церковь провозгласила семь смертных грехов, но есть еще один — грех равнодушия! Человек замыкается в самом себе, он не хочет открыться Богу и поэтому не может открыться людям, участвовать в их жизни. Бог является Богом вовлеченности, участия; Воплощение — это вовлеченность Бога в человеческую жизнь. Поэтому человек, не участвующий в жизни других людей, отвергает само основание христианской веры — вовлеченность, основанную на любви.

— Каким был самый радостный день в вашей жизни?

— Нелегко сделать выбор... Тем не менее я бы назвал два дня. Первым был день, когда я в возрасте двадцати лет посвятил себя служению Богу. Я помню, когда поднялся на коленях к алтарю, как этого требует наш армянский обряд. В этот момент я испытал самую большую радость: у меня было чувство, что моя личность как индивидуума изменилась, преобразовалась в слугу человечества, слугу нашего армянского народа, который является частью человеческой семьи. Это был самый значительный и самый радостный день в моей жизни. Вторым стал день, когда Армения стала свободной, независимой страной. Я говорю об этом не из узконационалистических чувств... Вы должны это понять в контексте моей жизни, отданной на служение народу и полностью прожитой в диаспоре. После стольких веков подчинения другим властям, после того, что мы называем «игом», давившим на наш народ, когда у нас не было своей страны, которой бы мы руководили сами, а наша Церковь была подчинена тирании коммунизма и советской системе... После всего этого в день, когда Армения провозгласила свою независимость, я пережил совершенно особую, ни с чем не сравнимую радость. Мы — армянская диаспора — жили за пределами нашей страны не по своей воле, нас к этому принудили... В тот день я сказал себе: сбылась мечта моих предков! Поэтому этот день был для меня как армянина самым радостным.

— А самый печальный день?

— Самым печальным был день, когда мы неожиданно потеряли Киликийского Католикоса Зареха I. Когда я увидел его больного, с сердечным приступом, в его сорок восемь лет, я пережил что-то вроде бунта. Я не мог понять, почему такой человек должен уйти из жизни. Он был для меня примером перед Богом, примером преданности, самоотверженности, доброты. За одну неделю — после его смерти и похорон — я похудел на семь килограммов... Без сомнения, это был самый печальный день.

— Во вступительной речи во время вашей интронизации в Эчмиадзине вы сказали: «Я сын диаспоры. Я не родился на родине, но родина родилась во мне». Где вы родились?

— Я родился в Кессабе. Это армянская деревня, расположенная в сельском районе Сирии, вдали от больших городов, непосредственно на границе с Турцией. Материально моя семья жила достаточно скромно. До 13 лет я не знал, что такое электричество. Перед моим детским взором прошли картины деревенской жизни — земля, сельскохозяйственные работы, школа, церковь, которая была настоящим центром деревни: колокольня задавала ритм всей жизни. Наш дом находился рядом с церковью, и лишь маленькая улочка разделяла их. Поэтому соседство с Церковью в моем детстве носило не только духовный характер... Мой дед был сапожником. У отца не было определенной профессии, и он несколько раз менял место работы. В деревне он работал кучером в приюте немецкой «Миссии Востока», которую основал великий филантроп Иоанн Лепсиус. Затем он работал в нашем деревенском клубе, а также в Триполи, в Ливане. Дедушка с бабушкой по материнской линии были земледельцами. Они не владели большими угодьями, но дед упорно трудился и так зарабатывал на жизнь.

— В проповеди в Принстонском университете в Нью-Джерси, объясняя слова Иисуса о старых мехах и новом вине, вы сказали, что хорошо знали и пользовались мехами вашего дедушки... Что осталось в вас от детства, проведенного в деревне?

— Привязанность к земле. Еще ребенком, когда я работал в поле, в саду, во мне появилось «чувство» земли; я увидел, как, работая на ней, можно получить все необходимое для жизни. Все, чем мы питались, было результатом наших усилий и нашего труда, все давала нам земля. Еще я понял, как важен труд; я стал лучше понимать слова Библии: «В поте лица твоего будешь есть хлеб» (Быт 3,19). Во мне крепло убеждение, что через плоды земли Бог посылает Свои дары. В современной культуре почти потеряно это чувство; однако детство, проведенное в деревне, среди сева, жатвы, сбора урожая, помогало мне понять, что Бог пребывает с нами в Своих дарах. Моя бабушка была очень набожной женщиной, она свидетельствовала о присутствии Бога не только своей жизнью и молитвами, но и чувством близости даров Бога. Понимание того, что творение священно, потому что оно создано Богом, я усвоил не из курса богословия; когда на пол падал кусочек хлеба, бабушка обычно говорила: «Поднимите, это дар Божий!» И мы поднимали, сдували пыль и съедали, так как не могли пренебречь даром Божьим... Вот почему я сожалею о

⊃17

16⊃

многих сторонах жизни нашего общества потребления. Жизнь в деревне научила меня, что природа — это драгоценный дар Божий и человек должен беречь и уважать ее.

В деревне не было ни телевизора, ни радио; все было сосредоточено вокруг семейного очага. Вне семьи существовали три вещи: церковь, школа и армянский клуб с библиотекой. Моя любовь к книгам родилась в этой библиотеке, где в возрасте 14 лет я составил для нее первый каталог.

— Вы сохранили детскую любовь к книгам и впоследствии написали книгу о книгах...

— Да, она называется «Философия книги», и в ней говорится об отношении человека, в особенности армянина, к книге; это собрание моих речей, произнесенных во время ливанского кризиса; каждый год в октябре месяце мы организовывали «выставку армянской книги», в которой принимали участие тысячи людей. На торжественных открытиях выставок в Антилиасе я произносил краткое слово о значении книги, о тех или иных ее аспектах, а также о важности чтения.

— С 1957 по 1959 годы вы продолжили свое образование в Оксфорде; какой была для молодого армянина, всегда жившего в Ливане, первая встреча с Англией и с западным миром?

— В англиканском колледже, где я жил, меня прежде всего удивило то, что здесь никто не интересовался друг другом. Должен сказать, что в первые дни жизни в Оксфорде я был совершенно один и мне захотелось с кем-нибудь познакомиться. Я подошел к шотландскому студенту и представился: «Отец Саркисян из Армянской Церкви». В ответ я услышал: «Where is Armenia?» Я был потрясен этим вопросом, я испытал такой шок, который не забуду никогда. Внезапно я понял, что если в Оксфорде не знают, где находится Армения, значит, о ней в мире мало что знают... Тогда во мне родилось твердое и бесповоротное решение: показать христианскую Армению настолько широко и правдиво, насколько это в моих силах. Я обязан был ответить на вызов: англичане должны увидеть во мне мою страну, мой народ, мою Церковь, и я не обману их... Я как будто взвалил на свои плечи всю Армению! Во мне пробудилась невероятная энергия: мне надо было посещать лекции, изучать греческий, латынь и за два года написать диссертацию! Сегодня мне кажется, что если я и справился с этой задачей, то лишь благодаря чувству ответственности и, кто знает, может быть, благодаря наивному вопросу шотландского студента!

— Что дал вам Оксфорд и как западная культура повлияла на ваше сознание?

— Оксфорд бросил мне вызов, challenge, как говорят англичане: остаться верным своей идентичности внутри общей христианской традиции. Знакомясь с огромными достижениями западной богословской науки, которую я изучал в Оксфорде, я задал себе вопрос, каким образом ее элементы могут помочь глубже раскрыть особенности нашей армянской традиции.

Часто на Восточные Церкви смотрят как на Церкви, которые лишь сохранили традиции тысячелетней давности. Считается, что эти Церкви ограничили себя литургической жизнью и представляют собой осколок славного прошлого. В Оксфорде, углубившись в изучение христианской истории и христианской мысли, я имел возможность сравнить и шире взглянуть на многие аспекты армянской христианской культуры. Я убедился, что Армянская Церковь далеко не осколок прошлого, что она вовсе не бесплодна, как думают некоторые. Я обнаружил, например, что миссионерский порыв и стремление проповедовать Евангелие не исчезали из нашей традиции, хотя эти стороны церковного служения оставались в тени в силу определенных исторических обстоятельств. Чтобы вновь открыть духовное наследие Армянской Церкви, следует глубже изучать наших Отцов. В Оксфорде знакомство с англиканской, католической, протестантской и православной традициями показало мне, как важно изучать армянскую христианскую традицию для выявления ее скрытых сил.

— Ваше Святейшество, ваша Церковь — одна из наиболее древних Церквей в мире; согласно преданию, христианство было проповедано в вашей стране апостолами Фаддеем и Варфоломеем сразу после Воскресения и Вознесения Христа. Следовательно, вы унаследовали веру не от Римской, не от Константинопольской и не от какой-либо другой Церкви, а получили ее непосредственно от апостольской общины.

— Да. Сегодня исторически подтверждено происхождение Армянской Церкви в апостольское время, когда еще не было юридически оформленных церковных структур. Христианская вера существовала в Армении до Св. Григория Просветителя. Согласно очень древнему преданию, семена христианства были брошены двумя апостолами, имена которых вы назвали. После первого периода проповедь Слова Божьего в Армении продолжалась в течение последующих трех веков.

Я хотел бы здесь коснуться гиперкритических взглядов некоторых историков относительно происхождения нашей Церкви. Говорят, что до Св. Григория в Армении не было христианства и все, что мы знаем об истории догригорианского периода, является просто легендой; некоторые даже утверждают, что факт апостольского происхождения мог быть преднамеренным измышлением нашей Церкви в V в. (к этому времени восходят самые древние письменные источники) для доказательства своей независимости.

Я не могу здесь вдаваться в детали академического спора, который, на мой взгляд, потерял свое значение и актуальность, так как был инициирован идеологической полемикой. Тем не менее хотел бы вкратце подвести итог в связи с последними исследованиями историков о присутствии христианства в Армении до Св. Григория Просветителя.

Во-первых, очевидно, что в основе дошедших до нас письменных документов V в. лежит устная традиция. Она не является вымыслом, а соответствует конкретной исторической реальности, хотя и несет на себе сильный отпечаток литературы агиографического жанра. Более древних письменных источников не существует, так как армянский алфавит был создан в V в.

Устная традиция первых веков, отраженная в писаниях V в., красноречиво рассказывает об армянских мучениках и миссионерах, пришедших из Восточной Сирии (Антиохии, Эдессы, Нисибиса, Мелитены) и из Каппадокии. Мы знаем, что на юге Армении до Св. Григория существовал христианский центр (Аштишат) — Церковь, которая даже считалась «Матерью всех Церквей» Армении, что явно свидетельствует о проповеди христианства в нашей стране в догригорианский период. В IV в. Армянская Церковь была известна как «Престол св. Фаддея» («Атор Тадеоси», или, по выражению историка Фавста Византийского, «Тадеакан Атор»).

Армянские письменные источники не могут быть датированы ранее V в., однако имеется несколько свидетельств первых веков, принадлежащих историкам неармянского происхождения, которые указывают на существование в Армении христианства. Так, Евсевий Кесарийский (265-340) в своей Церковной Истории говорит о епископе Армении по имени Меружан, которому епископ Александрийский отправил письмо. Нельзя все эти данные рассматривать как вымысел или фальсификацию.

Во-вторых, общеизвестно, что в первые века христианство существовало в Каппадокии (об этом свидетельствует Послание апостола Петра), а в Восточной Сирии оно достигло не только Антиохии, но и Эдессы, Мелитены и других мест. Поскольку Армения поддерживала политические, культурные и торговые связи с Каппадокией и Восточной Сирией, можно предположить, что христианство было проповедано и в Армении. Исторически доказано, что в апостольские времена в Армении существовали еврейские общины, а ведь именно среди них апостолы и миссионеры находили первые очаги для проповеди христианства.

В-третьих, очевидно, что в начале IV в. царь Трдат не смог бы только с помощью эдикта объявить христианство государственной религией, если бы не было подготовительного периода. Решением царя и усилиями одних миссионеров невозможно было бы в один день изменить религию народа, тем более что этот народ был укоренен в языческой традиции, связанной с религией маздеизма.

Поэтому мы верим, что начало Армянской Церкви восходит к первому веку, что

⊃18

17<

оно было апостольским и что эта преемственность не была нарушена.

— Ваши слова объясняют название вашей Церкви «Армянская Апостольская Церковь». Однако часто Армянскую Церковь называют «Григорианской»...

— Это название очень позднее и происходит из Устава Армянской Церкви, одобренного русским царем Николаем I в 1836 году. В этом документе наша Церковь называется Григорианской, что является переводом армянского слова Лусаворчакан (последователи Св. Григория Просветителя).

— Я хотел бы остановиться на проблемах постсоветского общества. Каковы, на ваш взгляд, наиболее явные последствия семидесятилетнего режима?

— Я думаю, что главным следствием насаждаемого коммунистами коллективистского сознания явилась потеря людьми чувства достоинства человеческой личности. В амбициозном стремлении построить новый мир на основе марксистской идеологии коммунистические власти игнорировали значение человека как индивидуума, учитывая только интересы общества в целом, то есть государства. Но достоинство человека как личности нельзя игнорировать или унижать. Чтобы переустроить общественную жизнь, мы должны вернуть людям чувство собственного достоинства, восстановить его значение и начинать надо с образования.

Надо также возродить в человеке доверие к самому себе, к возможности созидать, быть ответственным за собственную жизнь, проявлять личную инициативу. Надо снова почувствовать, что наша судьба в наших руках. Государство в социалистических странах угнетало людей, поэтому они находились в скрытой, молчаливой оппозиции. С другой стороны, так как все было в руках государства, люди надеялись только на него. Это продолжается и сегодня. Часто я спрашиваю у тех, кто жалуется, что власти не делают того или другого: а что такое государство? Государство — такое, каким мы хотим, чтобы оно стало, государство становится таким, каким мы его создаем собственными усилиями.

— Пережитый опыт гонений, геноцида и рассеяния сближает вашу историю с историей еврейского народа. Для еврейского народа эта страдальческая судьба неразрывно связана с избранием Божьим. Видят ли армяне в своей судьбе трагический фатализм, приговор Всевышнего? Или особая судьба армянского народа приводит его к мысли о богоизбранности?

— Я думаю, что в психологии нашего народа нет чувства богоизбранности. Конечно, исторические факты сближают нашу судьбу с судьбой еврейского народа. Но трагические события армянской истории обусловлены главным образом геополитическими факторами, географическим расположением нашей страны, которая, находясь на перекрестке великих держав древности, всегда использовалась как государство-буфер.

Отчасти причиной преследований, которым мы подвергались, была наша христианская вера. Наши соседи не были христианами и, понимая, что стойкость народа обусловлена верой, пытались уничтожить этот источник национальной идентичности и непреклонности. Так было всегда, начиная с нашествия маздеистов из сасанидского Ирана и кончая событиями нашего века, такими как геноцид. Действительно, геноцид был хорошо организованной попыткой уничтожить нашу национальную христианскую идентичность внутри турецкого государства, которое стремилось к созданию мусульманской пантюркистской империи. К этому необходимо добавить, что некоторые христианские державы, в которых царил колониальный дух, действовали так же, пытаясь ассимилировать наш народ или подчинить его своему абсолютному господству, посягая при этом на независимость нашей Церкви. Я имею в виду определенную политику Византии, попытки крестоносцев и даже некоторое отношение к нам Российской империи.

Но, возвращаясь к вашему вопросу, я хочу сказать, что идеи богоизбранности, представления о себе как об избранном народе нет ни в нашей литературе, ни в нашей культуре.

— Если нет чувства избранности, то, может быть, есть что-то вроде предназначения? Оглядываясь на ваше многострадальное прошлое, приходишь к мысли, что Бог или История поставили над вашим народом суровый и жестокий эксперимент, что-то вроде теста на выживание. В результате ваш народ, вопреки тяжелейшим условиям жизни, не только выжил, но и сумел создать одну из самых интересных и оригинальных цивилизаций. Для верующего же человека любые события происходят не по воле слепого случая, но в силу воли или попущения Божьего. Была ли воля Божья на вашу многострадальную судьбу?

— Вы, возможно, уже заметили, что, отвечая на вопросы о страданиях нашего народа, я ни разу не употребил слова «выживание». Часто говорят, что армянский народ выжил вопреки всем трагическим событиям своей истории. Но мы не просто выжили! Мы сделали гораздо больше: мы прожили нашу историю, как активные действующие лица, и достигли огромных творческих результатов в области культуры. Мы не просто влачили существование, но стремились жить полной жизнью, наполняя ее ценностями, которые превосходят пространство и время. Наша история может быть хорошей иллюстрацией к латинской поговорке: «Vita non est vivere, sed valere» («Жизнь не в том, чтобы жить, а в том, чтобы проявлять мужество»).

В любом случае не надо смотреть на наши страдания как на что-то исключительное: страданиями полна история многих народов.

Подготовила Елена ШУВАЕВА-ПЕТРОСЯН.

Трава на том берегу зеленее

Позвонила Нарочка. Месяц назад она уехала. Уехала далеко, к сыну, который живет там уже больше десяти лет.

Она прислала много снимков из чужого города, где они с мужем выглядят потерянными, маленькими на фоне высоченных зданий.

Как хорошо, что я научила ее азам «кнопкотыкания». Благодаря интернету мы имеем возможность общения. Иногда она звонит по «скайпу», рассказывает, как им живется, иногда присылает короткие сообщения. Жить в чужой стране, особенно без знания языка, трудно, ой как трудно, даже если рядом сын. Она стала изучать иностранный язык, но с возрастом память уже не такая хорошая. Подыскивает работу, пока безуспешно.

Прошло два месяца, три месяца. Прошло четыре месяца...

Она давно поняла, что здесь, где она прожила больше тридцати лет, где у нее друзья, знакомые, ей лучше, комфортнее, спокойнее. Но как разорваться на две части? Здесь у нее осталась дочь, ей пока не дают въездную визу.

Так уж сложилось исторически, что армяне покидают свою страну в поисках «лучшей доли», потом издалека скучают страдают, тоскуют...

Очень много семей моих знакомых разъехались по разным странам: Израиль, Америка, Россия, Канада, Украина.

Люди, покинувшие страну, чаще всего не пытаются ассимилироваться с местным населением, они стараются сплотиться своим привычным кругом, создают подобие маленькой Армении с теми же привычками, культурой, традициями и кухней. Недавно сын Нары отмечал свой день рождения: пригласил тридцать своих друзей, все армяне, в разные годы обосновавшиеся на новой родине.

В конце семидесятых годов я впервые столкнулась с этим явлением - эмиграцией. Семья нашего инженера уезжала во Францию. Мы пришли на вокзал, обычная суета, какие-то незначительные разговоры, грусть, прощание. Поезд тронулся, и в этот момент раздался пронзительный, тоскливый... нет, не крик, а рев. Кто-то из них навсегда прощался с Родиной...

Ирина СОГОМОНЯН.

Время собирать камни

УРАРТИЙСКАЯ ЗАПАДНЯ

У мужчины, пнувшего камень родного очага, на поле боя онемеет нога, и он не сможет ни драться, ни убежать.

Ацтекская мудрость.

Предисловие. В первую очередь нам, армянам, надо, наконец, знать, что **в мире никогда не было ни государства Урарту, ни урартов, ни урартского языка**. Всё это наглая и беспрецедентная ложь, навязываемая армянскому народу и всему миру врагами армян. Если не мы, то кто же должен положить конец этому Всемирному вранью, цель которого упразднение задним числом Древнейшей Армении, её истории, языка и культуры, и их присвоение любителями чужого добра.

Поскольку с древнейших времён Армянское нагорье и прилегающие к нему южные районы были заселены исключительно арменоидами (5, 21), то в древнейшие времена на этих землях, в принципе, не могло быть неарменоидного государства. Поскольку Армянское нагорье и прилегающие к нему южные районы являются Прародиной индоевропейцев (7), то в древнейшие времена на этих землях не могло быть неиндоевропейского государства.

Поэтому неарменоидное, неиндоевропейское Урарту – государство, рождённое в XX веке и существующее лишь на бумаге. Ни в одном древнем историческом документе нет ни единого слова об армянах, как о некоренном народе. Армян и Армению можно найти в Библии, в армянских и сирийских исторических хрониках, в древнегреческих литературных и исторических произведениях, на трёхъязычных наскальных записях персидского царя Дария I (521-486 гг. до н.э.), в армянских именах и топонимах, имеющих многотысячелетнюю древность... Бехистунская надпись царя Дария I высечена на скале Бехистун (Бисутун) около г. Керманшаха на высоте 152 м. над уровнем земли... В надписи 414 строк в 5-ти столбцах. Послушаем Дария:

«Я Дарий, царь великий, царь царей, царь в Персии, царь стран, сын Виштаспы (Гистапсы), внук Аршамы, Ахменид. Говорит Дарий-царь: Мой отец – Виштаспа, отец Виштаспы – Аршама, отец Аршамы – Ариарамна, отец Ариарамны – Чишпиши, отец Чишпиши – Ахемен. Поэтому мы называемся Ахеменидами. Искони мы пользуемся почётом, искони наш род был царственным. Восемь (человек) из моего рода были до меня царями. Я – девятый. Девять нас были последовательно царями. По воле Ахура Мазды я – царь. Ахура Мазда дал мне царство. Следующие страны мне достались, по воле Ахура Мазды я стал над ними царём: Персия, Элам, Вавилония, Аравия, Египет, [страны у моря], Лидия, Иония, Мидея, Армения, Кападокия, Парфия, Хорезм, Бактрия, Согдиана, Гандара, Сака, Саттагидия, Арахазия, Мака»». (13, с. 41). В этом списке нет Урарту, т.к. отличной от Армении страны Урарту никогда не было. В одном и том же тексте Армения на древнеперсидском и эламском языках называется Арминией, а на аккадском языке – Урашту (Урарту). Что из этого следует? То, что Урашту (Урарту) – аккадское название Арминии (Армении). Ассирийцы Армению называли по имени горы Арарат – Арарту или Урарту (2, с. 27). «Урарту (библейский Арарат)» (23, с. 36). В семитских традициях было Армению называть по имени её символа, горы Арарат. Ассирийцы считали Армению сильнейшим государством в мире. Фальсификаторам аккадское (ассирийское) название Армении нужно, чтобы из ничего создать никогда и нигде не существующую этническую единицу – урарты – и заменить ими армян. Сначала объявляется присутствие «урартов» в Древней Армении, хотя такого этноса не существует, а в могилах, где должны были после бурной истории отдыхать «урарты», лежат армяне. Затем объявляется никогда несуществующая страна никогда несуществующего народа – «Урарту». Для фальсификаторов не важно, что страна, которую они называют «Урарту», является Арменией. После призвания к жизни отличного от Армении искусственного государства «Урарту», реальная Древняя Армения оказывается лишней.

Слово «Урарту» очевидное искажение топонима «Арарат». То, что Урарту и Армения одна и та же страна, а урарты и армяне один и тот же народ, многократно и убедительно доказано армянскими историками (2, 3, 8, 11, 12, 14, 16-18 и др.). Да и нечего доказывать очевидное! Равенство Армения=Урарту следует из Бехистунской надписи. Возвращаться к этому недоразумению в исторической науке XX века нет никакого смысла, но приходится.

Замечание 1. Окончанием обеих форм топонима – Бехистун и Бисутун – является армянское слово «тун» («дом»). Эта форма топонимов у армян очень древняя, порядком древнее Дария I и его трепля. Убедительной расшифровки топонима нет. Возможно, Бехис - малоазийское божество блаженства Бахус. Тогда «Бехистун» - «Дом Бахуса». Но не это главное. Крохоборы уже и топоним «Бехистун» искажают, заменяя «тун» «таном».

Замечание 2. Все древние формы названия Еревана – Ариван, Эриван, Эребуни, Ирпуни... – являются армянскими и только армянскими и означают: «Обитель Бога». Частицы Ер, Эр, Ир, Ур являются вариациями армянского корневого слова Ар (Бог). Слова «ван» и «бун» («пун») также являются армянскими, индоевропейскими. В данном топониме они означают соответственно «обитель» и «гнездо». Если «раскрыть скобки», то получим религиозное и этническое содержания выражения «Обитель Бога». В религиозном смысле – это Обитель арийцев – солнцепоклонников, а в этническом смысле – Обитель армян. Топонимика «Урарту» армянская. Более 60 % топонимов провинции Армарали Ванского царства («Урарту»), армянские. Это показывает, «Урарту» чья страна и кто там коренной народ. Из 11 дошедших до нас топонимов Армарали, 7 армянские, а 4 неизвестного происхождения (2).

Армавир основал Арамаис.

Армавир – один из древнейших городов Армении. Его основал царь-патриарх Армении Арамаис - внук Гайка Наапета (25, с. 114). Об этом писали Мовсес Хоренаци, другие древнеармянские и сирийские авторы. Армавир был столичным и жреческим городом. Согласно исследованиям академика Париса Геруни, Армавир основан в 25 веке до н.э. (8, с. 277). Называются и другие даты основания, но все едины в одном: Армавиру 4000-4500 лет!

Фальсификаторы объявляют армянский город Армавир наследником «урартского» города «Аргиштихинили». Исторической науке известно, что «основатель Аргиштихинили» царь Аргишти (Аргист) моложе основателя Армавира Арамаиса примерно на 1500 лет (8, 25).

И что значит Аргиштихинили? С какого это языка ископали такое слово? Может быть, не «хинили», а «шинили»? По-армянски: Аргистшинили – Построил Аргист; Русашинили – Построил Руса... «Арма вир» чисто армянский топоним, означает: «Верхняя Армения» (есть и другие армянские истолкования, по-моему, не очень удачные).

В 1839 году черкесские армяне основали город на Северном Кавказе и в память о древнеармянском городе назвали Армавиром. А почему не Аргиштихинили? Потому что в 1839 году основатели Аргиштихинили ещё не родились...

Вспомним великого французского писателя Анри Труая - Льва Тарасова. Он родом из армавирских армян. Аргиштихинильский парень.

Династия Менуа.

Напомню, что у «урартских» царей армянские имена. А «урартских» имён нет. Первым известным «урартским» царём был Араме или Араму (правил примерно в 810-806 гг. до н.э.). С именами типа «Араме», «Араму» и «Эримена», надеюсь, всё ясно.

Рассмотрим «урартские» (араратские) царские имена «Сарду-

⮌20

19⊃

ри», «Ишпуни», «Менуа», «Аргишти», «Руса».

Имя «Сардур» от армянского слова «сард» («паук»). Вот каким уважением пользовался паук в Древней Армении! От почтенного имени «Сард» происходят названия города Сард - столицы Лидии - и острова Сардиния... Есть и другое мнение: имя «Сардур» происходит от имени богини Сарди («Сар» - «гора», «ди» - «бог» – арм.). «Ур» («ар»), как и «ди», означает «бог». А паук (сард) откуда взялся? Мудрые цари плетут паутины... Образ-то, какой! В старину армяне чтили: 1) физическую мощь - льва, медведя, волка, тура, орла; 2) мудрость – змею; 3) лирику – аиста и жаворонка; 4) труд – пчелу (на гербе Нахичевани-на-Дону изображен улей с пчёлами); 5) паук – быт, политика, строительство, самооборона, западня... урартийская.

«Ишпуни» это «испун», «испан», «испер» или «спан», «спер», «спар», «спайр» - «воин» (арм.). «Спар» или «спайр» буквально: «Убивающий мужчина». «Спан» - «убийца». «Мардаспан» - «убийца человека». Отсюда армянские слова «спанд» («бойня»), «спандар» («мясник»), «спа» («офицер»), «спарапет» («главнокомандующий»). Отсюда персидское слово «амирспасалар» («главнокомандующий»). Отсюда названия Персии, Спарты и Испании:

С-пар →Пар-с→Парск (Персия)
Спар→Спар(та)
И-спан→Испан(ия)

Добавим эволюцию древнеармянского слова «спан» («убийца») в России:

спан→шпан→шпана

Красивое имя «Менуа» образовано на основе древнеармянского слова «мен» - «первый» (в Британии есть остров Мен). Персию армяне называли «Парск» и «Парсуа» («Паршуа», «Пашуа»). Следовательно, окончание «уа» соответствует окончанию «к» множественного числа. Менуа – Менк. «Менк» по-армянски: «Мы». Слово «менк» в качестве этнонима некоторых армянских племён дошло до Египта и Британских островов. Вспомним кельтское племя менков и менкский язык. Иногда пишут – мекский язык, что тоже правильно, т.к. в древнеармянском слово «мек» («mekh») тоже означало «мы».

Умер человек и вместе с ним его родной язык.
Добрым словом помянем «последнего могиканина» Неда Мадрелла, последнего человека, владеющего менкским языком... умер в 1974 году в возрасте 97 лет (22, с. 12)... на виду родной и цивилизованной Британии, закрыв за собой одну из страниц древнейших цивилизаций...

Вспомним египетского царя Менкаур (Менка Ур - Мы Арии), пирамиду Менкаур. Вспомним царя Менеса, имя которого тоже образовано из армянских слов «мен» («первый») и «ес» («я»). «Менес» на древнеармянском языке означает: «Первый я» или «Я первый». Это правда: Менес был первым египетским царём.

Примечание. Согласно академ. Геруни, первая египетская династия (основатель Египта) была армянской (3000-2800 гг. до н.э.). Её основателем был армянский кесарь Минас (Менес) (8, с. 209-212). От себя добавлю, что армяне дали стране армянское название: на древнеармянском языке «Е ги пет» означает: «Я владыка знаний».

Видите, как клубок разматывается?!

Имя основателя Еревана (782 г. до н.э.) Аргишти, сына Менуа, означает Аист. Аист с древнейших времён и поныне птица священная. Погибшего аиста древние армяне хоронили как человека. Имя «Аргишти» («Аргист») отразилось в древнерусском слове «Агист» («Аист»).

Аргист→Агист→Аист
Аргист→Арагил

Ара гил – Божественный круг, Солнечный круг (годовая траектория пути Аиста). Гис (кис) – половина. Гист (кист) – не половина, отрицание половины, т.е. целое. Гил (кил) – круг. В этом контексте целое (гист) – круг (гил).

А имя «Руса» происходит от слова «Арус», самый первый смысл которого – «Высокое Творение» («Высокий Бог»). Отсюда происходит этноним «Рус».

Арус→Руса→Рус

Армянские исследователи справедливо араратских царей называют Араратской династией – Араратян или Арартуни. Можно было их назвать Арамян или Арамуни, по имени основоположника династии Араме, как принято в таких случаях. Можно назвать по имени самого великого царя этой династии – Менуа. Династия Менуа. Или династия Менкаур. Звучит и соответствует истине. Или Аргистуни, по имени основателя Еревана Аргиста. Может быть, Рстуни. Возможно, именно великокняжеский ванский род Рштуни (Рстуни) представлял собой Араратскую династию.

Замечание 3. Есть старинная форма названия Испании – Гиспер (Hisper). Слово Hisper – древнеармянское. Sper – название древнеармянской провинции в Верхней Армении, а слово «Hi» давало положительную характеристику провинции Sper – Великолепная, Возвышенная, Восхитительная... Слово «hi» примерно 4000 лет назад проявилось в форме «hian». Одного египетского фараона звали Hian (Великолепный). Современная форма этого слова – Hianali (Полный великолепия). Форма «hi» порядком древнее, восходит к временам, когда в индоевропейских языках слова были в основном односложными. Соответственно старо и первоначальное название Испании - Hisper. Получим ещё одну информацию, если прочтём топоним Hisper без первой буквы, которая могла быть введена позже, для «благозвучия». Получим Isper – Испер. Из Спера. К Сперу. Спер – местность в Северной Армении (позже – Испир). Испир (Испер) армянское мужское имя. Спер, спар, спайр – чисто армянская лексика. Спар, спайр – воин (буквально «убивающий мужчина»). Спер – обитель воинов.

Замечание 4. Фальсификаторы истории Армении покушаются даже на самое великое богатство Армении – письменность. Древние армяне пользовались, по крайней мере, двенадцатью алфавитами – армянскими и неармянскими (16-18). Наличие неармянских письменных систем на территории Исторической Армении не превращает Армению в другую страну. Не превратила же кириллица Россию в Византию? Это то же самое, если утверждать, что у Саята-Новы было четыре головы, т.к. он писал стихи-песни... на четырёх языках. А сами сказочники не обязаны обладать хоть одной головой? Древнейшую Армению превращать в не-Армению из-за наличия в ней неармянских или якобы неармянских письменных систем – полная шизофрения. А ведь самое интересное и неопознанное в армянской клинописи вовсе не её этнические составляющие. Есть в Армении нерасшифрованная наскальная письменность (hskajagir – гигантский шрифт), с буквами величиной около и более 1 метра! Инопланетянами «пахнет». Занялись бы учёные гигантским шрифтом, а не плясали, как чертики, под дудку Дьявола.

Замечание 5. Герберт Уэллс писал: «хетты за тысячу лет до н.э. были арианизированы армянами» (24, с. 52). Значит, армян за тысячу лет до н.э. было столько, что могли ассимилировать одну из мощнейших (индоевропейских) держав Древнего мира! А лжецы говорят, что тогда армян не было... Лжецы даже Геродота взяли в соратники... мол, малоазиатское племя аллародийцев, присутствующее в сочинениях древнего историка, как раз есть «урарты». Ниоткуда это не следует. Геродот таких глупостей не говорил. Кстати, слово «аларод» армянское: «ленивый». Что получается? Ленивое племя с армянским этнонимом существовало... раньше армян?!

Халди.

О Главном божестве «урартов» - Боге Халди (в клинописи – Haldi). В древнеармянском языке и в ряде армянских диалектах слово «ди» или «дин» имеет несколько близких значений: «Бог», «религия», «вера». Haj di или Haj din означало: «Армянский Бог», «Бог армян», «Армянская религия», «Вера армян». Только в случае тождества практически одинаковых слов Haldi и Hajdi выражение Haldi приобретает смысл, соответствующий своему божественному статусу. Ввиду отсутствия звука h в некоторых языках и диалектах, выражение Haldi читают как «Халди». Поскольку армяне поклонялись Солнцу – символу Бога Ар, - то полученное «Халди» оказалось Богом Солнца. Служителей культа Бога Солнца называли халдами. Никакого халдейского этноса, отличного от армянского, они не представляли, и никакого халдейского языка, отличного от армянского, не существовало. Халди – армяне-солнцепоклонники. Халди вне Армении выступали как религиозная каста жрецов - распространителей солнечной религии в других странах.

Примечание. От слова Hajdin – топоним «Айдин» в Исторической Армении, отсюда фамилия «Айдинян». А наши древние братья на Британских островах сохранили то же сокровенное слово «Халди» (Hajdi) в форме фамилии Харди.

Не являются ли кельтские друиды и армянские халды носителями одних и тех же сокровенных знаний? И те, и другие являются

⊃21

20⊃

порождениями Араратской Прародины индоевропейцев. И те, и другие «подозреваются в причастности» к тайнам великих сооружений древности – соответственно, Стоунхенджа и Египетских пирамид.

Другое армянское название того же Бога Hajdi или Hajdin – Ardi или Ardin. Ардин – Верховный Бог Ар.

От имени Бога Ардин произошло название армянского города Ардни – центра поклонения Бога Халди (Hajdi).

От имени Бога Ардин произошли имена богов Ардни и Индра:

Ар-дин→Ар-дни→Инд-ра

Прочитав имя армянского («урартского») Бога Ардни справа налево, получим имя индийского Бога Индра. Отсюда индийское имя «Индира» и название Индии.

Если вернуться к первоначальному варианту слова «Индра», то «Индия» это «Ардин». Пространство исторического рассеяния арийских этносов – треугольник с вершинами Ар – Арк, Арарат, Ардин (Арктика, Армянское нагорье и Индия). В старину на Востоке Индию называли схожим с «Ардин» словом – «Арьядеша» (10, с. 10).

В истории часто национальность отождествляется с религиозной принадлежностью. До сих пор среди мусульман встречаются люди, которые на вопрос о национальности, отвечают: мусульманин. То же самое с понятием «иудей», которое часто понимается и как еврей, и как исповедующий иудаизм. То же самое происходило в глубокой древности с армянами, которых называли арами и в смысле национальной принадлежности, и в смысле поклонения Богу Ар. То же произошло позже, когда и по этнониму haj, и по Богу Халди (Hajdi) армян называли халдами (халдеями). «Историческая наука под именем ХАЛДЕЕВ знает арамейское племя, которое в 612 г. до н.э. при Навуходоносоре свергло ассирийское господство и основало Ново-Вавилонское государство. Соответственно, с этого времени знает и Халдею, страну (землю) ВАВИЛОНИЮ (Вавилон)» (4, с. 157). Против Ассирии с переменным успехом воевала Армения (Урарту) - самая мощная в то время держава в мире. И только она могла победить Ассирию. Она и победила. Халдея или Новый Вавилон – армянизированный Вавилон. «Арамейское племя» - то же самое, что и халдеи, т.е. армяне. «Арам» армянское и только армянское по происхождению имя. Оно имеет два значения: 1) «Сын Ара» (Сын Бога, Сын Солнца) и 2) «Бог всех» или «Верховный Бог». «Арамейское племя» означает: «Божественное племя», «Племя детей Солнца», «Племя Верховного Бога», «Армянское племя». В Древней Армении часто армян называли арамеци (арамейцами) в честь великого царя-патриарха Армении Арама. Например, Мовсес Хоренаци армянского царя представляет словами: «Царь Великой Армении и князей Арамейской нации» (25). «Арамейской нацией» летописец V века называл Армянскую нацию. Согласно Иосифу Флавию, армяне происходят от библейского патриарха Арама (20, с. 86). Ясно, что армяне происходят от армянского патриарха Арама, чистейшего армянина из армянской по крови династии Гайказуни. Но не только от него. Происходят также от других армянских патриархов - Гайка, Торгома, Тираса, Гамера, Апета, Ноя... и так до Адама, но без евреев, т.к. армяне не семиты и в армянском языке нет еврейского влияния. Наоборот, Армения влияла своим языком, культурой и генетикой на семитский мир.

От того, что арамейский язык – диалект армянского языка - подвергался влиянию окружающих семитских языков, не превращает арамейцев (армян) в семитов. От того, что идиш подвергался влиянию немецкого языка, не превращает немецких евреев в немцев.

Арамеци – потомки Арама Гайказуни

В Малой Армении (в Понте) существовал округ (община) Халди (Халдея), где исконно жили армяне, позже появились греки, а ещё позже – турки. После геноцида армян там из аборигенов остались принявшие мусульманство армяне. Семитов же в Халдее никогда не было. Это ещё одно подтверждение очевидного: халдеи были армянами. Сделать задним числом каких-то других халдов семитами, дабы сохранить нужное кому-то лжеучение, не только не научно, но и психически ненормально.

О словах «ди» и «дин». В современном армянском языке слова «ди» и «диак» означают «труп». Труп считался знамением богов. Чтение слова «диак» по слогам открывает истинный смысл слова: «Божье око» или «Божий исток»: смерть осуществляет связь с Богом. В древнеармянском языке, как уж говорили, «ди» означало «Бог», «вера», «религия». 1) Корень «ди» присутствует в этнониме «езди» («езид»). «Ез» - «бык» (арм.). Езди – Бычья вера (мне неизвестно, был ли бык тотемом езидов). Этноним «езди» характеризует маленький, но стойкий пастуший народ, который до сегодняшних дней сохранил свою исконную веру в Солнце! 2) Святое слово «ди» заняло почётное место в греческом мире, являясь фамильным окончанием. Это божественное слово со временем «понизилось в статусе» и стало означать не «Бог» (Нечто самое большое), а просто «большой». Отсюда, например, слово «диаметр». 3) Слово «Диван» («Ди Ван») вначале означало «Большой Бог» («Верховный Бог»), затем – «Большой господин», позже – инвентарь, на котором отдыхал после кушанья Большой господин – кушетка (от слова «кушать»; в армянском «кушт» - «сытый»). «Диваном» Сасаниды называли Верховное собрание. «Диваном» в Средневековой Персии называли также собрание лирических стихов. «Диван» в смысле «Сборник» или «Свод» какой-то информации и поныне употребляется в армянском языке. 4) Слово «ди» в форме «ти» в армянском языке используется, например, в почётных словах «тиар» («господин») и «тикин» («госпожа»). Буквально: «ти ар» - «большой мужчина», «ти кин» - «большая женщина». 5) Слово «ти» перешло к индейцам Америки. Тикал – большой город Майя. «Ти кал» на древнеармянском как раз означает «Большой город». 6) Слово «ди» в удвоенном виде «диди» в грузинском языке означает «большой». 7) А святое слово «дин» заняло авторитетное место в арабском (мусульманском) мире, являясь фамильным окончанием.

Согласно вышесказанному «Ди Ван» в смысле «Верховный Бог» в индоевропейских языках имеет синонимы, построенные на сокровенных армянских корнях Ар и Ди: Диар, Арди, Харди, Халди, Ардин, Ардни, Индра. Синонимом этих священных слов является также священное индоевропейское слово-имя Диас. От его чтения по-арабски, справа налево, получаем священное у арабов имя Саид.

Выражение «Ди Ван» («Верховный Бог»), претерпело изменения:

Ди-ван→Див-ан→Дви-на

Изначальный смысл названия реки Русского Севера Двина – Верховный Бог. Так же называется одна из столиц Древней Армении - Двин. Из слова «Двина» происходят слова «адвин», «адвокат» (Бог должен защитить). «Адвин» буквально: «Первый Верховный Бог».

Верди.

Древнеармянское выражение «Вер Ди» буквально означает: «Верхний Бог». «Верди» - одно из слов, обозначающих Верховного Бога. Древние армяне Верховного Бога характеризовали поразному: Вер Ди (Верхний Бог), Ди Ван (Большой Бог)... Арабы слово «Верди» приняли за армянское название Аллаха. В период арабского нашествия на Армению появился армянский топоним «Алаверди» и армянская фамилия «Алавердян». «Верди» - эквивалент «Алаверди», а «Вердян» - эквивалент «Алавердяна». Есть фамилии «Верди» и «Вердян».

Не хотелось бы касаться темы происхождения фамилии величайшего итальянского композитора Джузеппе Верди. Он гражданин Италии и итальянский композитор. Но раз мы вышли к нему, то скажу следующее: 1) отец композитора был христианином, беженцем-иностранцем неизвестного происхождения; 2) звали его популярным у армян именем «Петрос» (в итальянском произношении); 3) фамилия композитора армянская, а не итальянская; 4) лицо композитора армянское, а не итальянское. Кем был Петрос Верди по национальности? Мы, армяне, никаких видов не имеем на композитора Верди. Я просто перечислил признаки. И выводов никаких не собираюсь делать. Моя тема «Урарту», а не «Верди». Лишь отмечу, что фамилия Верди точно характеризует его божественный гений – Верховный Бог (музыки).

Один, два, три...

Божественное слово «дин» в форме «Один» стало именем Верховного Бога германцев и скандинавов. Один привёл их предков с Армянского нагорья. «Один» («О дин») на древнеармянском означает: «Святая вера», «Святой Бог».

В языкознании бытует убеждение, что имя божества Один и русское числительное «один» тождественны лишь по форме и никакой смысловой общности не имеют. Позвольте заметить, что слово «один» в обоих случаях образовано на основе одного и того же сокровенного корня «дин». Поэтому хотя бы символически можем считать, что русское числительное «один» освящено божеством Один. Даже формальное тождество этих двух слов наводит на естественное предположение, что, пути северных народов – руссов и норманнов (проторуссов и протонорманнов)

⊃22

21⊃

- пересекались ещё в начале формирования индоевропейской цивилизации... Армянская этимология имени Бога Одина указывает на место пересечения этих путей – Араратская Прародина индоевропейцев. Из слова «один» происходит «спортивное» слово «динамо»:

О-дин→О-дин-ам→Дина-ам-о

«Одинам» - «Первое Верховное Божество» (арм.). Это – самый первый, буквальный смысл слова «Динамо».

Поскольку «Бог любит троицу», то вместе с числом «один» должны быть освящены также числа «два» и «три» (через их происхождение):

дав→два
тир→три

Тир (тер) – Владыка, господин, хозяин (арм.).

Тир – армянское божество науки, искусства и письменности.

Дав (дavананк) - Система духовных ценностей, религия, идеология (арм.).

«Давит» буквально «приближённый к духовным ценностям». То есть духовное лицо, жрец, священник, идеолог. Позже слово «дав» приобрело также значение «мятеж». В этом смысле, «давит» - «мятежник» (схожее по форме и содержанию русское слово - «давить»). Отсюда имя героя армянского эпоса «Давита Сасунского», «Мятежника из Сасуна» (Сасун – горный массив в Западной Армении). В русском языке принята форма «Давид» - имя библейского персонажа, что означает пересечение дорог армян, славян и иудеев в древнейшие времена (наличие иудеев показывает, что дороги эти пересеклись на юге). Видите, как причудлив мир, и мы все в одной упряжке... И какое мощное «божественное обеспечение» имеют числа один, два, три?! Наши первопредки на первые три места поставили духовность – Бога, духовные ценности и письменность. Считая, один, два, три, мы неявно вспоминаем Одина, Давита, Тира и как бы даём неосознанную клятву верности нашему давно минувшему Прошлому...

Согласно Словарю армянских букв, «тир» означает «хозяин всего» (8, с. 113). Родственное армянское слово «тер» Словарь истолковывает как «основа всего» (8, с. 113). Это изначальный смысл. Выражение «основа всего» со временем стало пониматься как «владыка, господин, хозяин». Произошла прагматико-философская эволюция понятия. Значения слов «тер» и «тир» совпали. «Владыка, господин, хозяин» ныне означает «тер». Корень «тир» сохранился в словах тиран (тиран), тиракал (властелин), тирацу (дьякон), тирапетел (овладевать) и т.п.

Древнейшие слова и сокровенные имена обычно многозначны. Они могут в одном языке иметь несколько смыслов и иметь смысл в разных языках. Эти значения не обязательно бывают схожими: они характеризуют объект с разных сторон или отражают исторические и идеологические искажения этих характеристик. Так обстоит дело и с именем «Давит». В современном армянском: Davith. Можно осмыслить это имя и по Словарю армянских букв (8, с. 111). «Давит» (Davith) означает: толковый праведный человек. Выше мы имени «Давит» дали два истолкования: священник и мятежник. Характеристики – священник, мятежник и праведник - дополняют друг друга и представляют эпического героя.

А в семитских языках имя «Давид» не имеет общепринятой этимологии» (20, с. 46). Это и понятно: как может искаженная форма «Давид» армянского имени «Давит» иметь в неиндоевропейских языках внятный смысл?

Бог Тир у индейцев пауни стал Верховным Богом Тирауа (15, с. 18). На древнеармянском языке «па» означает «танец» (8, с. 112), «пауни» - «танцор». Окончание имени «уа» встречается, например, в имени древнеармянского царя Менуа, в этнониме кельтского племени галуа, а кельты выходцы из армянской провинции Keltn. Мы выше отметили, что окончание «уа» соответствует окончанию множественного числа «к». Менуа – Менк (Мы). Галуа – Галк (Волки). Тируа – Тирак (Божье Око, Божьи Исток). Согласно Словарю армянских букв буквосочетание «уа» означает «вечный» (8, с. 111). Для божественных имён и этнонимов незаурядных этносов это достойный эпитет.

Рассмотрим топоним «Тикал». «Ти», как мы отметили выше, означает «большой». Слово «кал» на древнеармянском языке означало «город». «Калак» - ассирийская форма этого слова. Ныне в армянском и грузинском языках употребляется ассирийская форма «калак». Слово «кал» для обозначения населённых пунктов обильно встречается в топонимах Малой Азии и Кавказа. Как отметили, топоним «Тикал» на древнеармянском языке - «Большой город». Тикал – большой город в Гватемале. Тикал известен великолепными пирамидальными храмами.

Тибет и Тибест.

Рассмотрим топонимы «Тибет» и «Тибест».

Слово «бет» - корень слова «бетон» (лат. bitumen – ил, песок). «Тибет» - «Большой ил», «Большой песок». Если так, то топоним «Тибет» восходит к временам формирования поверхности Земли!

В Африке (в Чаде) есть нагорье Тибест. В слове «бест» можно усмотреть древнеславянское «пест»: «утрамбовывать», «молоть» (превращать в песок). Тогда «Тибест» - «Большой утрамбованный песок».

По нашей версии, схожие топонимы «Тибет» и «Тибест» со схожими содержаниями являются индоевропейскими и содержат информацию о невероятно древних событиях, произошедших на нашей планете. Этот вывод подтверждают «убедительные доказательства того, что горные цепи в Тибете и Западном Китае образовались в исторические времена после ледникового периода» (19, с. 148).

Не исключено, что топоним Тибет в армянском языке мог иметь и более мягкое звучание – Типет (на Востоке звук «п» часто переходит в звук «б»). В этой форме топоним Типет по-армянски означает: Большой владыка. Тибет заслуживает такого названия.

Вопросы языкознания. Древнейшие армянские слова содержали максимально возможную и разнообразную информацию. Часто одно и то же слово по причине генетической многоликости и диалектным разночтениям оказывается носителем множеств смыслов и смысловых оттенков. Это касается, в частности, «урартских» имён богов, царей и топонимов. Они практически все армянские и имеют по-нескольку истолкований на современном армянском языке. Авторы армянского языка самым оптимальным и рациональным способом осмыслили каждый слог, каждую букву, гармонично сочетая логическое совершенство, художественную изысканность, восприимчивость, гибкость и плодовитость языка, обеспечивая языку все условия для развития при любой цивилизации и культуре. Ещё раз вспомним творчество четырежды великого Саята-Новы, сочинившего песни на армянском, грузинском, турецком и персидском языках. Некоторые примитивы или завистники пишут, что Саят-Нова пел на нескольких языках, мол, что тут особенного? Нет. Саят-Нова не просто пел на четырёх языках, а жил в четырёх языках, сочинял на четырёх языках, как на родном языке!!!! Армянский бард из Турции Армен Тигран, любимица курдов, сочинял песни на армянском, курдском, турецком, арабском и греческом языках!!!!! Костан Зарьян тоже писал стихи на пяти языках – на армянском, русском, французском, английском и итальянском!!!!! Его итальянские стихи удостоились какой-то престижной итальянской премии. То есть, поэт не просто писал на другом языке, а писал на нём, как на своём! Очевидно, гениальные люди. Тем не менее, очевидно и то, что без армянского многовариантного и многозначного языкового фундамента эти художники не смогли бы столь прекрасно творить для столь разнообразных языков и культур. «Родовой космополитизм» фундаментального индоевропейского армянского языка настойчиво призывает языковедов к пересмотру положения и статуса армянского языка в системе индоевропейских языков и языков мира, да и к пересмотру существующей классификации языков в целом. Но это уже другая проблема.

Замечание 6. В армянском языке существует два звука «р». Один, твёрдый, как русское «р». Другой, утончённый, загадочный… звучит как едва слышный, несколько суховатый морской ветер при спокойном солнечном море... Или это звук касания крыла самолёта об облака? Или... звучание неопознанного летающего объекта, индуцирующего в нас этот звук? Или, быть может, это гул движения планеты? Мы его не слышим, как не чувствуем само движение планеты, потому что рождаемся вместе с ним... Это - звук «трения» планеты о гравитационное поле... Он в нас, в нашем организме и звучит как мягкое «р»... Эта художественно богатая буква богата и смыслами, один из которых – тир (владыка). В последней букве слова «тир» содержится... смысл слова «тир». Что это? Порочный круг? Парадокс?

- Да и нет.

1) ДА, потому что порождение понятия из самого себя означает возвращение на круги своя. «Время – круг», - говорил Ницше. Наше кроткое слово «тир» блестяще иллюстрирует мысль гениального философа. Другими словами, «тир» - самовоспроизводящаяся система. Это означает научную перспективность языка и неисчер-

⊃23

22⊃

паемость его внутренних ресурсов.

2) НЕТ, потому что изначальный смысл слова «ти» - «бескрайний», «неизмеримый» (8, с. 112). Тогда изначальный смысл слова «тир» - «бескрайный, неизмеримый Владыка». Так речь же о Боге идёт?! Поэтому не всё так просто. Поэтому Тир у нас Бог интеллекта.

Как же могут противоположные утверждения ДА и НЕТ сосуществовать в маленьком слове «тир»?

Могут, потому что не находятся в одном срезе времени. Если их поставить в одно место во времени, то они вступят в противоречие и породят парадоксы.

Боги.

Рассмотрим корни имён двух других великих богов «Урарту» - Шивини (бог солнца) и его жены Тушпуеа – «шив» и «тушп».

Шив. Имея в виду ближневосточные переходы звука «с» в звук «ш», можем предположить, что прообраз слова «шив» - армянское слово «сив» («сев» - «чёрный»). «На санскрите имя Шива означает «темно-серый, синий, цвета ртути, но иногда его называют и чёрным, и красным богом» (9, с. 152). Шива в Индии считался доарийским божеством, защитником низких неарийских племён (9, с. 152). Шива был неарийским богом, а имя его было арийским. Пришлые белые люди божеству чёрных аборигенов дали соответствующий цвету их кожи имя – «Чёрный». Шива был покровителем скота, богом ночи и луны, источником огня и созидательной энергии...

Из вышесказанного очевидным образом следует, что у родственных богов Шивина и Шивы имена происходят от одного и того же слова «сив» - «чёрный».

Наличие практически одноимённых божеств в древнеармянском и древнеиндийском пантеонах говорит об активных духовных связях между Древней Арменией и Древней Индией.

Тушп. Слово «тушп» представляется ближневосточным чтением «справа налево» армянского слова «пшут» («колючий»). Для приозёрного ландшафта это естественная картина: водоёмы часто окружены колючими кустарниками. В результате записи «справа налево», характеристика местности стала её именем – Тушпа. Отсюда и имя богини Тушпуеа.

Учитывая неустойчивость гласных, слово «пшут» могло иметь несколько другую форму - «пшот», что также означает «колючий». Могло быть «пшат» (лоховое дерево). В любом случае армянские слова «пшат», «пшот» или «пшут» образованы с помощью армянского корня «пуш» («колючка») и армянских окончаний «ат», «от» и «ут».

Тосп. Поскольку Ван называли также Тоспом, то, обращая слово «тосп», получим армянское слово «псот» - «смолянистый», от существительного – «пис» («смола»).

Корни топонимов Тосп и Тушпа (Псот и Пшут) – армянские слова «пис» и «пуш».

Характеристики окрестности Вана – псот и пшут – указывают, что примерно 3000 лет назад озеро Ван было окружёно кустарниками и лесом.

Вывод:

Имена трёх главных божеств «урартийского» пантеона – Халди, Шивини и Тушпуеа – армянские.

- А какими должны быть имена божеств Армении???

Вернёмся в «Урарту». Что это за великая страна, которую не знали видные державы того времени, даже собственные цари? Что за великий народ «урарты», живший на Армянском нагорье, на землях Исторической Армении, которого никогда не видели ни армяне, ни греки, ни египтяне, ни индийцы, ни иранцы, ни кавказцы, ни римляне, ни финикийцы, ни хетты, ни шумеры, ни этруски... евидимки какие-то... Оперирование словами «урарт», «урартийский» и т.п., придуманными в XX веке, но выдаваемые за исторические, не просто ненаучно, но и аморально. Таких слов нет в Бехистунской надписи Дария I. Там есть только «Урашту» (Урарту) как синоним названия Армении. Поэтому слова типа «урарт» и «урартийский» неявно уже определены в смысле «армянин» и «армянский». Придание им другого смысла, отличного от этих, мягко говоря, не только не корректно. Объяснение, что клинописную письменность Урарту естественно назвать урартийским языком, неестественно. Нельзя. Термин «Урарту» занят: он обозначает Армению. Следовательно, «урартийский язык» то же самое, что и «армянский язык». Если кто-то считает, что клинописная письменность Армении того периода неармянская, то пусть придумает термин для её обозначения, отличный от «урарту-мурарту». Но пусть сначала докажет, что она неармянская. В «урартийском» языке около 85 % дошедших до нас слов армянские или имеют армянские корни (2, с. 60). Остальные 15 % или неопознанные, или имеют разные происхождения. «Урартийский» язык армянский и только армянский. К другим языкам он никаким боком не относится. Армянскими учёными доказано, что биайна-урартийская клинописная письменность коренного населения Урарту является одним из этапов в развитии армянских иероглифов (18, с. 84; см. также 16, 17), существовавших за 2000 лет до появления термина «Урарту»:

Язык урартийских иероглифов – армянский

Армянской иероглифической письменности в Армянском нагорье 4500 лет (8). А это примерно совпадает с началом образования патриархального армянского общества предводителем армян Гайком Наапетом, но не с началом образования армянского народа.

Армянский же Алфавит показывает фантастическую древность и невероятные свойства (6). Так что истинная проблема письменности армян и Армении не «по зубам» не только фальсификаторам, но и честным гражданам.

Армению в 3 тысячелетии до н.э. аккады называли также Страной Золота - по основному природному богатству Армении (23, с. 27). Если историки решили с Древней Арменией разговаривать аккадскими терминами, то не лучше ли вместо грамматически неправильного «Урарту» использовать драгоценный термин «Страна Золота»? Подразумевая под золотом, прежде всего, людей...

3000 лет назад чужестранные писцы топоним «Арарат» произносили неправильно: «Арарту», «Урарту», «Урашту». Эти погрешности им простительны: они искажали название горы Арарат не специально, а по причине недостаточной грамотности в армянском языке. А современные «уратоведы» творят свои опусы на 3000 лет назад неправильно написанных словах...

Почему научное сообщество историков вместо точных названий Армении того периода – Арминия, Арарат или Ванское царство - должно использовать прозвище «Урарту» - неграмотно написанное название Арарата? Я тоже в заголовке этой статьи использовал «слово» «урартийская». Надеюсь, слово «западня» объясняет мой поступок.

Однако алхимики истории «великодушны»: они отмечают армян, в числе откуда-то высосанных народов, наследниками... семитского Урарту. Доехали. Арийская держава (Армения), веками воюющая против семитской державы (Ассирии), спустя почти 3000 лет... «заменяется» семитской державой. Тогда почему в индийских ведах «урартийское» божество Ардни (Индра) изображает арийского воина, а не семитского? Потому что «урарты» армяне, а не семиты. Как известно, дурачить можно некоторых на некоторое время, но не всех всегда.

Вопрос морали.

Я не могу понять, почему у меня возникает крамольный вопрос:

- На чьей стороне армянские историки и лингвисты?

Есть ли ещё где-нибудь учёные гуманитарного толка, выступающие против своего народа? Превыше, разумеется, Правда, а не своя рубашка. Но как понимать не просто отщепенцев на службе враждебных Армении стран и организации, они нам поимённо известны, но и многих порядочных учёных в США, России и Армении? Рассматривают, например, какое-нибудь общее с другими древними языками слово и дискутируют, из какого языка это слово пришло в армянский язык? Обычно им в голову не приходит мысль, что это слово ниоткуда не пришло, возможно, оно коренное армянское слово, или сидит в армянском языке с допотопных времён, с таких времён, что неоткуда было приходить. Разве что от Бога. Наши языковеды (и.о. языковедов) в своём большинстве не чувствуют духа армянского языка, словно от нечего делать стали языковедами. Спокойно, будто благотворительностью занимаются, разбазаривают армянские слова, армянский язык и историю Армении. Кто позволил? Даже наш великий классик языкознания Рачия Ачарян боялся высунуть ногу из круга, начерченного вокруг армянского народа и его культуры врагами армян. Он создавал свои произведения, не выходя из этого чертовского круга. Что это за комплекс неполноценности? Откуда он взялся в богатом гениями и героями народе? Вот почему геолог Сурен Айвазян завоевал любовь армянского народа! Он шёл правильным путём, шёл путём духовной независимости и национального достоинства! На своём пути он допускал много мелких ошибок, часто брал научные высоты

⊃24

23⊃

«кавалерийским наскоком» или заблуждался (см, например, 12, с. 58-61). Подобного рода непрофессиональных ошибок Рачия Ачарян не допускал. Если и допускал, то в научно приемлемой упаковке. А толк-то от профессионализма Ачаряна какой, если он соглашался с лжецами в том, что армяне на Армянском нагорье некоренной народ? Если он армянские слова выводил из мифического индоевропейского языка? А те исконно армянские слова, карикатуры, которых он не находил в «индоевропейском», считал неармянскими. Помимо великой пользы армянскому языкознанию своими фундаментальными словарями (хоть и они устарели), Ачарян своими ошибками нанёс ему такой вред, который армяне ещё долго будут исправлять, а ещё хуже – принимать за чистую монету. Характерными прообразами Ачаряна являются Григор Лусаворич и Мовсес Хоренаци. Их деятельность и творения никак нельзя считать исключительно положительными. Хоренаци порой заблуждался, но никогда ничего не выдумывал. Например, этимология Хоренаци народная, я бы сказал, простонародная и, в основном, неверная. Но был он честным учёным, написал фундаментальный труд по Истории Армении, за что мы его чтим. Ачарян вместе с недостатками совершил чудо. Все армянские языковеды вместе не сделали столько, сколько один Рачья Ачарян! Он прекрасно понимал, что закладывает основы армянского языкознания, а не изрекает истины в последней инстанции. Уточнения, улучшения, развитие он оставил потомкам... Его творения, как и «Историю Армении» Хоренаци не следует воспринимать как Библию. Это великие рабочие книги. Их надо совершенствовать и продолжать! Повторяю: я ни в чём не упрекаю, ни Хоренаци, ни Ачаряна. Просто напоминаю библейское предупреждение: не сотвори себе кумира! Это бесплодный путь. Вместе с тем, каждый из этих двух титанов может нам ответить словами великого немецкого философа Людвига Витгенштейна:

Я сделал всё, что смог - кто может, пусть сделает больше.

Самокритика. О словах Витгенштейна я подумаю, но не скажу всем, кто не согласится с принципами и выводами моих исследований. Мои исторические и лингвистические работы намного меньше значения имеют для науки и намного больше ошибок содержат, чем труды Хоренаци и Ачаряна. Однако, это не причина, чтобы я закрывал глаза на опасные для армянской культуры и цивилизации промахи обожаемых мной великих авторов. Какие промахи? Вопрос не по теме Урарту (скажу в другой раз). Об этом знают, по крайней мере, два величайших арменоведа нашего времени – Арег Дьюшунц и Грачик Погосян. Их, конечно, власти Армении и руководители Академии наук не знают. Именно таких исследователей надо избрать в академики по истории Армении и армянскому языку! Они не меньше нужны народу, чем наши богатые благотворители.

Где наш исконный дух?

В армянской исторической науке и языкознании долго не было исконно арийского духа Ноя, Гайка Наапета, Арама, Тиграна Великого, Маштоца (хотя не он создал Армянский Алфавит), Нарекаци, Айвазовского, Сиаманто, Хачатуряна, Андраника, Нжде, наших великих полководцев, героев, поэтов, певцов, художников – не было духа Армянского народа. А вот в «самозванце» Сурене Айвазяне был этот дух! Его ошибки и слабости на фоне его грандиозного древнеарийского духа теряли своё значение. Вдумчивые люди не видели ошибок и не хотели видеть. Они лишь увидели, что, наконец, заговорил Армянский народ! Заговорил, как младенец, с ошибками. А кто осуждает младенца за ошибки? Его за ошибки ещё больше любят! Вот феномен Сурена Айвазяна! Элита армянской исторической науки и языкознания, осознанно или неосознанно, идёт его путём (учась и на его ошибках, и на его свободомыслии) – путём поиска Истины, Свободы и Любви к Отечеству! Истинная интеллектуальная элита народов и человечества не заряжена конъюнктурой, раболепием и интеллектуальным бесплодием, как многие высокопоставленные и, к сожалению, здравствующие трупы. Говоря о Сурене Айвазяне, «авантюристе и дилетанте», нельзя забывать, что против лжеучения «урартоведение» первым в СССР выступил именно он! Именно он первым обратил внимание на армянское племя гиксосов (гайкосов), древних военных и культурных завоевателей Египта. Айвазян первым дал убедительную этимологию имён вершин горы Арарат – Сис и Сасис (3), прочитав их по-русски: Сись и Масись (Материнская сись). А ведь этим топонимам не меньше лет, чем армянскому названию горы Арарат?! Сурен Айвазян обнаружил в Армянском нагорье русские слова давности 12 и более тысяч лет! Он в древнейшей истории наступил на ядерную мину... Конечно, его будут ругать и высмеивать.

От Лии Аветисян (1):

Историческая правда напрягает авторов позорных учебников, формирующих в детях комплекс чужака-приживалы, якобы вторгшегося с Балкан в придуманное в кабинетах наших врагов государство Урарту, чьи якобы чуждые нам граждане болтали на изобретённом в тех же кабинетах урартском языке. Это напрягает школу и вузы, где в большинстве учебников и разве что не на уроках математики пропагандируется образ несчастного служки-армянина, которому на роду написано вспоминать все беды своего народа и крайне редко – великие победы дальнего и близкого прошлого и гигантский вклад своего народа в цивилизацию человечества. Это напрягает скатившиеся до позорного уровня безнравственности и антинациональной пропаганды наши телеканалы и пёстрые журналы. Это напрягает государственных мужей, привычно, в поклоне слуги протягивающих ладошки международным финансовым источникам и третейским судьям нашей судьбы из Европы и Америки. Это напрягает политические партии, которым по душе не народ – хозяин своей судьбы, а падкий на предвыборные подачки раб. Раб, который привычно твердит: «Где еда – там и лучшая среда», «Так было, так есть, так будет»...

- Не будет так, прекрасная Лия!
Сошедшие с пути народы вернутся на круги своя!

Послесловие. Представьте, что ваше дитё не может выговорить слово Россия и говорит: Сиа. Это урезанное, исковерканное название через 2500 лет как-то доходит до неких русофобов. Так это же находка для них, аргумент, весомое доказательство, что 2500 лет назад не было никакой России, а была страна Сиа! И там жили, ясное дело, сианы и разговаривали на сианском языке! Вот какого рода лапшой кормят армян и весь мир сианы. Удивительно, что некоторые весьма солидные учёные едят такую баланду. Очевидно, не хотят из-за какой-нибудь правды портить отношения с могучими кланами переписчиков истории. Все эти проделки вызывают лишь чувства омерзения и жалости. И вынуждают иногда отвечать, хотя нет никакого желания отвечать глупостям, а приходится, ибо, как говорил Максим Горький, если не скинешь наглеца с плеч, то он тебе на голову сядет.

Виктор ВАГАНЯН.

Литература

1. Аветисян Л. Graecus stilus hier, или старые, старые новости //Голос Армении. – Ереван, 13.12.2007.
2. Айвазян С. Из истории культуры Древней Армении (на арм. яз.). – Ереван, «Луйс», 1986.
3. Айвазян С. История России. Армянский след. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1997.
4. Арцруни А. Армянское нагорье и цивилизация. – М.: «Менеджер», 1999.
5. Бунак В.В. Granica Armenica /Труды антропологии НИИ при МГУ, вып. II. М., 1927.
6. Ваганян В.О. Алфавит как код Периодической системы химических элементов //Вопросы филологических наук. – М.: Спутник+, 2009, № 5.
7. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. В 2-х томах. – Тбилиси, ТГУ, 1984.
8. Геруни П. Армяне и Древнейшая Армения (на арм. яз.). – Ереван, «Тигран Великий», 1996.
9. Гусева Н.Р. Славяне и арьи. Путь богов и слов. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2002.
10. Иванаускайте Ю. Путешествие в Шамбалу. – М., София, Гелиос, 2002.
11. Ишханян Р.А. Вопросы происхождения и древнейшей истории армянского народа. – М.: Изд. Дом «Грааль», 2000.
12. Ишханян Р.А. Коренные армянские слова и древнейшие заимствования (на арм. яз.). – Ереван, ЕГУ, 1090.
13. Литература Древнего Востока. Иран. Индия. Китай. – М.: МГУ, 1984.
14. Мартиросян Г.А. Древнейшие иероглифы Армении и их урарто-армянские аналоги (на арм. яз.). – Ереван, «Луйс», 1973.
15. Мифы народов Америки и Океании. – С.: «Астрель», 2002.
16. Мовсисян А.Е. Клинопись Ванского (Биайнили, Урарту, Арарат) царства (на арм. яз.). - Ереван, ЕГУ, 1998.

⊃25

24➲

17. Мовсисян А.Е. Армянская клинопись (на арм. яз.). - Ереван, ЕГУ, 2003.
18. Мовсисян А.Е. Письменная система в домаштоцовской Армении (на арм. яз.). – Ереван, Изд-во ЕГУ, 2003.
19. Непомнящий Н.Н. Древние космонавты. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2003.
20. Петросян А. Армянский эпос и мифология. – Ереван, Изд-во НАН, 2002.
21.Райс Дэвид Т. Византийцы. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2009.
22. Росс Э. Кельты-язычники. - М.: ЦЕНТРОПОЛИГРАФ, 2005.
23 Саггс Х. Вавилон и Ассирия. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФФ, 2004.
24 Уэллс Дж. Г. Краткая Всемирная история. – М.: АМФОРА, 2005.
25. Хоренаци Мовсес. История Армении (на арм. яз.). – Ереван, ЕГУ, 1981.

Отзыв

ՄԱՐԿ ԱՐՅԱՆ, MARC ARYAN, МАРК АРЬЯН: ЛЮБЛЮ Я ВАС, БЕЛЫЕ ГОРЫ СТРАНЫ МОЕЙ!

Наконец! В журнале Горцарар (2011, № 7-9) на армянском языке опубликован очерк Оганеса Маргарян «Известная неизвестная история Марка Арьяна» о великом франко-бельгийском шансонье Марке Арьяне - одном из популярнейших западноевропейских эстрадных певцов 60-70-х годов XX века. Наконец, нашёлся человек, который спустя четверть века стал искать одного из прекраснейших сыновей армянского народа, несправедливо преданного забвению армянами. В те времена на эстрадах Запада выступали великие певцы – Шарль Азнавур, Том Джонс, Сальваторе Адамо, Мирей Матье... У Марка Арьяна не было ни красивого лиричного голоса Адамо, ни победоносного жизнеутверждающего голоса Матье, ни мощного вулканического голоса Джонса, ни «пуленепробиваемого и долгоиграющего» голоса Азнавура, который преодолел всех своей древностью и неиссякаемым богатством... Но в Марке Арьяне, в его голосе, облике и искусстве было что-то, чего не было ни у кого, что-то милое, беззащитное и... трансцендентное. В Марке Арьяне пел человек, просто человек, гонимый, ищущий, страждущий, любящий... Его искренний, тревожный, человечный голос как протест, как молитва, как молния пересекал земную суету, уходил к звёздам... к падающим звёздам. В нём звенел и шалил младенец, кричал крошечный ЧЕЛОВЕК, увидев распятие Иисуса, увидев распятие своего народа... Голосом Марка Арьяна пел маленький великий человек... Поэтому его любили и, поэтому его отстранили... Марк Арьян был честным, неподкупным человеком… честным, неподкупным армянским патриотом. О глубоком патриотизме певца знали в Турции, но все равно, турки его любили…. С любовью слушали и пели его песню «Истамбул». Непонятным остался вопрос: как мог такой человек, как Марк Арьян, воспевать город, от которого пахнет кровью лучших сынов своего же народа??? Если недовольство французской армянской общественности было вызвано этой песней, то всё нормально. Хотя песня как песня замечательная. Однако жизнь не черно-белое телевидение. Такая многогранная, богатая и непосредственная натура, как Марк Арьян, мог поступить по букве христианской морали: возлюби врага своего как самого себя. Возлюбил-то певец не врага, а одну красивую девушку из вражьего стана и из-за неё запел о её городе… отвлекаясь, что это не её город, а город зверски убитых её предками великих писателей Сиаманто, Даниела Варужана, Рубена Севака, Григора Зограба…. Любить своих врагов советовал армянам Лев Толстой. Но всё это оторванная от действительности мертворождённая теория, возможно, верная где-то на небесах, а на земле как на земле... Вместе с тем, можно не сомневаться, что, будучи жив, Марк Арьян вместе с другими своими соотечественниками лёг бы на дороге перед машиной президента Армении, который почему-то ехал подписывать предательские документы. Марк Арьян не стоял бы рядом с президентом Армении как знак одобрения. А по поводу «Истамбула» скажу так: мы настолько сильная и многочисленная нация, что можем себе позволить восхищаться красотой даже в логове палача! Пусть враги наши споют о Ереване! Посмотрим, получится? Я не ошибся, написав «многочисленная нация». Наш народ толпами и полками простирается от Земли до Сириуса и до загробных пределов! Никто не умер!! Все убиенные живи в Вечности!!! Они ещё вернутся...

Как нужны армянскому народу такие люди, как Марк Арьян! Каков молодец Оганес Маргарян, начавший процесс «реабилитации и воскресения» великого, гениального, героического певца Марк Арьяна и его арийского духа! Спасибо!

В Интернете я обнаружил одну маленькую, но ёмкую статью о Марке Арьяне. Автор – Юрий Сапрыкин. Прилагаю.

Лицо с обложки - как фоторобот Леонарда Коэна, Това Теи и Питера Селлерса вместе взятых, не так ли? Не совсем - когда в 1965-м Арьян уже гремел вовсю, Коэн был некто, Теи никто и только Селлерс, как уже сыгравший Куильти и инспектора Клузо, мог соперничать с ним в популярности и общей состоятельности. Марк Арьян вообще-то не Марк Арьян. Он в оригинале Анри Маркарян, армянский гений шансона, рожденный во Франции, но перебравшийся в Бельгию; щедро разломавший, подобно нашему Корнейчуку, собственную фамилию на имена first и second. Все шестидесятые и семидесятые он писал и пел песни нежные и сокрушительные, песни, какие не принято закидывать словами и оценками. На этом сборнике они следуют друг за другом, как красивые и удачно подобранные синонимы, через лихо закрученные запятые. Вершина этого синонимического ряда - головокружительная Un Petit Slow. Остановившееся мгновение. Чистое совершенство. Арьян все делал сам - сочинял музыку, писал к ней стихи, пел, записывал, дирижировал, издавал. Много гастролировал, был в Советском Союзе, кстати. Обгонял в хит-парадах таких голосистых носителей языка, как Адамо, Джонни Холидей и Кристоф. Его песни записывал Марвин Гей, среди прочих. Он умер в 1985 году. На могиле стоит простой и красивый крест, а на кресте большими буквами: MARC ARYAN. Без цифири и комментариев.

Юрий Сапрыкин, 19 июня 2001 г.

P.S. Надо бы создать общественную комиссию по восстановлению и обнародованию творческого наследия Марка Арьяна. Через журнал «Горцарар» прошу Оганеса Маргаряна заняться этой проблемой. Без инициативы г-на Маргаряна, так хорошо понявшего душу, искусство и значение великого шансонье, это святое дело не продвинется. Быть может, в будущем в Армении создадут соответствующую правительственную комиссию, откроют в Ереване дом-музей Марка Арьяна, но пока имеем то, что имеем: разбитое корыто.

Виктор ВАГАНЯН.

Ашот САГРАТЯН

Последнее служение

Смерть главного зодчего двора Сиранеса застала князей Орбелянов врасплох. Подняв из руин после пагубного землетрясения 1261 года культовые сооружения края, Сиранес, подал пример смелых архитектурных решений. С ним связывали они грандиозные планы по возведению ряда церквей в Вайоц дзоре. «Инджу» или охранная грамота, выданная княжескому роду Орбелянов в том, что они подвластны непосредственно великому хану Золотой Орды, ограждала их от произвола военачальников из ханских наместников... Дважды съездив с богатыми дарами к великому хану в Центральную Азию, Смбат Орбелян оградил край Сюник от разорения, обеспечив покой и процветание и Гладзорскому университету, где преподавали философии, грамматику, риторику, учились живописи и искусству письма в скриптории. Высокий уровень знаний и столь же непревзойдённое искусство книжной живописи вкупе с каллиграфией принесли Гладзорскому университету такую известность, что учиться сюда приезжали даже из Киликийской Армении.

Господь велик в своей милости страждущим. Лучший из учеников Сиранеса – Момик – продолжил дело учителя, внеся в строительство храмовых построек своё видение пространственных форм. В память об учителе решено было высечь хачкар. Сам того не подозревая, Момик внёс в рисунок каменного кружева элемент книжной иллюстрации. При полном соблюдении пропорций, общий вид хачкара в честь Сиранеса заметно отличался ото всего, что выходило из-под рук Момика доселе: замысловатое на первый взгляд плетение было верхом простоты в выражении подлинной привязанности к учителю. Монументальность в миниатюре удел избранных. Было ощущение, что смотрел Момик на этот прямоугольник хачкара глазами Бога-Отца, скульптурный образ которого позже воплотит в сюжетном рельефе на двухъярусной усыпальнице князя Буртела, где Бог-Отец подан в погрудном барельефе, на котором Вседержитель поднял правую руку для благословления, держа в левой голову Адама, коего сотворить успел. Святый же Дух явлен в образе голубя.

И только бдящее око верующего узрит, что глаза у Бога-Отца раскосые: таков был наказ князя Смбата. Бог - Отец моноголоидного типа спасал край от возможных посягательств на его, пусть и вассальную, независимость.

«Какое счастье, что есть Мануэл при княжеском доме Арцруни, Трдат при Багратидах - мелькнуло в уме у Момика, - есть на кого равняться...».

Меж тем его быстрый ум равняться ни на кого и не собирался. Более того, в почтительном преклонении перед своим наставником Сиранесом, заменившем ему отца, Момик прибёг куда как к смелым решениям: на западной стене пострадавшего от землетрясения и перестроенного Сиранесом храма Момик добавил новый портал, перестроив почти всё перекрытие и добавив сталактитовый купол. Новый ярусный портал оказался выше старого горизонтального карниза, который в нижней части был просто пристроен к полуколоннам старого портала. Сталактитовый ердик, пропускающий божественный свет небес, и в особенности пышный полукруглый сталактитовый архивольт входа в гавит-притвор, служивший и папертью. Замысел, как и решение, Момику подсказала дорога к храму и монастырскому комплексу вообще. По скату ущелья что сама постройка, что притвор выводили на ось всего комплекса зданий. Именно эти элементы вывели Момика на необычное композиционное решение – вход в монастырь должен служить входом вообще. Так родилась идея двухярусного портала. Подъяв его даже выше горизонтального карниза, Момик оформил тимпаны резко выступающими сталактитовыми архивольтами. Естественно, что подобное решение повлияло и на характер рельефа на тимпанах, органично связав его с двухъярусной усыпальницей князя Буртела.

За всеми грандиозными планами перестроек никто в княжеской семье и не заметил, что дочь покойного князя изо дня в день всё больше и больше внимания уделяет зодчему, призванному прославить род Орбелянов монастырскими постройками Нораванка, именуемого ещё и Амагу.

Момик хоть и знал своё место при княжеском дворе, но сердцу не прикажешь. Схлестнувшись жаркими взглядами, они с юной княжной уже и дня не могли прожить друг без друга.

Первой прознала об их чувствах кормилица княжны. Вскормленное ею дитя взрослело. Наливались груди. От нахлынувших чувств распирало душу. Вскоре прознал про это и брат покойного князя Буртела. Разговор с Момиком был коротким: «Возведёшь за три года усыпальницу, проси руки княжны. Но чтоб в сорок локтей была каждая стена, понял?!»

Три года растянулись в бессонные ночи. Момик ложился и вставал с мыслью о своей возлюбленной... Три года. Сорок локтей. Нетерпение сердца пожирало его. Князь сказал – в сорок локтей. Всё в княжьей воле, да только Господь милостив к праведным сынам своим: надоумил Момика взять за основу не свой локоть, а локоток княжны... Глядишь, и уложится в три года.

Прослышав о грандиозном строительстве, паломники толпами шли в Нораванк, внося свою посильную лепту в возведение монастырского подворья. На память о каждом из них резчики по камню высекали по крохотному кресту на стене возводимой усыпальницы. Там же, оставляя орнаментальный очерк своего воображения в кладке, сдавали экзамен на зрелость выпускники Гладзора, решившие посвятить себя камнерезному искусству.

Поработав два года над хачкаром Сиранесу, Момик довёл до совершенства свою оригинальную манеру письма, умело перенесённую со страниц рукописей-магаатов на камень.

Леса, возводимые опытными подручными, помогут завершить художественное оформление сооружения, равного которому не было и не будет во всей армянской архитектуре. Уж это-то Момик знал наверняка. Смущал дерзкого зодчего лишь тяжёлый, если не сказать, смурной взгляд верного слуги князя, страдавшего излишней услужливостью...

Разбавляя тягучие дни работой над росписью книг, перепробовал Момик немало и живописных техник. Уйдя с головой в создание новых красок для миниатюр, он уплотнял время, отпущенное ему на раздумья. Общий ансамбль, выстроившись в уме, постепенно воплощался в строгую кладку стен.

Возведённая им недавно Войсковая церковь отличалась необычным декором, вобрав в себя скульптурные композиции, среди которых главенствующее место занимал образ Богородицы–Тирамор. В сущности, все рельефы усыпальницы ей и посвящены, заняв тимпан первого этажа, раздвинув пространство и внутри второго. Её присутствие ощущается и на ротондах, где размещена ктиторская композиция князя Буртела. Проступает рельефный образ Богородицы и на центральной колонне. На колоннах рядом тема развита и развёрнута: усопший держит в руке модель своей усыпальницы, а брат его Бекшен символизирует фигуру безутешной скорби.

Высокий рельеф с изображением Христа с апостолами на тимпане входа второго этажа и барельеф Богородицы с архангелами на тимпане входа в саму усыпальницу. По западному фасаду пущен богатый геометрический и растительный орнамент, стилизованный уже разработанными им, Момиком, витиеватыми мотивами. В усыпальнице обычная для работ Момика торжественность в подаче образа Богородицы уступила место лиризму материнства.

Следуя принципам зодчих прежних веков, Момик знал, что главное – общий силуэт здания, наружный абрис которого должен быть строг и подчёркнуто выразителен. При минимуме украшений, он должен выглядеть скромно и не мешать охватывать зглядом композицию в целом. Тонкие полосы окон, обрамлённые неприхотливым орнаментом, небольшого размера фигурки евангелистов на барабане, окаймлённом парными полуколоннами, арками и карнизом не должны смазывать впечатления, подчёркивая именно сюникский стиль памятника. Тщательная кладка лишь подчёркивать призвана всё это.

Момик ценил строителей-каменотёсов, позволяя им оставлять на камнях монограммы свои и автографы. В них не было кичливости, в этих мастерах резьбы по камню. У каждого в учениках ходило по двое-трое наиболее способных юношей,

⮌27

26⊃

оставлявших по завершении курса обучения свой витиеватый орнамент на стене уже возведённого храма. Права на ошибку не давалось. По той же схеме обучали будущих костроправов. В бурдюк забивали кувшин и раскалывали его там. Целитель должен был через шкуру бурдюка «собрать» черепки кувшина. Лишь после этого ему дозволялось врачевать в народе: жизнь человека в горах была в цене изначально.

Итак, двухярусная церковь-усыпальница. Как она будет смотреться на фоне ущелья, нависшего надбровьями красных скал над бурливыми водами Арпы?..

Мысли, одна другой тревожнее, перенесли его в келью епископа Овнана, настоятеля монастыря. Иноком ещё он дал обет вымостить камнем дорогу к храму и в течение долгой жизни своей успел таки завершить начатое дело, чтобы паломникам легче было в горку идти – колена пред ликом Богородицы и Бога-Отца преклонить. «Боже правый, как хорошо, что был на свете Иоанн Предтеча, что были предтечи у него, Момика, возводившие диковинной красоты и невиданных пропорций храмы! Один Танатванк, ставленный князьями Прош чего стоит. Какой узорчатый наряд на него наброшен! Сумеет ли и он подняться до тех высот?»

Солнечные часы на том храме напомнили ему школу, в которой проучился он, сидя полукругом с остальными на простого тканья карпете, обжигающем глаз жаром красок. Штырь солнечных часов непонятным образом вязался у него с образом учителя, стоявшего посреди полукруга, на циферблате которого каждый из них олицетворял собой время. Время усвоения своей предназначенности в мире...

Гладзорская школа зодчества, живописи и ваяния оставила след едва ли не на всём. Придворно-аристократический дух её витал над временем, не позволяя опускаться ниже уже достигнутого. В скриптории Гладзорского университета, прославившегося как «Вторые Афины», преподавал Торос Торонаци. Ему, Момику, повезло застать там Авака, ученика Торонаци, цахкоха-украшателя манускриптов, сумевшего в смелых решениях превзойти своего наставника: на его миниатюрах цветы и травы колышутся под ветром, люди жестикулируют и танцуют, словно повернуться к тебе готовы в следующую секунду. Волшебство остановленного мгновения... Им-то ему и следовало овладеть, этим магическим умением. Усыпальница, утешая мёртвых, должна радовать всем своим видом живых.

Внезапная кончина настоятеля подкосила Момика. Куда теперь ему податься за утешением печалей?! Княжна недоступна, пока он не возведёт церковь, Бог-Отец нем в неприступности своей...

Утро каждого нового дня переполняло его неслыханной отвагой, хотя по первости того он и не осознавал. Свет зари проникал его суть, вздымая в крови волну счастья в мыслях о княжне и - следом - волну необъяснимой тревоги. Перед мысленным взором его проносились картины набегов чужеземцев, нередко чудилось даже конское ржанье у монастырских врат...

В такие минуты, отследив ход работ над возведением усыпальницы, он уединялся на кладбище, погружаясь в мир вечного покоя. Чаще всего тянуло его посидеть подле хачкара-надгробия в честь Авака, побывавшего в Киликийском армянском княжестве, три с лишним века занимавшем северо-восточное побережье Средиземного моря, словно не тот, а он был направлен супружеской четой - князя Сурхатмиша с женой – привезти священную книгу для размножения списков с неё.

Шум реки и рифмовал в нём волнения, и гасил их перекатами воды по замшелым валунам. Времена года сменялись ожиданиями прозрений: проработка декора в деталях занимала его ум, не отпуская ни на минуту...

Он ещё не знал, что находки его найдут воплощение после его смерти – в рельефах храма Спитакавор, что его признают лучшим из лучших и даже скажут, что он превзошёл самого Сиранеса...

Тёплая осень затопила землю медовым светом...

Был День Преображения Господня, яблочный Спас.

Утром на куполе утвердят последний камень и он, счастливейший из смертных, сможет просить руки княжны.

Погружение в блаженство расслабляло.

... Тем временем чело брата Буртела мрачили тяжкие мысли: этот безродный получит в жёны княжескую дочь! Не бывать такому позору в их роду!

Верный, как пёс, слуга был у князя всегда под рукой.

Всё, что касалось чести хозяина, холоп принимал к сердцу много ближе и потому гнев его бурлил в крови приступами откровенной злобы. В ушах словно звенел голос хозяина:

- Не мне тебе говорить, что сделать должен. Не дай свершиться кощунству!

Пропустить торжественный миг укладки последнего камня Момик не мог. Полез на леса.

Крики снизу отвлекли мастера, отвлёкся на них и Момик. В следующую минуту зодчий уже летел вниз в обнимку с последним камнем.

Когда камень тот отвалили, возглас изумления потряс воздух:

- Да он отпечатался в нём, Момик, хачкаром себе стал...

Он и по сей день украшает могилу Момика,последний камень его надежды стать ещё счастливей...

Случилось это в 1333 год от Рождества Христова.

Церковь-усыпальницу освятили шестью годами позже, когда свататься к княжне приехал наследник дома Закаридов.

Анекдот о безымянном тиране

Некий тиран из Эллады, чье имя летописцы древнего мира не посчитали достойным сохранить в истории, был очень подозрителен, жесток и труслив. К тому же, как и большинство тиранов, он был еще и самодуром. Желая предотвратить заговоры против себя, он запретил всем подданным разговаривать друг с другом на улицах и даже у себя дома.

Но так как это был слишком невыносимый запрет, то люди решили хитростью обойти приказ тирана: забавно кивали друг другу головой; что-то пытались, наподобие глухонемых, объяснять движениями рук, бровей, губ; научились посредством мимики лица рассказывать родственникам и друзьям о своих радостях и печалях. Но им не удалось так легко перехитрить жестокого тирана, который, увидев и в этом опасность для себя, вскоре запретил и такой необычный вид общения между людьми. Затем тиран собрал всех своих верных советников, чтобы определить, что еще следует поставить под запрет для полнейшей гарантии своей безопасности.

В это время один согражданин тирана, не желая больше терпеть его изощренных запретов и не желая дальше бездействовать, пришел на рыночную площадь и залился горючими слезами. Тут же сбежались люди с разных концов города и тоже стали лить слезы. Когда до тирана дошла весть, что все на площади, стоя неподвижно (согласно его запретам), плачут в три ручья, то он поспешил туда со своими телохранителями. Ему мало было поработить язык и движения своих подданых, он хотел лишить их глаз, свободы лить слезы. Но едва стоявший на площади народ завидел ненавистного тирана, как тут же отнял оружие у его телохранителей и расправился с деспотом.

Летописцы повествуют, что для всех последующих тиранов древнего мира этот случай стал наглядным примером того, что с ними может быть, когда народ доходит до крайней степени возмущения. И потому в последующие века тираны без оглядки бежали из своей страны, как только доведенный до отчаяния народ выходил на площадь, заливаясь плачем в три ручья...

Так было тысячелетия назад. В наши же времена тиранов не испугаешь всенародным возмущением и потоками слез. Не желая добровольно расставаться со сладкой властью, они избирают путь жестокого подавления гнева недовольных людей силой современного оружия.

Ну а потом... все же вынуждены бежать из страны, уже сами заливаясь горючими слезами.

Рудольф ОГАНЯН.

ЛУЧШЕ БЫТЬ АФОРИСТОМ, ЧЕМ АФЕРИСТОМ...

Интересы Михаила Григорьевича Атакяна настолько многогранны и многолики, что просто вызывают удивление и уважение. На вопрос, когда же он это все успевает, смеясь, отвечает: «Просто я каждый день, кроме воскресенья, просыпаюсь и встаю в 6 часов утра. А в воскресенье - в 5». Он вообще большой любитель шутки, меткого острого слова. Почти четыре года Михаил Григорьевич является членом Московского клуба афористики. Его афоризмы с удовольствием цитируют друзья и знакомые. Он - автор небольшой книги «Согласную семью и горе не берет!», часть которой посвящена афоризмам, в том числе и его собственного сочинения.

Сегодня М. Г. Атакян сам рассказывает об одном из своих увлечений:

- В афористике одна единственная буква так же, как и одна запятая, могут поменять смысл слова или словосочетания на совершенно противоположное значение. Афорист, сочиняя «крылатую» фразу, старается связать улыбку со смыслом, то есть предлагает задуматься и посмеяться. Можно и наоборот: вначале посмеяться, а потом задуматься. Афорист может быть добрым, ироничным, даже злым, но... не следует путать его с аферистом! Аферист, будучи недобросовестным проходимцем, доставляет окружающим только огорчения, отнюдь, не смех. Афористом может быть не только профессиональный литератор, есть люди, которые умеют выражать свои мысли очень образно, порой даже в парадоксальной форме. Примером может служить экс-политический деятель В. Черномырдин, его речь просто изобилует такого рода фразами, правда, не всегда удачными.

Афоризмы, так же, как и анекдоты, давно стали литературно-художественным жанром. Они, в основном, авторские, но есть и анонимные, ставшие народными.

Некоторые современные афористы иногда пользуются приемом рокировки, то есть, меняя местами слова, получают новый афоризм - противоположный по смыслу, но... тоже, со смыслом.

На Руси испокон веков бытует поговорка: «В здоровом теле - здоровый дух». Известный английский драматург Бернард Шоу взял и перевернул ее на 180 градусов: «Здоровый дух воспитывает здоровое тело». Могут быть и другие метаморфозы. В 2004 году в альманахе Московского клуба афористики я опубликовал афоризм «Опыт приходит со скоростью уходящих лет», другой автор заменит слово «опыт» словами: «мудрость», «старость», или еще на какую-нибудь «глупость» и получится фраза совсем с другим смыслом.

А эти афоризмы от Михаила Григорьевича - подарок для читателей журнала «Горцарар»:

- **Чем больше трутней, тем меньше медовых месяцев.**
- **Бросая слова на ветер, уточни его направление.**
- **Когда каждая «морда кирпича просит», кирпич дорожает.**
- **Пора несунам создавать невыносимые условия.**
- **Были бы колеса, а палки найдутся.**
- **Политик подобен грудному ребенку: чем громче орет, тем лучше кормится.**

Олег ИВАНОВ.

Александр Манташев: русский армянин в Париже

Александр Манташев, потомок одного из самых влиятельных людей дореволюционной России и один из последних столпов старой эмиграции во Франции, в разговоре с «Русским очевидцем» вспоминает два века удивительной семейной истории.

В ответ на вопрос, как семья Манташевых попала во Францию, собеседник издания сообщил следующее:

«В Первую мировую папа служил в армии в звании офицера, с мамой они поженились в Кисловодске, а я родился уже здесь, в Париже. Во Францию они попали через Персию во время русской революции».

Когда Мантешевы приехали во Францию, они думали, что это временно. Так, впрочем, думала вся русская и армянская эмиграция. Но постепенно деньги уходили, и скоро выяснилось, что они больше никогда не вернутся ни в Армению, ни в Россию, рассказал Александр.

Тогда началась трудная жизнь: отцу Александра пришлось стать таксистом, а его мама работала в модном магазине.

«Когда отец до революции приезжал в Париж, он останавливался в знаменитой гостинице «Крийон» на площади Согласия, и швейцар его принимал с низким поклоном, потому что он давал такие чаевые, на которые можно было месяц жить. А после революции он привез клиента в эту же гостиницу, швейцар его узнал, а папа сказал: «Видите, как жизнь меняется», – вспоминает собеседник газеты.

Когда умер знаменитый дед Александра, крупнейший российский промышленник и филантроп Александр Иванович Манташев, он еще не родился, поэтому знал его только по рассказам отца. А тот мог рассказывать часами.

Манташев-старший получил чин статского советника и имел 51% нефти по всей России. В свое время он финансировал учебу 200 студентов. Среди них были знаменитый Комитас и революционер Шаумян. «Дед даже не знал, что на его деньги он печатал пропагандистские листовки», - подчеркнул внук знаменитого филантропа.

Кроме того, Александр Иванович был еще и кавалером Ордена Почетного легиона. Когда на французском острове Мартиника произошло землетрясение, первым пароходом, который приблизился к острову и забрал беженцев, был пароход Манташева. За это он и получил орден.

Он имел свою ложу в Парижской Опере и особняк на Елисейских полях. А когда он увидел, что у армян в Париже нет своей церкви, решил, что нужно ее построить. И когда его потом спрашивали, почему он именно в Париже построил армянскую церковь, Александр Иванович отвечал: «Это город, где я больше всего грешил».

Манташев-старший обожал свою жену, что, впрочем, не мешало ему часто приезжать в Париж «повеселиться». «Недавно как раз

➲29

28➲

отмечалось столетие со дня его смерти, а в армянской церкви каждый год служат панихиду в его честь», - напомнил Александр.

Манташев-младший иногда ходит в армянскую церковь, а иногда – в русскую. У него вообще странная судьба: у русских его считают армянином, а среди армян – русским.

Ему же самому русская культура гораздо ближе. Оба родителя были армяне, но между собой общались только по-русски. «И я участвую в русских организациях, и друзья у меня русские. И, между прочим, русские веселее. Но при этом я никогда не забываю, что я армянин», – утверждает Александр.

Когда он был в Эчмиадзине в 1973 г., католикос Вазген очень хорошо его принял, рассказал Манташев-младший. Дело в том, что в свое время католикос имел маленький домишко в Эчмиадзине, и когда дед Александра проходил мимо и увидел, что он так плохо живет, то решил построить для него дворец.

Поэтому Вазген, встретив внука своего благодетеля, сказал: «Вы в вашем доме, пожалуйста, проходите», – а на следующий год послал ему приветствие.

После революции семья так и не вернулась в Советский Союз. Но Александр в советское время все же ездил в Москву, более того, он шесть лет работал там во французском посольстве, был экспертом по советской экономике. В Москве он многих знал, каждую неделю встречался с поэтом Андреем Вознесенским.

В Москве до сих пор стоит особняк его отца. Раньше там, по его словам, чуть ли не КГБ был, после – танцевальная школа В. Васильева, а сейчас – детский интернат. «Никогда не забуду, когда я в первый раз пришел туда в 1971 году. Это было удивительно, конечно», – вспоминает Александр.

С тех пор многое изменилось, и год назад Манташев-младший получил приглашение из российского посольства.

«Я был в этом посольстве еще при советской власти, там стоял бюст Ленина. И в Москве я, кстати, женился перед бюстом Ленина. Всегда думал, что мои родители перевернулись бы в гробу, если бы они это видели. А в прошлом году уже стоял российский флаг. И был организован вечер в честь Белой армии. Представляете, какие перемены!», – делится Александр с «Русским очевидцем».

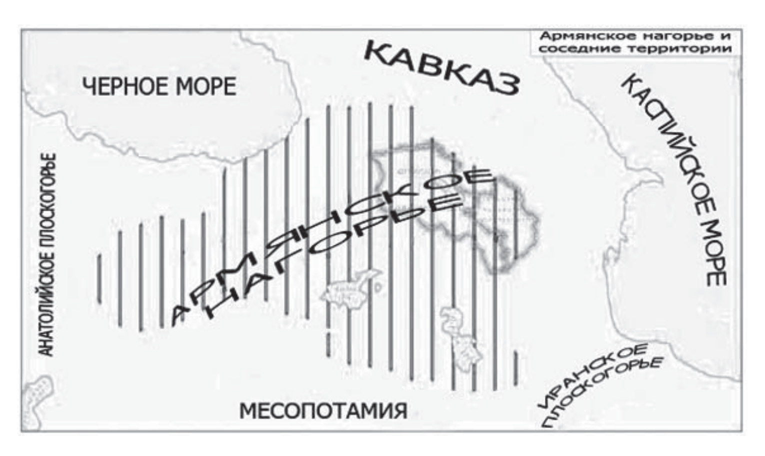
Конечно, из старой эмиграции уже практически никого не осталось, рассказывает он. До войны в русской церкви в Париже пел Шаляпин, а за углом жил Бунин, немножко дальше жили Ремизов, Гиппиус и Мережковский. Русских ресторанов было больше, чем в самой Москве.

«Я помню, в «Витязях» (молодежная организация) бывали Голицыны, Трубецкие, Оболенские. Мы были все вместе, никто не обращал внимания, кто князь, а кто – нет. Я дружил с графом Мусиным-Пушкиным. Они многие жили под Парижем, в так называемом «дворянском гнезде». Были кадетские корпуса, русская гимназия, в которой я учился», – вспоминает Александр.

«Но, все-таки, я женился на советской женщине, и мои лучшие моменты были в России», – сказал в заключение собеседник газеты «Русский очевидец».

http://rus.ruvr.ru

Армения – это Армянское нагорье, а не Кавказ

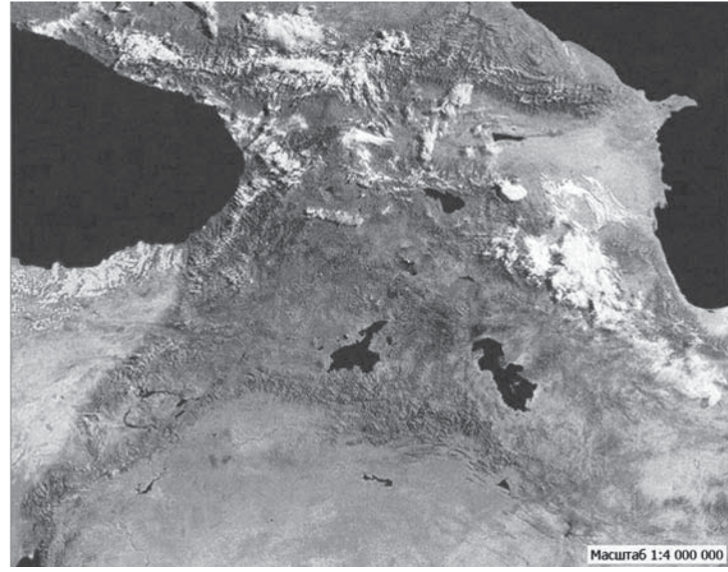

Среди армянской общественности России все чаще поднимают головы дилетанты или просто наивные люди, присоединяющие Республику Армения, Нагорно-Карабахскую Республику, Нахичеван и Джавахк к Кавказу, и называющие армян кавказцами. Более того, эти «кавказцы» находят поддержку в некоторых общественных организациях, при поддержке которых проводят соответствующую пропаганду среди армянской молодежи.

Между тем, есть неоспоримые истины, главная из которых заключается в том, что Родина армянского народа – Армянское нагорье. Именно здесь, на Армянском нагорье, образовался, создавал свою богатую самобытную культуру, продолжает жить и созидать армянский народ.

Армянское нагорье найти на карте очень просто, оно граничит: на востоке с Иранским плоскогорьем, на западе с Анатолийским плоскогорьем, на севере с долиной реки Куры, на юге с северной Месопотамией. Все так называемые топонимы, такие как «Малый Кавказ» и «Закавказье» – термины, искусственно придуманные советской властью. Придумали их те, кто в свое время незаконно передавал исконно армянские территории с армянским большинством населения в состав третьих стран. Придумывали их для того, чтобы в будущем лишить армянскую сторону всяких оснований для восстановления справедливости, а соседям Армении усилить территориальные аппетиты. Сделали дело и под этим расписались.

Термин «Закавказье» означает не Кавказ, а то, что есть после Кавказа, точно также как термин «за городом», означает не то, что в черте города, а то, что за его пределами. Учитывая, что Кавказ является частью России, Абхазии, Южной Осетии, Грузии и Азербайджана, эти страны и являются кавказообразующими странами, а термин «Закавказье» придуман исключительно для Армении. Советская власть никак не могла признать Арцах, Джавахк и Нахичеван частью Армянского нагорья, и даже высшую вершину Армянской ССР – гору Арагац, относила к Кавказу! Если бы советская власть признала топоним Армянское нагорье за Армянской ССР, она, тем самым, показала бы всю сущность проводимой ею на протяжении многих лет антиармянской политики. Потому и придумывались всякие «малые кавказы» и т.д. Таким образом, в течение долгого времени армянам внушали понятие «кавказской родины».

Армянское нагорье. Вид из космоса.

Советские времена ушли в прошлое, однако советская картографическая политика продолжает жить. В России продолжают Армению присоединять к Кавказу, а армян к «лицам кавказской национальности». Вот только когда это делают представители армянских организаций, претендующие на ведущую и консолидирующую роль в общине, то становится не по себе. На сегодняшний день перед армянским народом стоят многочисленные вызовы. Необходимо понять, что эти вызовы легко преодолимы, когда есть национальная консолидация, в том числе и по Армянскому нагорью.

Роберт АРУТЮНЯН, политолог.

Левон ХЕЧОЯН

КОЛОКОЛ

Рассказ

В конце весны зарядил хмурый теплый дождик. Снег в горах быстро растаял. Обычно неприметная, тихая деревенская речушка выкатилась из берегов и по улицам заторопились мутные шумные потоки. Даже старики не могли припомнить ничего похожего. В тревоге поднимались люди на свои чердаки: надо следить за тем, что происходит. Стихия все-таки.

Учительница русского языка, выскочив на перемене во двор, не смогла вернуться в школу и взобралась на крышу школьного туалета. Она беспомощно застыла на крыше, держа в руках скомканные чулки и мокрые туфли на высоких каблуках. Не плакала и не звала на помощь.

В соседних домах учительницу заметили. С крыши на крышу полетели советы, что именно следует делать в подобных условиях. Мы были уверены, что очень скоро сумеем помочь учительнице русского языка.

А дождь все не утихал. Сердитые высокие волны закатывались в дома, хлева, сараи. По улицам поплыли ящики с курами, доски, корзины, корыта. Жалобно плакали недавно родившиеся ягнята.

На чердаках всерьез ломали голову, как добраться до учительницы: вплавь, на лодке, а может, просто в корыте?

А тем временем желтый поток с шумом прокатился по дому безногого ветерана Айро и унес с собой его деревянные протезы.

На крыше пришли, наконец, к согласию: против течения не выгрести. Значит, надо плыть со стороны школьного двора, течение само прибьет лодку к туалету.

Она была очень славная, наша Нвард - молодая учительница русского языка. Воспитанная, красивая, образованная. В селе любили с гордостью повторять, что она закончила «англо-русский Брюсова». По правде говоря, никто толком не знал, что это такое. Но было в этих словах что-то значительное. И еще слышался в них серебряный звон, очень подходящий ко всему облику учительницы русского языка.

Девушка любила темную губную помаду, легким изящным движением откидывала назад густые светлые волосы. А когда улыбалась, на одной ее щеке появлялась маленькая озорная ямочка.

Влюбленные старшеклассники норовили перехватить учительницу по дороге из школы и просили помочь написать письмо или телеграмму для подружки, живущей в далеком городе. Смущенно, опустив глаза, говорили одно и то же:

- Она так похожа на вас. Особенно, когда улыбается.

Учительница русского языка умела найти заветные слова. И парни, уходя в армию, прятали во внутреннем кармане написанные ее рукой странички.

Было замечено, что старшеклассники вдруг все отпустили усы, а семиклассники перестали доверять сестренкам гладить их выходные брюки.

Механизатор Седрак, встречая учительницу русского языка, норовил завести самый серьезный разговор.

- Вы ведь знаете, как я люблю Англию. Не поможете ли мне перевести, по какой технологии сеют они свою пшеницу.

Кое-кто из преуспевающих молодых специально возил жен в районный центр Ахалкалак, надеясь, что модный мастер, парикмахер Карен, сумеет сделать их похожими на учительницу.

...Из дома Айро раздались душераздирающие вопли. Несколько мужчин, обвязавшись веревками, спустили на воду деревянные корыта, надо было срочно спасать беднягу. Но разъяренные волны разбили корыта о стены. В это время мы еще верили, что сумеем добраться до школьного туалета вплавь. Главное - не попасть в водоворот.

Айро кричал, что было сил. Мужчины разломали крышу дома и с помощью веревок вытащили беспомощного инвалида наверх.

Река все поднималась. В мутной пене проплывали, качаясь, птичьи гнезда, сломанные ветви и всякий мусор. Но вот все это закрутилось в огромной воронке перед легким летним мостом. И мост сорвался и тоже поплыл, подпрыгивая на высоких крутых волнах. Но и тогда мы надеялись, что можно доплыть до учительницы, хотя, конечно, в холодной воде деревенеют ноги, а могут и судороги случиться.

Течение лихо несло вырванное с корнем дуплистое старое дерево к школьным воротам. Возле ворот оно немного развернулось и устремилось прямехонько к дому.

Мы продолжали верить, что дерево не помешает нам подплыть к учительнице, протянуть ей руки, помочь спуститься и поплыть рядом, чуть задыхаясь от ее нежных духов, пахнущих полевыми цветами. Плыть бы и плыть на спине под теплым дождем, пока волны сами не прибьют нас к какой-нибудь надежной крыше.

Очередная высокая волна подняла дерево и бросила его на столбики балкона. Вместе с карнизом рухнул и школьный колокол, снятый когда-то с церковной колокольни. Оттолкнувшись от балкона, дерево направилось прямо к туалету. Нвард это тотчас заметила. Она села на крышу и опустила ноги. Казалось, вода вот-вот лизнет ей ступни.

Лицо девушки было отрешенным и спокойным. Поначалу она надела туфлю на ногу, потом сняла ее и принялась натягивать чулок. Но тут же торопливым движением стянула чулок и надела туфлю на босую ногу.

Кто-то произнес:

- Зачем?

Позже мы не могли вспомнить, сказал ли это вслух один из нас или вопрос пронесся одновременно в наших головах.

Когда Нвард надела чулок и туфлю на другую ногу, мы поняли, как уверена она в своем спасении и как сильно в ней чувство жизни. Странно только, что девушка никого не зовет на помощь.

И тут опять кто-то заметил:

- Чулки-то зачем?

Мы потом так и не решили, вслух это было сказано или каждый про себя произнес. Только именно с того момента никто из нас больше не верил, что учительницу русского языка можно спасти.

Дуплистое дерево, закрутившись в водовороте, легко, словно спичечную коробку, сбило школьный туалет. Девушка ушла под воду, не сделав ни одного движения.

Мужчины молча смотрели на беднягу Айро. Была в их глазах и жалость, и злость, и зависть. Не утихал нудный теплый дождь. Капли стекали по лицу. И были они немного солеными.

Все высохло дня через четыре. Нвард нашли на лугу далеко от села, как ни странно, возле нее оказался и колокол. Оба в иле и водорослях.

На машине приехали из города убитые горем родители и увезли гроб в Ереван. Колокол долго чистили, а потом повесили на старое место - на карниз школьного балкона. К колоколу вернулся его прежний звучный голос.

Но вот что произошло после этого. Одни мужчины в селе вскакивали по ночам, уверенные, что просыпаются от колокольного звона. Другие, бодрствующие далеко за полночь, говорили, что слышали не только колокольный звон, но и шум крыльев, от которого тонко позванивали стекла в окнах. И что, вслушиваясь, можно было отчетливо различить, как затихал этот шум в темной глубине наступившей ночи.

Перевод Галины ПЕТРОВОЙ.

Гоар РШТУНИ

Как Сибирь отобрала родину

После войны из разных стран пароходы везли армян в СССР на новую, невиданную никогда родину. А из солнечного Бейрута нёсся в Армению поезд с репатриантами. В одном из купе сидела седая женщина, и вывязывая петлю за петлей, выговаривала молоденькой голубоглазой девушке:

- Гоар, хватит носиться по вагону! Совсем стыд потеряла!

Та от радости заглядывала то в одно купе, то в другое, и поминутно спрашивала:

- Скоро будет наша прекрасная родина? Скоро мы увидим прекрасный Масис? Скоро? Скоро?

Пожалуй, все пассажиры трепетно ждали этого мгновения, о котором даже мечтать не могли их отцы и деды - ступить на землю собственного государства. Кое-кто их отговаривал, мол, какое же это собственное государство, если в Кремле сидят одни русские, кроме ужасного Сталина, который даже Гитлера победил. Но уж так устроен человек, что если поверил чуду, на край света за ним пойдёт.

Встреча с родиной надолго запомнилась плачущим от счастья репатриантам. Государство устраивало их на работу, дало им ссуду, они стали возводить дома, обустраиваться на своей новой родине, а соотечественники постепенно знакомились с жизнью «новоприезжих», которые недавно жили за границей. Разговаривали репатрианты на певучем западно-армянском языке, непривычном для многих местных, и даже внешним видом отличались от них.

Гоар познакомилась на работе с молодым приезжим музыкантом из Болгарии, а через несколько месяцев справили свадьбу. Молодой муж по вечерам выгуливал беременную Гоар, а его родители любовались видом на Масис и не могли поверить своему счастью - хотя бы видеть плененную гору в любое время, когда захотят.

В тот вечер Гоар немного устала и гулять не пошла. Муж заботливо уложил её на кушетку, а сам стал читать новые ноты, чтобы утром разобраться с ними в консерватории. Ваге был многообещающим пианистом там, где родился, и армянская община на свои средства послала талантливого парня учиться в Советскую Армению.

В дверь постучали, вошли трое мужчин в мешковатых костюмах и каким-то деревянным голосом попросили всех одеться. Дальше Гоар вспоминала этот кошмар в мельчайших подробностях, но никак не могла припомнить, как они оказались в вагоне переполненного поезда, уносящего их неизвестно куда...

Ничего не разрешили с собой взять, книги, посуду, одежду... Только то, что на них и по одной маленькой сумке. Теснота, грязь и ощущение страшной несправедливости выворачивали всё нутро молодой женщины, она помнила только то, что надо сдерживать время от времени нарастающую тошноту.

Ехали долго, очень долго, как они поняли, через почти всю страну, через пустующие земли, какая же это была огромная страна! Доехали куда-то недалеко от Барнаула, их высадили на полустанке и беременная Гоар, её муж - пианист со своими пожилыми, ничего не понимающими родителями, (а может, наоборот, всё понимающими), наконец, задышали свежим воздухом. «Прибывшие» долго стояли на платформе и ждали на морозе, пока к ним подойдут такие же серьёзные мужчины, как те, что пришли к ним ночью.

Жить стали в маленьком посёлке с дивным названием Нежин. Сначала Гоар спрашивала, что это, почему всё так. Потом перестала. Всё сознание её переключилось к существу, которое вот-вот должно было появиться на свет, и по воле злого рока, Гоар и её родителей, свет этот почему-то оказался в Алтайском крае, а не в пригороде солнечного Бейрута.

Муж хоть и был музыкантом, но валил лес. Когда через несколько дней руки стали зудеть и чесаться, он понял, что его тонкие перчатки в такой мороз не в помощь, а в бригаде, когда узнали, что он музыкант-пианист, жалея его пальцы, стали часть своей выработки отдавать парню.

Сын родился в трескучие морозы, в холодной и голодной времянке, постоянно болел и температурил. Без лекарств было трудно, но свекровь, не зная ни слова по-русски, нашла у соседей травы, что-то отваривала и поила мальчика, слава Богу, выкарабкались. Летом времянку утеплили, пристроили маленькую комнатку, Ваге перевели на работу полегче, но он скучал по клавишам, а инструмента поблизости не было на много сотен километров.

Малыш оказался очень музыкальным, выводил все свои колыбельные тоненьким голоском, а Гоар в последнее время, не высыпаясь ночью, постоянно клевала носом.

Никто в посёлке не знал, что Гоар в плотно занавешенной комнатенке ночью слушала радио. Поймали бы - уже на Луну сослали бы...

Посёлок замело сугробами, окружившими околицу как горы, стояла звёздная морозная ночь. По календарю наступила весна, которая в Сибири на самом деле всё равно зима. Как-то рано утром дверь в избе, где жила семья Бостанджянов, распахнулась, маленькая, как воробушек, Гоар в черной телогрейке выпорхнула из дома и стремительно побежала по посёлку, огибая избы и выкрикивая в морозное светлеющее небо:

- Садгав! Садгав! Шуна садгав!

За нею вслед выскочил Ваге и погнался за женою, которая в сумасшедшей радости кричала и не могла насладиться этими словами:

- Околел! Околел! Собака околела!

Кое-как Гоар успокоилась, так же кругами вернувшись домой, крепко держась за мужа и хрипло оправдываясь:

- Дайте душе порадоваться, поостыть, горела до сих пор...

Жители посёлка недоуменно провожали черную, как стрела, Гоар, несущуюся по заснеженным улицам. Но армяне, выглянув на шум, прекрасно поняли, о чём и о ком идёт речь и, дрожа от неуемной радости напополам со страхом, не веря своему счастью, немедленно закрывали ставни. Лишь бы хуже не стало! Но, когда начальство стало их допрашивать, в чем дело, они в один голос твердили:

- С мужем поругалась, убежать хотела, а он за ней погнался. Семейное дело, с кем не бывает!

Ночами Гоар слушала голос через треск самодельного радио и заламывала пальцы. Она была уверена, что скоро всё изменится, и действительно, немного спустя после смерти Сталина, о которой скоро узнали и остальные жители страны, потянулись караваны обратно, туда, откуда их выселили, переселяли, а то и просто арестовали и отправили в лагеря.

Сын Гоар, маленький Арман вырос, поступил в Ереванскую консерваторию, но теперь вся кипучая энергия его матери была направлена на лечение его приобретенного порока сердца - результат нелеченных простуд. Ничего не помогло, во время операции юноша умер.

Гоар и Ваге кое-как выжили после ошеломляющего известия, которое принесла операционная сестра. Но жить дальше на этой земле они уже не могли. Через года два они с большим трудом уехали в Ливан, на её родину.

Утром в аэропорту совершенно прозрачный воздух приблизил заснеженные вершины на расстояние вытянутой руки. Гоар долгим взглядом попрощалась с любимой горой, так и не наглядевшись на неё, ещё раз глянула, вспомнив суровые зимы Алтая и сугробы вокруг дома, так похожие на эти святые вершины...

В Бейруте стало неспокойно, армяне опять оказались крайними. Но даже в этой неразберихе Ваге организовал в общине хор, Гоар чудом родила двойню, девочек. Казалось, всё налаживалось, но тут началась война, кое-как, наперекор родительским увещеваниям, они смогли уехать в Канаду.

Если вы услышите скрипичную музыку, которая льётся по радио в исполнении сестёр Бостанджян, знайте, что это дочки Гоар и Ваге. Родина у них теперь Канада. А из Армении продолжали уезжать даже те, которые никогда в Сибири не побывали.

Вера Полетаева - автор ГИМНА «Армения, Россия! Мы - дети ваши!»

Звезда российской эстрады, певица, композитор и поэт Вера Полетаева открыла своим гимном «Армения, Россия! Мы – дети ваши!» одноименный юбилейный концерт в Лужниках 16 сентября 2011 года. Ее номер был центральным в концертной программе.

Артистка выступала перед стотысячной аудиторией в сопровождении прославленного хора им. Пятницкого и ансамбля танца «Цветы Армении». Вера Полетаева в очередной раз покорила зрителей своим незаурядным талантом, чарующим узнаваемым голосом, обаянием, искренностью и красотой. Написанный ею гимн «Армения, Россия! Мы – дети ваши!» уже имеет огромный успех, популярность и признание.

На большом юбилейном концерте в Лужниках Вере Полетаевой торжественно вручили сертификат на посещение республики Армения, республики Арцах и цветы. Артистка приглашена в Ереван, где она исполнит признанный гимн, объединяющий две страны – Армению и Россию.

На концерте в Лужниках так же выступили: группа «Любэ», Сосо Павлиашвилли, Дмитрий Колдун, Согдиана, Темур Темиров и др.

Что же вдохновило Веру Полетаеву на создание гимна?

Артистка рассказала нам интересную историю написания: «Я с большой симпатией отношусь к армянскому народу. Это люди доброжелательные, порядочные, умные, трудолюбивые, гостеприимные. У нас единая религия и общий дом. Армянский народ понимает и говорит по-русски.

13 августа 2010 г. в пятницу был жаркий день. Я лежала на пляже, загорала, отдыхала, и вдруг позвонили с неожиданным предложением написать гимн «Армения, Россия». Я сразу же принялась за работу. Было очень приятно, что я могу выразить музыкальным языком теплые дружеские отношения между двумя странами. Я создавала этот гимн от всей души, и получилось красивое высокохудожественное музыкальное произведение!»

Премьера гимна «Армения, Россия! Мы – дети ваши!» состоялась 19 сентября 2010 года на большом концерте в Лужниках и прошла с громадным успехом.

Гимн - это торжественная хвалебная песнь в честь и во славу чего-то высокого, значительного. Этот жанр распространен в хоровой, оперной, симфонической музыке, в творчестве великих композиторов Л. Бетховена, М. Глинки. В большинстве государств гимн - официально принятая эмблема страны. Гимн, так же как герб и флаг - символ единства, уникальности и суверенитета государства. Его предназначение - сплочение людей.

Калуга может гордиться тем, что подарила России большой талант - певицу, композитора и поэта Веру Полетаеву, которая единственная смогла написать признанный гимн, объединяющий две страны - Армению и Россию. Это само по себе уникально.

Вера Полетаева - артистка, профессиональная певица, композитор и поэт. Записала 4 сольных альбома: «Радуга» (2006 г.), «Художница» (2010 г.), «Краса России» (2010 г.), «Званый ужин» (2011 г.) Лауреат многих вокальных конкурсов. Звезда популярных телепроектов и реалити шоу «Званый ужин» на РЕН-ТВ, «Давай поженимся!» на ОРТ, «Свободен» на MTV, «Золушка» на ТНТ и др. Творчество певицы Веры Полетаевой имеет социально-культурную значимость, оказывает патриотическое и духовное воспитание (песни «Моя Россия», «Краса России», «Мама», «Весело гуляют на Руси», гимн «Армения, Россия и др.). Также формирует хороший музыкальный и поэтический вкус, интерес к русской национальной музыке (песни «Белая ромашка», «Вам желаю», «Ждала», «Весело гуляют на Руси» и др.). Послушать все произведения Веры Полетаевой, посмотреть ее видеоклипы и концертные выступления вы можете на сайтах: **youtube.ru, в контакте, «Мой мир» на mail.ru, realmusic** и др.

ГИМН «Армения, Россия! Мы - дети ваши!»

1.
Две сестры душевные, родные
Меж собой в согласии живут,
Их зовут Армения, Россия.
И для нас есть дом и там, и тут!
Припев:

Армения, Россия
Мы – дети ваши!
Ничто не разлучит
Сердечной дружбы нашей!
Армения, Россия
Мы – дети ваши!
И пусть Господь хранит
Родные страны наши!

2.
Ты сестра Армения пригожа
И умна, и уважаешь труд,
И ты мать таких людей хороших!
Сколько благ всем нам они дают!
Припев:

3.
А сестра по имени Россия
Весела, душою широка
И добра, полна могучей силы!
Ненаглядна, очень велика!
Припев:

Юрий ИВАНОВ.

Дом армянской книги откроется в центре Москвы до конца года

Дом армянской книги откроется в Москве по адресу улица Басманная 19 (в пределах Садового кольца) до конца этого года. Он будет созвучен по своему облику, местоположению и по духу Дому русской книги в центре Еревана, открывшемуся 7 октября.

В составе Дома армянской книги будет действовать пресс-центр «Армения», который будет сотрудничать с пресс-центром «Россия» Дома русской книги в Ереване. Дом армянской книги в Москве также займется изданием журнала «Армянский мир России». В составе Дома будут функционировать также курсы армянского языка для всех возрастных категорий, магазин «Армянская книга» и клуб обсуждений.

Решение об открытии Домов армянской книги в городах России было принято Советом правления Молодежного союза стран СНГ 1 октября. Напомним, что председателем этого Совета в июне был избран общественный деятель Андраник Никогосян.

Новая книга Ивана Калинина

В книге члена Союза российских писателей И. М. Калинина «Пьесы», презентация которой состоялась 18 октября в калужской библиотеке имени Гоголя, собраны драматические произведения, написанные автором за 60 лет. Том вышел увесистый, но был бы он, думается, не один, если бы между первыми из написанных пьес и последними не протянулась долгая полоса молчания.

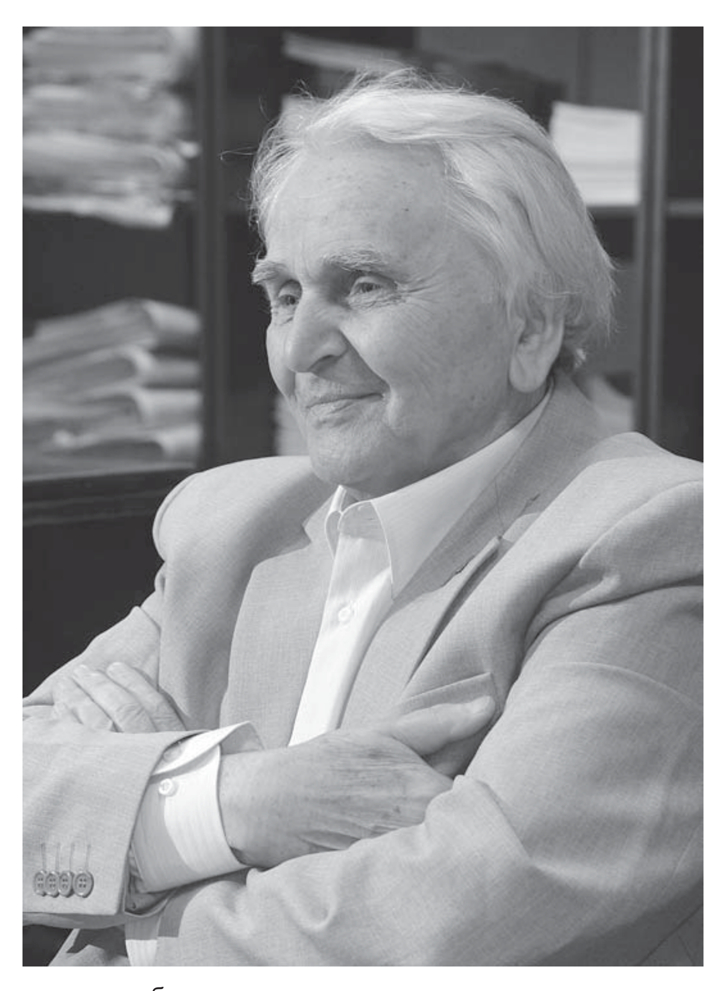
О причинах этой невольной творческой паузы говорили многие из выступавших. В 1946 году несмотря на своё фронтовое прошлое (миномётчик, спёр, разведчик) Иван Калинин был арестован и осуждён на 10 лет лагерей за «антисоветскую деятельность» (перипетии этого периода жизни подробно описаны автором в двух предыдущих книгах под общим название «Настоящий контрреволюционер?»). Вернулся к писательской деятельности он только в годы перестройки, а до этого времени предпочитал выражать себя в живописи. Поэтому презентация новой книги проходила в окружении картин Ивана Михайловича, по большей части пейзажей, близких сердцу любого русского человека.

Кстати, и в этих невинных во всех смыслах картинах смогли увидеть крамолу ответственные работники советской системы. Живописен, но кривоват оказался домик в осеннем чудесном пейзаже, что было воспринято ими как поклёп на «нашу прекрасную действительность». И картина был отвергнута для демонстрации на выставке.

Рассказывая об этом, Иван Михайлович шутит и смеётся... Вот и в его пьесах на удивление много смешного. Я обращаю на это особое внимание, учитывая биографию и обстоятельства творчества автора, располагающие, казалось бы, к более суровому взгляду и на нашу недавнюю историю, и на сегодняшний день тоже. Да, есть у него произведения, в которых глубоко отражён драматизм военного времени и последующих десятилетий.

Но стихия смеха прорывается в самых серьёзных ситуациях и в целом преобладает в представленной книге. Где-то это беззаботный юмор водевильного уровня. В других пьесах улыбка как бы невольно пробивается в невесёлых по существу обстоятельствах. Есть и такие пьесы, в которых царит жёсткая ирония, направленная на социальные и нравственные уродства. Но в любом случае, это смех, который действует подобно хорошему лекарству – поражает всё вредное и способствует здоровому началу в нашей жизни.

На презентации было сказано много добрых слов и о новой книге, и о самом авторе. Артисты экспериментального театра Анатолия Сотника представили свои версии некоторых произведений Ивана Калинина. А сам Иван Михайлович весь вечер неутомимо общался со своими гостями, стараясь не пропустить никого.

Светло на душе становится, когда видишь, как этот человек, которому далеко за восемьдесят, живёт бодро и плодотворно, удивляя и радуя нас своими рассказами, пьесами, картинами и просто своим красноречивым присутствием.

Александр ТРУНИН.

Фото Алексея НИКИТИНА.

Коловращение

«Мамой клянусь!»

Чего только не случается порой у нас на дорогах! Недавно, например, одного

знакомого, который ехал по своим делам, остановил дорожный полицейский (гаишник, значит). Подошел к машине, наклонился, чтобы потребовать документы, принюхался и воскликнул:

- Да вы же нетрезвым сели за руль!

Непьющий знакомый искренне удивился:

- Я вообще не пью, тем более - за рулем, что вы!

Полицейский стоял на своем. «И вдруг меня как молнией пронзило, - рассказывал потом знакомый. - Вспомнил: мы были в гостях, и там нас угощали конфетами с ликером. Я штуки три съел или четыре. Неужели сейчас из-за этого загремлю? Рассказал честно предысторию полицейскому. Тот не поверил. Потом сменил гнев на милость:

- Скажи: «Мамой клянусь!».

- Клянусь мамой!

Допущенная инверсия объяснялась волнением. Полицейский отошел шага на три, хлопнул себя по коленям и захохотал. Отсмеявшись, все же отпустил «провинившегося» с миром.

Вопросы и ответы

- На остановке сходит кто-нибудь?

По уже укоренившейся традиции, если этот вопрос задает водитель «маршрутки» - значит, он сам намеревается тормознуть на этой остановке в расчете на новых пассажиров.

В салоне - тишина. Потом слышится детский голос:

- Нет, дяденька, не сходит никто.

- А тебя, пацан, не спрашивают! - экспрессивно реагирует водитель.

О напитках

- ... А нашего карабахского дядь Степу помнишь? Да-да, того самого. Знаешь, учудил он недавно - с Кариной своей поссорился и уксусную эссенцию выпил... Из больниц не вылезает теперь, операция за операцией. Семью в такой расход вогнал, не мог подготовиться как следует!

Труд - дело наживное

- Ты почему сегодня так опоздал?

- Да из дому поздно вышел - то одно, то другое...

- Так вышел бы пораньше!

- Уже поздно было раньше выходить...

Работодатель ответ оценил и ограничился устным замечанием.

Народ идет в искусство

Выступления в Армении великого маэстро Владимира Спивакова традиционно и заслуженно сопровождались аншлагами. Причем интерес к этим концертам проявляли не только эстеты-меломаны.

Рассказывают, что как-то покупать билеты на Спивакова в кассу Театра оперы и балета явился некто весьма состоятельный, однако облик его, образно выражаясь, не был отмечен печатью мудрости. Между клиентом и кассиршами состоялся примерно следующий диалог:

- На Спивакова билеты есть?

- Есть.

- Почем?

- Пятнадцать тысяч драмов, двадцать, тридцать и сорок.

Коротко обсудив эти данные по мобильнику, клиент распорядился:

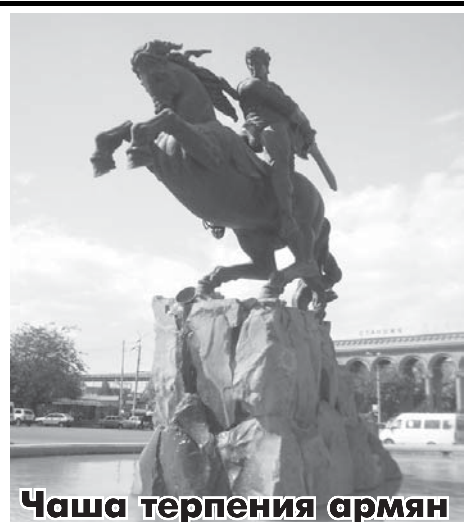
- Дайте-ка восемь штук за тридцать. Да чтоб места хорошие были!

Извлек из кармана внушительную пачку банкнот, расплатился, взял билеты и вышел. Минуты через три вернулся и спросил (апофеоз!):

- А он правда хорошо поет?

Ответом был гомерический хохот. Говорят, кассирши долго еще не могли прийти в себя...

Ашот ГАРЕГИНЯН.

Чаша терпения армян

Многим ли армянам ведомо, откуда взялась и что означает металлическая чаша у копыт коня Джалали, героя эпоса «Давид Сасунский», из которой изливается вода в бассейн?!

Меж тем это чаша терпения армянского... Армянин тогда лишь бросается в бой, когда чаша терпения его переполнена, хлещет через край.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта- Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован в Министерстве Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер ПИ № 77-5015

Авторские материалы не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет. Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком Գ публикуются на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 1390.

Территория распространения: Российская Федерация, страны СНГ, зарубежные страны.

В номере использованы материалы «НОЕВ КОВЧЕГ», «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «hАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес редакции:
248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru